

ULUSLARARASI

AF ÖRGÜTÜ

2020/21 RAPORU

**DÜNYADA İNSAN
HAKLARININ DURUMU**

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ

Uluslararası Af Örgütü herkesin insan haklarına erişebileceği bir dünya için kampanyalar düzenleyen on milyondan fazla kişinin oluşturduğu küresel bir harekettir. Vizyonumuz, herkesin İnsan Hakları Evrensel Beyanname ve diğer uluslararası insan hakları standartları ile güvence altına alınan haklarına erişmesidir. Uluslararası Af Örgütü hükümetlerden, siyasi ideolojilerden, ekonomik çıkarlardan ve dinlerden bağımsızdır. Gelirlerinin büyük çoğunluğunu üyelik gelirleri ve bağışlar oluşturur.

İlk kez 2021 yılında Uluslararası Af Örgütü tarafından yayımlanmıştır.

Peter Benenson House

1 Easton Street

London WC1X 0DW

United Kingdom

© Amnesty International 2021

İndeks: POL 10/3202/2021

ISBN: 978-0-86210-502-0

Bu kitabın bir katalog kaydı British Library'de bulunmaktadır.

Orijinal dili: İngilizce

Aksinin ifade edildiği durumlar haricinde, bu belgenin içeriği Creative Commons (alıntı, gayriticari, türetilemez, uluslararası 4.0) tarafından lisanslıdır. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

Daha fazla bilgi için sitemizdeki izinler sayfasını ziyaret edebilirsiniz: www.amnesty.org

amnesty.org
Bu rapor Uluslararası Af Örgütü'nün 2020 yılındaki çalışmalarını ve takip ettiği konuları belgelemektedir.

Raporda herhangi bir ülke ya da bölge hakkında bir konu başlığı bulunmaması Uluslararası Af Örgütü'nün üzerinde çalıştığı insan hakkı ihlallerinin yıl içerisinde söz konusu yerde olmadığı anlamına gelmez. Ülkeler hakkındaki bölümlerin uzunluğu, Uluslararası Af Örgütü'nün herhangi bir ülke hakkında izlediği konuların kapsamı ve derinliği açısından kıyaslama ölçütü olarak değerlendirilemez.

ULUSLARARASI

AF ÖRGÜTÜ

RAPORU 2020/21

DÜNYADA İNSAN HAKLARININ DURUMU

İÇİNDEKİLER

YILLIK RAPOR 2020/21

Kısaltmalar vi
Önsöz vii
Küresel Değerlendirme 11
Bölgesel Değerlendirmeler 17
Afrika Bölgesel Değerlendirmesi 18
Amerika Kıtası Bölgesel Değerlendirmesi 27
Asya Pasifik Bölgesel Değerlendirmesi 36
Avrupa ve Orta Asya Bölgesel Değerlendirmesi 44
Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesel Değerlendirmesi 52
Ülke Bilgileri 61
Türkiye 62

KISALTMALAR

AAD

Avrupa Adalet Divanı

AB

Avrupa Birliği

ABD

Amerika Birleşik Devletleri

AGİT

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

AİHM

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

APIB

Brezilya Yerli Halklar Birliği

BAE

Birleşik Arap Emirlikleri

BMİHK

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi

BMİHYK

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği

CHP

Cumhuriyet Halk Partisi

DSÖ

Dünya Sağlık Örgütü

Escazú Sözleşmesi

Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Kamusal Katılım ve Adalete İlişkin Bölgesel Sözleşme

HDP

Halkların Demokratik Partisi

ILO

Uluslararası Çalışma Örgütü

İHD

İnsan Hakları Derneği

İstanbul Sözleşmesi

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi

LGBTİ+

Lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks

MİT

Milli İstihbarat Teşkilatı

ODTÜ

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

PAHO

Pan Amerikan Sağlık Örgütü

STÖ

Sivil toplum örgütü

TBMM

Türkiye Büyük Millet Meclisi

TRIPS

Ticarette Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması

TTB

Türk Tabipleri Birliği

UCM

Uluslararası Ceza Mahkemesi

UCMRM

Uluslararası Ceza Mahkemeleri Rezidüel Mekanizması

ÖNSÖZ

2020'de yalnızca bir avuç molekül tüm dünyayı yerinden oynattı.

Çıplak gözle görülemeyecek kadar küçük ve son derece yerel bir virüs belirgin bir hızla küresel bir pandemiye yol açtı. Araştırmalar sonucunda ortaya çıkacak gerçek başlangıç noktası her ne olursa olsun, koronavirüs (COVID-19) ve virüsün neden olduğu kitlesel kayıplar, kısmen ülkeler dahilinde ve ülkeler arası çok daha derin ve kapsamlı eşitsizliklerden müteşekkil küresel ortamımız yüzünden büyüyüp yaygınlaştı. Bu durum, kamusal altyapı ve halk sağlığı sistemlerini zayıflatan kemer sıkma politikalarının yanı sıra biçim, işlev ve liderlik bakımından güçsüzleşen uluslararası mimari nedeniyle daha da ağırlaştı. Ayrıca, devlet egemenliği gibi çağdışı kurguları öne sürerek ve bilime, kanıtlara ve evrensel normlara karşı inkarcı yaklaşımları pazarlayarak çeşitli grupları şeytanlaştıran ve dışlayan devlet liderlerinin baskıları altında durumun vahameti arttı.

Olağandışı bir dönemden geçiyoruz. Ancak bu dönemin zorluklarına karşı koymak üzere harekete geçtik mi?

Olağandışı dönemler, olağandışı yanıtlar gerektirir ve olağanüstü bir liderlik talep eder.

2020'de olağanüstü liderlik güçten, imtiyazdan veya kârdan gelmedi. Onun yerine hemşirelerden, doktorlardan ve hayat kurtarıcı hizmetlerin ön saflarında yer alan sağlık çalışanlarından geldi. Yaşlıların bakımını üstlenenlerden geldi. Milyonlarca test ve deneme yapan, canla başla aşı arayan teknisyenlerden ve bilim insanlarından geldi. Çoğunlukla gelir skalasının en altına toplanan ve dünyanın geri kalanının beslenmesini sağlayan, sokaklarımızı temizleyen, vefat eden on binlerce kişinin bedenleriyle ilgilenen, temel hizmetlerimizi onaran, caddelerimizde devriye gezen ve bu dönemde sınırlı hizmet verebilen toplu taşıma araçlarımızı kullanan insanlardan geldi.

2020'de, dünyanın büyük bir kısmı devre dışı kaldığında hâlâ ayakta duran ve karşı koyan onlardı. İçinde yaşayabilecek evleri varsa dayanışma için evde kalanlar, psikolojik açıdan maliyeti yüksek olsa da fiziksel mesafeyi koruyanlar ve çevrelerindeki kişilerle ilgilenip onları önemseyenlerdi.

Ancak tüm bu kahramanlığın ardında, pandemi süreci, gücün yapısal ve tarihsel istismarının yıkıcı sonuçlarını gözler önüne serdi. COVID-19 pandemisi kim olduğumuzu tanımlamayabilir; fakat kesinlikle ne olmamız gerektiğine ayna tuttu.

Bunu açıkça gören insanlar bir kez daha harekete geçti. Eşitsizliğe karşı çıktılar; Siyahları, azınlıkları, yoksulları ve evsizleri orantısız şekilde hedef alan polis şiddetine karşı çıktılar. Dışlanmaya, patriyarkaya, irksal üstünlük varsayımına dayalı liderliğin nefret dolu söylemlerine ve acımasız uygulamalarına karşı çıktılar. Black Lives Matter (Siyahların Hayatları Değerlidir) ve #MeToo hareketlerinin talepleri tüm dünyada yankı buldu. Baskılara ve eşitsizliğe karşı kitlesel protestolar Belarus'tan Polonya'ya, Irak'tan Şili'ye, Hong Kong'dan Nijerya'ya kadar birçok ülkede sokaklara

döküldü. Çoğu zaman bizleri harekete geçiren, insan hakları savunucuları ve sosyal adalet aktivistlerinin kendi güvenlikleri pahasına üstlendiği liderlikti.

Zaman zaman ve çoğunlukla kadın liderler tarafından insanların hayatını korumak, sağlık sistemlerini güçlendirmek, acil çözümleri benzersiz bir hızla bulmak için gerekli yatırımları yapmak ve geçim imkanlarının tamamı ortadan kaybolan insanların çaresizce ihtiyaç duyduğu ekonomik desteği sağlamak üzere cesur ve zor kararlar alan olağanüstü bir siyasi liderliğin sergilendiğine dair işaretler de gördük. Fakat pandemi aynı zamanda dünyanın siyasi liderleri arasında vasat ve yalancı, bencil ve sahtekar olanların gücünü de artırdı.

Bu metni kaleme aldığım tarihte, en varlıklı ülkeler dünyadaki aşı miktarını neredeyse tekeline alarak, en sınırlı kaynağa sahip olan ülkeleri sağlık ve insan hakları bakımından en ağır sonuçlarla, böylelikle de uzun vadeli ekonomik ve toplumsal sorunlarla karşı karşıya bıraktı.

Milyonlarca insan hayatını yitirirken, milyonlarcası ise geçim imkanlarını kaybederken en tepedeki milyarderlerin gelirlerinin hızla artmasına, teknoloji devlerinin kârlarının tırmanmasına, dünyanın dört bir yanındaki finans merkezlerinde borsaların büyümesine nasıl bir anlam vereceğiz? En önemlisi, bu aktörler, uzun vadede adil ve eşitlikçi bir toparlanma sürecini mümkün kılmak üzere pandemi yükünden kendi paylarına düşeni üstlenmek için ne önermektedir? 2020'in ilk günlerinde bu sorular karşısında sessiz kalmayı sürdürüyorlardı.

Bir kez daha ve bu sefer bir pandemi sürecinde, nasıl oluyor da küresel ekonomi en aza sahip olanın en çok vermesi anlamına gelebiliyor?

2020, en güçlüye uysal davranıp en zayıfa az veren ve dağılmakta olan çok taraflı bir sistemi; küresel dayanışmayı büyütme isteksizliğinde bile bunu beceremeyen bir sisteme karşılık gelen uluslararası işbirliğinin zayıflığını da ortaya çıkardı. Çin'in pandeminin ilk günlerinde hayati önemi haiz bilgileri bastırarak sergilediği devasa sorumsuzluk tek kelime ile felaketti. Diğer yandan, ABD'nin, pandeminin ortasında Dünya Sağlık Örgütü'nden (DSÖ) çıkma kararı, dünyanın geri kalanını tamamen hiçe saydığını gösterdi. G20'nin 77 ülkenin borçlarını bir yıl sonra faiziyle birlikte ödeme şartıyla askıya alma kararı gibi küçük çaplı yarı-tedbirler, pandemi sonrası toparlanma sürecinde yapısal eşitsizlikleri ve ekonomik güçlükleri kalıcı hale getirerek, milyonlarca kişinin ekonomik ve sosyal hakları açısından ağır sonuçlar yaratabilir.

Yıllardır süregelen buyurgan başarısızlıkların ardından 2020, küresel siyasi kurumlarımızın hizmet etmeleri gereken küresel amaçlara uygun olmadığını bir kez daha kanıtladı.

Pandemi, düşük olasılıklı ve yüksek etkili küresel bir sorunun başlangıcında, dünyanın etkili ve eşitlikçi bir biçimde işbirliği yürütmekteki yetersizliğini keskin şekilde ortaya koydu. Bu yüzden, ileriye baktığımızda ve hiçbir aşısı olmayan, her yönüyle çok daha büyük çaplı bir krizi, yani iklim krizini düşündüğümüzde, tehlikenin eli kulağında olduğu hissinden kaçınılmamız mümkün görünmüyor.

2020'de milyonlarca kişi, aşırı şiddetli iklim olaylarının etkilerine maruz kaldı. Sahra Altı Afrika ve Hindistan'daki uzun süreli kuraklıktan Güneydoğu Asya, Karayipler, Güney Afrika ve Pasifik'i kasıp kavuran tropikal fırtınalara ve Kaliforniya ile Avustralya'yı saran feci yangınlara kadar küresel ısınma ve iklim dengesizliğiyle ağırlaşan çok sayıda afet, milyonlarca kişinin yaşam, gıda, sağlık, barınma, su ve hijyen hakları dahil sayısız haktan faydalanabilmesini

son derece olumsuz etkiledi. Peki yanıt? Gelişmiş ülkelerin Paris İklim Anlaşması çerçevesinde verdiği, 2020 itibarıyla gelişmekte olan ülkelere en az 100 milyar Amerikan Doları değerinde iklim finansmanı sağlama sözleri tek kelimeyle havada kaldı. Ayrıca, imzacı devletler, küresel sera gazı emisyonlarının yarı yarıya azaltılmasını öngören 2030 hedefine ulaşabilmek için gerekli taahhütlerde de bulunmadı. Küresel sıcaklıkların sanayi öncesi seviyelerin 1.5°C üzerine çıkarak geri dönülmez sonuçlar yaratmasını engellemek için mevcut gidişatta güçlü değişiklikler gerekiyor.

2020: Öldürücü bencilliğin, korkaklığın ve vasatlığın teşvik edildiği, yabancı düşmanlığından ve ırksal nefretten gelen toksik başarısızlıkları kaydeden 366 gün. Yüzerce yıllık ırkçılık, partiyarka ve eşitsizlik tarihinin şiddet dolu mirasının nasıl değişmediğini ve ne kadar güncel olduğunu gösteren 366 gün. Ancak aynı zamanda insanlık ailesi olarak gücümüz ve direncimiz zengin esin kaynakları hediye eden; insanların hakları için, pandemiden sonra adil ve hakkaniyetli bir toparlanma süreci için harekete geçmekte kararlılığını da gösteren 366 gün.

Olağandışı dönemler, olağandışı yanıtlar gerektirir ve olağanüstü bir liderlik talep eder. Öyleyse, bizi bekleyen muazzam zorluklara karşı çok daha dirençli bir dünya görmek, böyle bir dünya kurmak için neler yapmalıyız?

Pandemi sonrası sürdürülebilir bir küresel toplumun temelleri yalnızca toparlanma sürecinde yatmıyor. Benzeri bir küresel toplum hesap verebilirliği, insan haklarını; yaşama ortamımız, çevremiz ve ekonomimizle ilişkimiz üzerine yeniden düşünmeyi ve bunları yeniden formüle etmeyi gerekli kılıyor.

Yetkililer acilen herkes için aşı üretimini ve dağıtımını hızlandırmalıdır. Dünyanın işbirliği kapasitesinin önündeki en temel reçete şudur: Küresel düzeyde düşünmek, yerel düzeyde adım atmak ve uzun vadeli plan yapmak. Bu kapsamda, COVID-19'la ilgili sağlık ürünlerinin üretimini ihtiyaç duyulduğu ölçüde genişletilmesini mümkün kılmak için Dünya Ticaret Örgütü'nün Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması'ndan (TRIPS) feragat edilmesi desteklenmelidir. DSÖ'nün kurduğu COVID-19 Teknoloji Erişimi Havuzu (C-TAP) gibi münhasır olmayan, açık ruhsatlar ve girişimler aracılığıyla ilaç şirketlerinin ürettikleri yenilikleri ve teknolojileri paylaşması sağlanmalıdır.

Bu ilk adımın sonrasında, koşullarımızı “yeniden, daha iyi inşa edecek” bir toparlanma süreci, sistemi yeniden başlatmaktan fazlasını talep edecektir. Krizin kökenindeki sebepler ele alınarak hakları bölünmez bir bütün halinde, evrensel çapta koruyacak ve haklara saygı gösterecek bir yeniden başlangıç adımı gereklidir. Bunun için ilk olarak devletler, 11 Eylül'den beri sivil alana yönelik kapsamlı baskıları körükleyen ve pandemi sürecinde daha da genişleyen “güvenliği” artırma politikalarına son vermelidir. Yürütme erkinin ve polis in olağanüstü yetkilerine suni bir normallik görüntüsü veren bu politikalar artık kalıcılaşma tehlikesi taşıyor. Yürürlükten kaldırılmalıdır.

İkinci olarak, adil ve sürdürülebilir bir toparlanma süreci, dünyanın kamusal vergilendirme rejimlerinin yeniden oluşturulmasını gerektiriyor. Yeterli vergilendirme; sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik haklarımızı da kapsayan ekonomik ve sosyal haklarımızın gereğinin yerine getirilmesi için gerekli kaynakların mobilize edilmesi bakımından şarttır. Ulus-ötesi kârların adil ve insan haklarına uygun biçimde vergilendirilmesinin yanı sıra vergi kaçırılmaya ve yüksek miktarda vergiden kaçınmaya son vermek üzere planlı çaba

gösterilmesi bu noktada bir anahtar işlevi görecektir. Devletler, esas yükü tüketicilere yüklemeyen yeni bir fosil yakıt vergisi uygulamalıdır.

Bunun yolu da paydaşları ve şirketleri yenilenebilir enerji kullanmaya teşvik etmek için enerji şirketlerinin kârlarının belirli bileşenlerine ve paydaşlarına, yaptıkları fosil yakıt ticaretinden kaynaklanan ödemelere yeni bir fosil yakıt vergisi uygulanmasıdır.

İleriyi göremeyen karar alma süreçlerinin pandemi sonrası toplumda yeri yoktur. Karbon yoğun mallara yönelik spekülasyon, açgözlü ve yeterince denetlenmeyen yatırımlar küresel ekonomiye hükmettiği sürece, iklim krizi de derinleşerek beraberinde çoklu ihlaller getirecek ve hepimizi insanlık ailesinin varlığını tehlikeye atan geri dönüşsüz bir garabete sürükleyecektir.

Üçüncü olarak, bir bisiklet el freni bir yolcu uçağını durdurmaya ne kadar muktedirse, kendi başına hareket eden ve yalnızca kendi çıkarını kollayan egemen ulus devletin de küresel zorluklarla baş etmeye ancak o kadar muktedir olduğu gerçeğiyle yüzleşmek zorundayız.

İnsan haklarını güçlendirmek ve uygulanmasını sağlamak için küresel yönetiminde reform yapılması ve küresel kurumların amaçlarının yeniden tanımlanması, sağlıklı bir toparlanma sürecinin ön koşuludur. Küresel yönetim pastasında vişneleri tercih ederken insan hakları, hesap verebilirlik ve şeffaflık gibi “uygunsuz” malzemeleri geride bırakan bazı devletlerin benimsediği “özenle seçme” yaklaşımını kabul edemeyiz.

Amacına uygun küresel yönetim, uluslararası insan hakları norm ve standartlarının, soykırım ve insanlığa karşı suçların önlenmesi için nasıl kullanıldığına, yetki istismarı ve yolsuzluğa, muhalefete yönelik amansız sansür ve baskılara, ayrımcılığa, kaba kuvvete ve bizi korumakla görevli olanların uyguladığı işkenceye yönelik küresel denetimi zorunlu kılar.

Sürdürülebilir ve dirençli bir toparlanma sürecine doğru gidiş yolumuzu bulmak için ihtiyaç duyduğumuz yenilik, yaratıcılık ve icat kabiliyeti, özgürlüklerimizin sınırlandırılmasını değil gözetilmesini, savunulmasını ve korunmasını gerektirir. Küresel yönetim, küresel sivil toplum ile sistematik işbirliğini, sivil topluma değer ve saygı faaliyetleriyle derinden ilişkilendirmediği sürece ve bunu başardığı güne kadar amacına uygun olmayacaktır. Bunu istemeliyiz. Bunu talep etmeliyiz. Bunun için örgütlenmeliyiz. Sivil toplum olarak buna uygun olduğumuzu ortaya koymalıyız.

2020 bize bir kez daha, gelecek kuşakları tehlikeye atmak pahasına görmezden geldiğimiz dersler verdi: İnsanlık ailesinin birbirine bağlı olduğunu; “biz, halkların” kriz dönemlerinde yönetimlerden beklentilerimizin evrensel olduğunu; kendi geleceğimizin, gezegenimiz için hazırladığımız gelecekle nasıl ayrılmaz bir bütün olduğunu öğretti. Diğer bir deyişle, bize bir kez daha insan haklarının özünü öğretti.

Geriye yanıtlanması gereken şu soru kalıyor: Ne yapılması gerektiğini görebilecek kadar cesur ve öne çıkıp bunu geniş çapta ve hızla yapabilecek kadar gözü pek davranabilecek miyiz?

Agnès Callamard

Uluslararası Af Örgütü Genel Sekreteri

KÜRESEL DEĞERLENDİRME

2020'de tüm dünya COVID-19'la sarsıldı. Pandemi ve pandemiyle mücadele etmek için alınan tedbirlerin bir kısmı milyonlarca kişinin hayatı üzerinde yıkıcı etkiler yaratırken, yaygın biçimde süregelen ihlalleri ve eşitsizlikleri de görünür kıldı, hatta bazı durumlarda ağırlaştırdı. Bazıları ırk, toplumsal cinsiyet ve diğer unsurlara dayalı ayrımcılıktan kaynaklanan ihlaller ve eşitsizlikler birçok durumda keşişti ve özellikle belirli grupları savunmasız kıldı.

Black Lives Matter (Siyahların Hayatları Değerlidir) ve kadın hakları mücadeleleri gibi halk tabanlı hareketler bu ihlallere ve eşitsizliklere dikkat çekti, güçlü biçimde meydan okudu ve kararlılıkları sonucunda önemli birtakım kazanımlar elde edildi.

Pandemi, bazı devletlerin sorumluluklarından kaçarak veya çok taraflı kurumlara saldırarak ağırlaştırdığı, yıllardır süregelen siyasi ve ekonomik krizlerin ve küresel yönetim ve işbirliği sistemindeki kusurların insan haklarına etkilerini keskin biçimde ortaya çıkardı. Bu dinamikler, şu üç alandaki yaygın eğilimlerin bir yansımasıydı: Yaşam, sağlık ve sosyal koruma hakkı ihlalleri; toplumsal cinsiyet temelli şiddet ve cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarına yönelik tehditler; ve muhalefetin bastırılması.

Diğer yandan, hem uzun yıllardır süren çatışmalarda hem de yeni çatışmalarda hükümete bağlı güçler ve silahlı gruplar sivillere yönelik gelişigüzel ve planlı saldırılar gerçekleştirerek binlerce kişiyi öldürdü ve kitlesel yerinden edilme ve insani krizlere yol açtı veya bunları devam ettirdi. Savaş suçları ve insanlığa karşı suçlara ilişkin yargılamalarda bazı önemli mahkumiyet kararları verildi; ancak buna rağmen savaş ve barış döneminde cezasızlık norm olmayı sürdürdü ve bazı ülkelerde hukukun üstünlüğü zayıflatıldı. Milyonlarca kişi, iklim krizinin ağırlaştırdığı afetlerden etkilendi.

Genel resim, kargaşa içinde bir dünyayı gösteriyor. Bununla birlikte, liderler, pandemiden ve diğer krizlerden toparlanmayı amaçlayan tedbirlerde insan haklarını merkeze alarak uluslararası işbirliğini canlandırma ve daha adil bir gelecek kurma imkanına sahip.

İNSAN HAYATI, SAĞLIK VE SOSYAL KORUMA

COVID-19 2020'de tüm dünyada en az 1 milyon 800 bin kişiyi öldürdü. Onlarca yıllık yetersiz yatırımlar ve hazırlıksızlık nedeniyle zayıflayan sağlık sistemleri ve sosyal koruma programları salgınla mücadele edebilmek için gerekli donanımdan yoksundu. Çalışanların gelirleri artan işsizlik ve durgunluktan ağır etkilenirken, akut gıda güvencesizliği ile karşı karşıya olan insanların sayısı iki katına çıkarak 270 milyona ulaştı.

Hükümetler, sağlık çalışanlarını ve temel hizmetler sağlayan diğer çalışanları yeterince koruyamadı. COVID-19 nedeniyle binlerce çalışan hayatını kaybetti; daha yüksek sayıda kişi ise kişisel koruyucu ekipman yetersizliği nedeniyle ağır hastalandı. Uluslararası Af Örgütü, gözlemlediği 149 ülkenin 42'sinde, devlet yetkililerinin pandemi bağlamında sağlık çalışanlarını ve diğer kilit çalışanları taciz ettiği ve korkuttuğuna ilişkin iddiaları belgeledi. Bu kişilerin bir kısmı, güvenlik ve çalışma koşullarıyla ilgili kaygılarını dile getirdikleri için gözetli ve işten atılma dahil misillemelerle karşı karşıya kaldı. Sağlık ve sosyal hizmet sektöründe küresel işgücünün %70'ini oluşturan ve halihazırda toplumsal cinsiyete dayalı ücret eşitsizliğine maruz bırakılan kadın sağlık ve sosyal hizmet çalışanları bu durumdan özellikle etkilendi.

Devletlerin COVID-19'la mücadele kapsamında aldığı bazı tedbirler ötekileştirilen gruplar üzerinde ayrımcı bir etki yarattı. Karantinalar ve sokağa çıkma yasakları, kayıt dışı ekonomide çalışan çok yüksek sayıda işçinin yeterli sosyal güvenceye erişimleri olmaksızın gelirlerini

kaybetmesine yol açtı. Kayıt dışı sektörde ağırlıklı olarak kadınlar ve kız çocuklar çalıştığı için bu tedbirlerden orantısız etkilendiler. Uygun teknolojiye erişim sağlanmadan yalnızca çevrimiçi eğitimlerin başlatılması, ötekileştirilen gruplara mensup birçok öğrenciyi dezavantajlı hale getirdi. Kadınlar, evde öğretimin yanı sıra, kamu hizmetlerinin kapatılması sonucunda hasta yakınlarının bakım yükümlülüğü dahil olmak üzere diğer türde ücretsiz bakım yükünü de üstlenmek zorunda kaldı.

Diğer yandan, mültecilerin ve göçmenlerin halihazırdaki güvencesiz durumu COVID-19 nedeniyle daha da kötüye gitti. COVID-19 mültecileri ve göçmenleri hijyen koşulları yetersiz kamplarda veya gözaltı merkezlerinde mahsur bıraktı ve sınırların kapatılması nedeniyle dolaşım olanaklarını ortadan kaldırdı. Uluslararası Af Örgütü'nün gözlemlediği 149 ülkenin 42'sinde mültecilerin ve göçmenlerin geri göndermeye (*refoulement*) maruz bırakıldığı bildirildi.

Bazı hükümetler COVID-19'un yayılmasını önlemek için tutukluların serbest bırakılması yönünde adımlar atarken, tutukluluk mekanlarındaki aşırı kalabalık ve sağlığa aykırı koşullar mahkumları tehlikeye attı. Zorla tahliyeler (Uluslararası Af Örgütü gözlemlediği 149 ülkenin 42'sinde buna benzer uygulamalara ilişkin iddiaları kaydetti) insanları evsiz bırakarak virüse maruz kalma risklerini artırdı.

Birçok ülkede, enfeksiyon ve ölüm oranları, kısmen önceden var olan eşitsizlikler ve sağlık hizmetlerine erişim yoksunluğu nedeniyle etnik azınlıklar ve erli halklar arasında nüfusun geri kalanına kıyasla daha yüksekti. Siyasi ve dini liderler ötekileştirilen grupları damgalayarak virüsü yaymakla suçladı. Bazı Güney Asya ülkelerinde Müslümanlar ve çok sayıda Afrika ve Avrupa ülkesinde LGBTI+'lar bu anlamda hedef alınan gruplar arasındaydı.

COVID-19 pandemi ilan edildiğinde, devletler birçok kez pandeminin acilen durdurulması, etkilerinin hafifletilmesi, üstesinden gelinmesi ve bu esnada insan haklarına eksiksiz saygı gösterilmesi gerektiğine dikkat çekti. Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) bağlı COVAX mekanizması, daha fazla ülkenin aşılarla erişimini sağlamayı amaçlayan olumlu bir küresel girişimdi; ancak bu girişim Rusya ve ABD'nin katılmaması, varlıklı ülkelerin aşıları stoklaması ve şirketlerin fikri mülkiyetlerini paylaşmaması sonucunda zayıf kaldı. 90'dan fazla ülke tıbbi malzeme, kişisel koruyucu ekipman, farmakolojik ürünler ve gıda gibi kalemleri etkileyen ihracat kısıtlamaları getirdi.

Ayrıca, varlıklı ülkeler, Dünya Ticaret Örgütü'nde sunulan ve COVID-19 ürünlerine evrensel erişimin kolaylaştırılmasını amaçlayan, fikri mülkiyet haklarından geçici olarak feragat etme teklifinin kabul edilmesini engelledi. BM Güvenlik Konseyi'nde ABD ile Çin arasında DSÖ'ye atıf konusunda yaşanan anlaşmazlık, COVID-19'la mücadeleye destek olmak için küresel çapta ateşkes ilan edilmesini öngören kararın çıkarılmasını üç ay geciktirdi. G20 en yoksul ülkelerin borç ödemelerini sınırlı ölçüde askıya almak konusunda uzlaştı; ancak işbirliğine dayalı geniş kapsamlı mücadele şeklinde ifade ettiği hedefini yerine getirmekte yetersiz kaldı.

Uluslararası işbirliğini güçlendirmek ve insan hakları yükümlülüklerinin gereğini yerine getirmek için tüm devletler COVID-19 aşılarının herkes için mevcut ve erişilebilir olmasını sağlamalı ve aşıları bakım noktalarında ücretsiz hale getirmelidir. Devletler ayrıca insan hakları standartları zemininde küresel çaplı bir sosyal koruma fonunun geliştirilmesini desteklemelidir. Varlıklı ülkeler ve uluslararası finans kurumları, borçların askıya alınması ve iptal edilmesi de dahil olmak üzere mümkün olan tüm yöntemlerle tüm devletlerin pandemiyle mücadele edebilmesini ve toparlanma sürecini yürütebilmesini sağlamalıdır.

TOPLUMSAL CİNSİYET TEMELLİ ŞİDDET

Kuveyt, Güney Kore ve Sudan'da kadınlara yönelik şiddetle mücadele etmek için yeni yasalar çıkarıldı. Hırvatistan, Danimarka, Hollanda ve İspanya'nın da aralarında bulunduğu bazı ülkeler, tecavüzle ilgili yasalarını onay esas alacak şekilde iyileştirmek üzere birtakım adımlar attı. Çok sayıda Afrika ülkesinde, yargı sisteminde, barış ve çatışma dönemlerindeki tecavüz ve diğer türde cinsel şiddete ilişkin cezazsızlığa son vermeyi amaçlayan benzersiz gelişmeler

kaydedildi. Afrika Birliği, kadınlara yönelik şiddetle mücadeleyi hedefleyen yeni bir bölgesel sözleşme için hazırlık yapmaya başladı. Buna karşılık, Avrupa Konseyi tarafından desteklenen İstanbul Sözleşmesi'nin uygulanması üç üye devlette engellendi.

Uygulamada, "namus cinayetleri ile kasta dayalı ev içi şiddet ve cinsel şiddeti kapsayan toplumsal cinsiyet temelli şiddet 2020'de de tüm dünyada şoke edici ölçüde yükseldi ve yetkililer genellikle bu türde şiddeti önlemekte, sorumluları yargılamakta ve şiddetten hayatta kalan kişilerin onarımına erişimini sağlamakta yetersiz kaldı. Bazı yetkililer, örneğin İslam hukukunu ihlal varsayımıyla kadınları cezalandırmak veya erkekleri işkence kapsamına giren anal muayeneye maruz bırakmak gibi pratiklerle bizzat şiddet uyguladı.

Hukukta ve uygulamada uzun zamandır süregelen ayrımcılık, şiddete zemin oluşturdu ve farklı biçimlerde ortaya çıktı. Uluslararası Af Örgütü 2020'de, gözlemlediği 149 ülkenin 24'ünde, LGBTİ+'ların cinsel yönelimleri veya toplumsal cinsiyet kimlikleri nedeniyle gözaltına alındığına veya tutuklandığına ilişkin iddiaları kaydetti.

COVID-19 tedbirleri mevcut durumu daha da ağırlaştırdı. Dünyanın dört bir yanındaki destek örgütleri, toplumsal cinsiyet temelli şiddet ve ev içi şiddette önemli bir artış olduğunu, sokağa çıkma yasakları sürecinde birçok kadının ve LGBTİ+'nın istismarcılarıyla aynı evde mahsur kaldığını bildirdi. Bazı hükümetler, şiddetten hayatta kalan kişilere destek olmak için acil adımlar attı. Birçoğu ise cinsel sağlık ve üreme sağlığı ve danışma hizmetlerini de kapsayan destek mekanizmalarını hayati olmayan hizmetler kategorisine alarak, bu hizmetleri sokağa çıkma yasakları boyunca askıya alınmasına yol açtı.

Bazı yargı kararları kürtaj bakımını benzer bir kategoriye dahil etti ve bu durum ötekileştirilen grupları orantısız etkiledi. Bunun aksine, bazı yargı kararları ise enfeksiyon riskini hafifletmek için teletıp aracılığıyla kürtaj haplarına erişime izin veren politikalar gibi ilerici politikaları esas aldı. Pandemi bağlamı dışında kaydedilen olumlu gelişmelere örnek olarak Arjantin, Kuzey İrlanda ve Güney Kore'de kürtaj suç olmaktan çıkarıldı. Ancak yine de Amerika kıtasındaki ülkelerin çoğunluğunda kürtaj suç sayılmaya devam edildi ve bir AB devletinde çıkarılan bir yargı kararı kürtaja erişimi daha da sınırlandırdı.

Uluslararası düzeyde, BM devletleri, kadınların insan haklarını geliştirme ve "kadınlara ve kız çocuklara yönelik her türde şiddet ve zarar verici uygulamaları" ortadan kaldırma amacına bağlılıklarını bir kez daha doğrulamak üzere memnuniyet verici bir siyasi deklarasyon yayınlayarak, Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı'nın 25. yıldönümüne dikkat çekti. Fakat bu çerçevede cinsel sağlık ve üreme sağlığına ve haklarına herhangi bir atıfta bulunmadılar. Diğer yandan, bazı hükümetler, "cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarını" uzun vadeli uluslararası taahhütlerden çıkarma girişimlerini sürdürerek, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili mevcut fikir birliğini zayıflatmaya çalıştı.

Devletler, kadın ve LGBTİ+ haklarına karşı durdurmak için acilen ortak adımlar atmalı ve toplumsal cinsiyet adaletini mak için somut politikalar uygulamalıdır. Ayrıca devletler; toplumsal cinsiyet temelli şiddeti ortadan kaldırmak, ayrımcılık da dahil olmak üzere şiddetin kökeninde yatan sebeplerle mücadele etmek ve herkesin cinsel sağlık ve üreme sağlığını ve haklarını güvence altına almak için Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı ile Kadın, Barış ve Güvenlik programı gibi küresel girişimleri somut uygulamalara

MUHALEFETE YÖNELİK BASKILAR

Birçok hükümet muhalefeti bastırdı veya farklı biçimlerde sivil alanı daralttı. Hesap vermeyen yöneticilere, sosyal ve ekonomik hakların zayıflamasına ve yapısal ırkçılığa karşı düzenlenen (Black Lives Matter hareketinin öncülük ettiği protestolar gibi) protestolara karşılık, güvenlik güçleri ateşli silahları ve biber gazı dahil daha az öldürücü silahları kötüye kullanarak yüzlerce kişiyi öldürdü, çok daha yüksek sayıda kişiyi ise yaraladı. Güvenlik güçleri ayrıca insan hakları savunucularını, gazetecileri ve siyasi muhalifleri de korkutma ve keyfi gözaltılarla hedef aldı. Bu kişilerin bazıları yolsuzluğu veya insan hakları ihlallerini ortaya çıkarmıştı. Bazıları, hile

yapıldığına ilişkin güvenilir iddiaların gölge düşürdüğü seçimler bağlamında veya temel özgürlüklerin sınırlandırıldığı bir bağlamda hedef alındı. Kadın insan hakları savunucuları sıklıkla toplumsal cinsiyetleri nedeniyle fazladan risklerle karşı karşıya kaldı.

Özellikle Asya'da ve Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da olmak üzere az sayıda ülkede yetkililer; insan hakları savunucularını ve gazetecileri yanlış bilgi yaymak, devlet sırlarını sızdırmak ve yetkililere hakaret etmek gibi muğlak suçlarla yargıladı, hatta cezaevine gönderdi veya "terörist" sözcüğüyle etiketledi. Bazı hükümetler bu kişileri hedef almak için dijital gözetim ekipmanlarına yatırım yaptı. Bazıları, Uluslararası Af Örgütü'nün de aralarında bulunduğu insan hakları örgütlerinin faaliyetlerini durdurdu. İnsan hakları savunucuları açısından en şiddetli bölge olmaya devam eden Latin Amerika ve Karayipler'de onlarca hak savunucusu, devlet veya şirket çıkarlarıyla bağlantılı eylemlerde suç örgütleri tarafından öldürüldü.

Amerika kıtasında ve Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde bazı yetkililer, pandemi hakkında yorum yapmayı suç haline getiren yasalar çıkardı ve sonrasında insanları yalan haber yaymak veya devletin kararlarına mani olmak suçlamalarıyla yargıladı. Avrupa'da yer alan diğerleri, halk sağlığı kriziyle ulusal güvenlik kaygılarını birleştirerek hızla ulusal güvenlik yasaları çıkarmaya veya gözetim becerilerini güçlendirmeye ya da güçlendirmekle tehdit etmeye koyuldu.

Başta Afrika ve Amerika kıtasında olmak üzere birçok hükümet, pandemi sürecinde toplantıları sınırlandırmak için protestolara yönelik genel yasaklar uyguladı veya hukuka aykırı güç kullandı. Bunun yanı sıra, özellikle Asya'da ve Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yetkililer, hükümetin COVID-19'la ilgili uygulamalarını eleştiren, pandemiyle mücadele bağlamındaki ihlalleri ortaya çıkaran veya bu konudaki resmi söylemi sorgulayan kişileri cezalandırdı. Yüzlerce kişi keyfi şekilde gözaltına alındı ve bazı durumlarda suçlandı ve yargılandı. Bazı ülkelerde hükümet, pandemiyle ilgisi olmayan eleştirileri bastırmak için de pandemiye bahane etti.

Uluslararası düzeyde; BM İnsan Hakları Konseyi'nde ceza yargılamalarına katkı sunabilecek soruşturma mekanizmalarının kurulması, sürdürülmesi ve genişletilmesi yoluyla Libya, Venezuela ve Yemen gibi ülkelerdeki insan hakları krizlerinin ele alınması konusunda belirli gelişmeler kaydedildi. Ancak BM üye devletleri Çin, Mısır ve Hindistan'ın da aralarında bulunduğu ülkelerdeki muhalefete yönelik baskılar ve insan haklarının durumunu ağırlaştırın diğer uygulamalara karşı inandırıcı bir tepki vermedi. Bazı devletler, toplumsal olaylara müdahale ekipmanı ve mühimmatının kolluk kuvvetlerinde ve çatışma durumlarında uluslararası hukuk ihlalleri işlemek için kullanıma olasılığının yüksek olduğu devletlere ilgili ekipman ve mühimmat satışına devam ederek sorunları körükledi. Birçok devlet, BM Güvenlik Konseyi'nin silah ambargolarını açıkça ihlal etti.

Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) Afganistan hakkında soruşturma başlattı, Myanmar/Bangladeş hakkındaki soruşturmaya ise devam etti. Nijerya ve Ukrayna hakkındaki ön soruşturmalar tamamlandı ve UCM Savcısı bu ülkelerdeki savaş suçları ve insanlığa karşı suçlara ilişkin soruşturma açmayı düşündüğünü duyurdu. Savcı ayrıca İşgal Altındaki Filistin Toprakları'nda bir soruşturma başlatmak amacıyla UCM'nin bölgesel yargı yetkisinin kapsamıyla ilgili kararın çıkarılmasını istedi.

Diğer yandan, güçlü devletler, ciddi insan hakları ihlalleri teşkil eden diğer yaygın uygulamalarla ilgili hesap verebilirliği engellemeye ve buna karşı ortak tepkileri zayıflatmaya devam etti. ABD, UCM çalışanlarına yaptırım uyguladı. Birleşik Krallık'ın engelleme politikası, UCM Savcılığı'nın Irak'ta bulunan Birleşik Krallık ordusuyla ilgili iddialara ilişkin soruşturma açmama gibi esef verici bir karar almasında baskın bir rol oynadı. Çin ve Rusya uluslararası insan hakları çerçevesine ve bağımsız BM insan hakları gözlemcilerine saldırdı. BM Güvenlik Konseyi'nde süregelen siyasi çözümsüzlük, Konsey'in insan hakları krizlerine zamanında ve etkili bir biçimde karşılık verme becerisini de zayıflattı.

Genel olarak, pek çok hükümet, misillemeler ve korkutma yoluyla sivil toplum aktörlerinin BM ile işbirliği yapmasını engelledi. BM'ye bağlı insan hakları mekanizmaları ve kurumları, üye

devletlerin katkı paylarını geç ödemeleri veya ödememeleri sonucunda ortaya çıkan fonlama ve likidite kriziyle karşı karşıya kaldı. Pandemi bu güçlükleri daha da ağırlaştırdı.

Uluslararası hukuku korumakla yetkili kurumların, muhalefete yönelik baskıları ve diğer türde ciddi insan hakları ihlallerini etkili biçimde engelleyebilecekleri, bu ihlallere yanıt verebilecekleri ve bunlarla ilgili hesap verebilirliği takip edebilecekleri bir gelecek kurmak için tüm devletler BM'ye bağlı insan hakları mekanizmalarını ve kurumlarını güçlendirmeli ve eksiksiz finanse etmelidir. Devletler ayrıca devam eden davalarda UCM ile işbirliği yapmalı ve siyasi müdahalelere yüksek sesle karşı çıkmalıdır.

ULUSLARARASI

AF ÖRGÜTÜ

RAPORU 2020/21

BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

AFRİKA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMESİ

2020'nin Afrika'daki silahlı çatışma döngüsünde bir kırılma, bir umut ışığı görmek istedik, ancak savaşların yakıp yıktığı birçok ülkede çatışmaların devam etmesi, iyimser olmak için tüm nedenleri ortadan kaldırdı. Afrikalı liderlerin 2013'te verdiği, 2020 itibarıyla "silahları susturma" sözü bu yıl da tutulmadı. Aksine, silahların gürültüsü daha da büyüyerek, süreç içinde binlerce insanın hayatına mâl oldu.

Ciddi ihlallerin yanı sıra uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukuku ihlalleri çatışmaların ortak özelliği olmayı sürdürdü. Kuzeydoğu Nijerya'da 10 yıldır süregelen çatışmalardan Etiyopya'nın Tigray bölgesinde yeni çıkan çatışmalara kadar çeşitli çatışmalarda güvenlik güçleri, silahlı gruplar ve milisler katliam suçları işledi ve cezasız kaldı.

Çatışmaların yıkıcı etkileri, COVID-19 pandemisinin yanı sıra çekirge istilası ve iklim şoklarıyla şiddetlendi. Bu birleşik etkenler nüfuslara büyük zararlar verdi ve insan haklarının korunmasına yönelik sistemlerin önündeki köklü engelleri ve mevcut sistemlerdeki yapısal çatlakları görünür kıldı. Pandemi özellikle kamusal sağlık hizmetlerinin içler acısı durumunu ve temel sosyoekonomik haklara erişimdeki eşitsizlikleri ortaya çıkardı. Diğer yandan, kapanma tedbirleri ve sokağa çıkma yasakları kadınları ve kız çocukları hedef alan cinsel şiddet ve toplumsal cinsiyete dayalı diğer türde şiddet riskini artırırken, şiddetten hayatta kalanlar hukuki destek, adalet ve sağlık hizmetlerine erişimde zorluklar yaşadı.

Olumlu yandan bakıldığında, kadınları ve kız çocukları ayrımcılığa karşı koruma konusunda birtakım önemli gelişmeler kaydedildi. Esvatini'de evlilik içi tecavüzün ilk kez cezalandırılması ve Sudan'da kadın sünnetinin yasaklanması bu gelişmeler arasındaydı.

Devletler, COVID-19 düzenlemelerini uygulamak ve protestoları dağıtmak için aşırı güç kullandı. Pandemi hükümetler tarafından baskıları artırmak ve muhalefeti bastırmak için bir bahane olarak kullanıldı. Ayrıca, seçimlere yaygın insan hakları ihlalleri damga vurdu.

SİLAHLI ÇATIŞMALAR VE SİVİLLERE YÖNELİK SALDIRILAR

Bölgenin birçok yerinde silahlı gruplarla çatışmalar ve sivillere yönelik saldırılar devam etti veya şiddetlendi. Silahlı gruplar Batı Afrika ve Sahel bölgesinde edindikleri zemini sürdürdü; Burkina Faso, Mali, Nijer ve Nijerya'da sivillere saldırdı. Buna karşılık, devletlerin güvenlik güçleri de sivillere karşı ağır insan hakları ihlalleri işledi. Orta Afrika'da silahlı gruplar Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Çad'da çok sayıda insanın hayatını mahvetti. Güney Afrika'da, Mozambik'in Cabo Delgado bölgesinde uzun zamandır süren şiddet yoğunlaştı ve bir silahlı çatışmaya dönüştü. Büyük Göller ve Afrika Boynuzu bölgelerinde uzun süreli çatışmalar devam etti. Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Somali, Güney Sudan ve Sudan'da silahlı çatışmalar farklı yoğunluk dereceleri ve coğrafi kapsamlarına rağmen şiddetlenmeyi sürdürdü. Topluluklar arası şiddetle sarsılan bir ülke olan Etiyopya'nın Tigray bölgesinde yeni bir çatışma da patlak verdi.

Şubat ve Nisan ayları arasında Burkina Faso, Mali ve Nijer hükümetleri silahlı gruplarla savaşmak için askeri hareketleri artırdı. Süreç içinde, güvenlik güçleri, sivillere karşı başta yargısız infazlar ve zorla kaybetmeler olmak üzere ciddi insan hakları ihlalleri işledi. Nijerya'da hükümet güçleri, kuzeydoğudaki çatışmalarda gelişigüzel saldırılar gerçekleştirdi. Hava Kuvvetleri'nin Borno eyaletinde bir köyü bombaladığı gelişigüzel bir saldırıda en az 10 çocuk ve yedi kadın öldürüldü.

Mozambik'te, Cabo Delgado bölgesindeki çatışmalarda Eylül itibarıyla 1.500 kişi öldürülmüştü. Silahlı gruplar sivillerin başını kesti, evleri yaktı, köyleri yağmaladı ve kadınları ve kız çocukları kaçırdı; güvenlik güçleri ise silahlı grupların üyesi veya sempatzanı olduğu

varsayılan kişileri keyfi şekilde gözaltına aldı, zorla kaybetti, işkenceye maruz bıraktı ve yargısız infaz etti.

Somali'de, ABD ordusunun Afrika Komutanlığı (USAFRICOM), yıl boyunca gerçekleştirdiği 53 hava saldırısında insansız (dron) ve insanlı hava araçları kullanmayı sürdürdü. Şubat ayında düzenlenen iki hava saldırısında iki sivil öldürüldü, üç sivil ise yaralandı. Güney Sudan'da silahlı çatışmaların tarafları arasında zaman zaman meydana gelen çatışmalar devam etti. Askerler sivillerin eşyalarını yağmaladı, köyleri yaktı ve hastaneler, kiliseler ve okullar da dahil mülklere zarar verdi.

Burkina Faso'da silahlı gruplar arasındaki çatışmalar ve sivillere yönelik çoğunlukla etnik temelli saldırılar devam etti. Ülkenin kuzey ve doğu bölgeleri ile Sahel bölgesinde farklı silahlı gruplar köylerde, camilerde ve hayvan pazarlarında saldırılar gerçekleştirdi ve sivilleri öldürdü. Mali'de, özellikle ülkenin orta bölgelerinde çeşitli silahlı gruplar onlarca sivil öldürdü. Temmuz ayında İslam ve Müslümanlara Destek Grubu ile bağlantılı olduğu düşünülen silahlı bir grup erkek Tori ve Diallassagou komünlerindeki çok sayıda köye saldırarak en 32 sivil öldürdü. Nijerya'da Boko Haram, 420 sivilin öldürülmesinden sorumluydu. Silahlı grup, çocukları silah altına almaya ve kız çocukları kaçırmaya devam etti.

Kamerun'da İngilizce konuşulan bölgedeki kriz aynı şiddetle sürdü. Ayrılcı silahlı gruplar, hükümeti desteklediği varsayılan kişileri hedef aldı. Ekim ayında, güneybatı bölgesinde, silahlı bir grup erkek, ilkokula giden sekiz çocuğu öldürdü, çok sayıda çocuğu ise yaraladı. Uç kuzey bölgesinde Boko Haram, sivilleri hedef alan yüzlerce saldırı gerçekleştirdi.

Etiyopya'da topluluklar arası şiddet yoğunlaştı. Kasım ayında, Batı Welega bölgesinde yer alan Guliso kasabasına bağlı Gawa Qanqa köyünde Amhara etnik grubuna mensup en az 54 kişi, Oromo Kurtuluş Ordusu olarak bilinen silahlı grubun üyesi olduğu düşünülen kişiler tarafından öldürüldü. Aynı ay, Tigray bölgesinde bir silahlı çatışma başladı ve 9 Kasım'da bölgenin çok sayıda etnik Amhara sakini Mai-Kadra kasabasında katledildi. Yüzlerce kişinin öldürüldüğü tahmin edilen saldırı yerel milisler tarafından gerçekleştirildi.

Nijer'de, Büyük Sahra İslam Devleti'nin (İD-BS) de aralarında bulunduğu silahlı gruplar sivilleri ve insani yardım görevlilerini hedef aldı. Temmuz ayında, Tillaberi bölgesindeki Bossey Bangou sınır köyünde 10 insani yardım görevlisi silahlı bir grup erkek tarafından kaçırıldı. Ağustos ayında, Koure'deki zürafa koruma alanında yedi insani yardım görevlisi İD-BS üyeleri tarafından öldürüldü. Benzeri ihlaller Orta Afrika Cumhuriyeti'nde de işlendi. Ülkede yardım çalışanlarını hedef alan 267 saldırı gerçekleştirildi ve bu saldırılarda iki kişi öldürüldü. Mali'de silahlı grupların saldırıları BM çalışanlarını da hedef aldı ve iki BM çalışanı öldürüldü.

El Şebab Somali'de sivilleri ve sivil altyapıyı hedef almaya devam etti. Silahlı grup, Ağustos ayında, başkent Mogadişu'da deniz kıyısında bulunan bir otelde bir arabaya yerleştirdiği bombayı patlattı. Saldırıda en az 11 kişi öldürüldü, 18 kişi ise yaralandı. Güney Sudan'da etnik gruplar ve kabileler arasında çatışmalar yaşandı. Bu çatışmalarda en az 600 kişi öldürüldü, 450 kişi yaralandı, binlerce kişi ise yerinden edildi.

Silahlı çatışmaların tüm tarafları sivillere, çatışmalara katılmayan kişilere ve sivil altyapıya yönelik gelişigüzel veya planlı saldırılara derhal son vermelidir. Afrika Birliği, BM ve üye devletler çatışmalar sırasında sivillerin korunması ve uluslararası hukuka saygı gösterilmesi için daha güçlü bir biçimde baskı yapmalıdır.

CEZASIZLIK

Uluslararası hukuk suçları ve diğer ciddi insan hakları ihlallerine ilişkin cezasızlık yaygın bir sorun olmayı sürdürdü. Çatışma ülkelerinde adalet arayışı, hükümetlerin attığı geriye dönük adımlarla yarıda kesilen ilerlemelerle birlikte karmaşık bir tablo çizdi.

Orta Afrika Cumhuriyeti'nde Bangui Ceza Mahkemesi, Şubat ayında, Anti-Balaka adlı silahlı grubun beş liderini savaş suçları ve insanlığa karşı suçlardan mahkum etti. Özel Ceza

Mahkemesi ise Eylül ayında 10 vakanın soruşturma aşamasında olduğunu doğruladı. Ancak silahlı grubun üyeleri insan hakları ihlalleri işlerken, çok sayıda lideri hükümette çeşitli görevler almayı sürdürdü.

Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde, Kuzey Kivu operasyonel askeri mahkemesi, Nduma Kongo Savunması adlı milis grubun Sheka takma adıyla bilinen lideri Ntabo Ntaberi'yi 2007 ile 2017 yılları arasında Kuzey Kivu'daki sivillere yönelik suçlarından ötürü ömür boyu hapis cezasına mahkum etti. 2010'da 400 kadın, erkek ve çocuğun tecavüze maruz bırakılması da suçlamalar arasındaydı.

Güney Sudan'da sivil ve askeri mahkemeler, çok sayıda askeri, çatışmalar sırasında işlenen cinsel şiddet suçlarından mahkum etti. Diğer yandan, 2015 ve 2018'deki barış anlaşmalarında kurulması kararlaştırılan Güney Sudan Karma Mahkemesi'nin kurulması için belirgin bir adım atılmadı. Ayrıca, Cumhurbaşkanı, çatışmalarla bağlantılı yaygın cinsel şiddet suçlarında sorumluluk taşıdığı düşünülen geçmişteki muhalif komutanı Batı Ekvatorya Eyaleti'ne vali olarak atadı.

ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde (UCM) Mali, Nijerya ve Sudan'ın da aralarında bulunduğu ülkelerin durumuna ilişkin yeni gelişmeler kaydedildi.

Ali Kuşeyb takma adıyla bilinen ve geçmişte kıdemli bir milis komutanı olan Sudanlı Ali Muhammed Ali Abdurrahman, Darfur'da işlendiği öne sürülen insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarından ötürü 13 yıldır adalatten kaçtıktan sonra Haziran ayında UCM'ye teslim oldu. Ancak yıl sonunda, Sudan yetkilileri, eski Devlet Başkanı El Beşir ile diğer iki kişiyi haklarındaki iddialara yanıt vermeleri için UCM'ye teslim etmedi.

Temmuz ayında, El Hasan Ag Abdülaziz Ag Muhammed'in UCM'deki davası başladı. El Hasan, 2012 ile 2013 yılları arasında Mali'nin kuzeyindeki İslami işgal sırasında Timbuktu'nun kontrolünü elinde tutan Ensar Eddine adlı silahlı grubun üyesiyken kentte işlenen insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarından yargılanıyor.

Aralık ayında, UCM Savcılığı, Boko Haram ve Nijerya güvenlik güçlerinin işlediği öne sürülen insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarına ilişkin 10 yıldır süren ön soruşturmayı tamamladı. Savcılık, resmi soruşturma açmak üzere yetki talep etmeye karar verdi.

Ruanda'daki 1994 soykırımına ilişkin gelişmeler arasında, Mayıs ayında soykırımın baş finansörü olduğu düşünülen Félicien Kabuga'nın Fransa'da tutuklanması ve Ekim ayında Lahey'deki Uluslararası Ceza Mahkemeleri Rezidüel Mekanizması'nın (UCMRM) nezaretine sevk edilmesi yer alıyor. Yine Mayıs ayında, UCMRM Başsavcısı, Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından 2001'de hakkında soykırım suçundan iddianame hazırlanan Augustin Bizimana'nın 2000'de Kongo Cumhuriyeti'nde öldüğünü doğruladı.

Afrika hükümetleri, uluslararası hukuk suçlarına ilişkin kapsamlı, bağımsız, tarafsız, etkili ve şeffaf soruşturmalar başlatarak ve sorumluluk taşıdığı düşünülen kişileri adalet önüne çıkararak cezasızlığa karşı mücadeleye bağlı kalmalıdır.

MUHALEFETİN VE ÖZGÜRLÜKLERİN BASTIRILMASI

Aşırı devlet müdahalesi ve baskıların halihazırda önemli sorunlar olduğu bölgede durum 2020'de daha da kötüye gitti. Hükümetler ifade özgürlüğü, barışçıl toplanma ve örgütlenme hakları üzerindeki baskıları artırmak için COVID-19 pandemisinden yararlandı. Gözlemlenen ülkelerin neredeyse hepsinde COVID-19'un yayılmasını durdurmak için olağanüstü hal ilan edildi. Fakat bu tedbirler sıklıkla insan hakları ihlalleri işlemek için kullanıldı. Güvenlik güçlerinin tedbirlerin uygulanması için aşırı güç kullanımı da buna dahildi.

Seçim dönemlerinde de insan hakları üzerindeki baskılar derinleşti. 22 seçimin yapılması planlanıyordu ancak birçoğu ertelendi veya askıya alındı. Yapılan seçimler ise korku ikliminde gerçekleşti ve yaygın insan hakları ihlallerine zemin hazırladı.

AŞIRI GÜÇ KULLANIMI

COVID-19 düzenlemelerinin uygulanması için yaygın olarak aşırı güç kullanıldı. Angola, Kenya, Güney Afrika, Togo ve Uganda dahil birçok ülkede çeşitli durumlarda aşırı güç kullanımı ölümlere ve yaralanmalara yol açtı.

Angola'da polis, 14 yaşında bir erkek çocuğun da aralarında bulunduğu onlarca kişiyi vurarak öldürdü. Kenya'da ülke çapında uygulanan sokağa çıkma yasağının ilk 10 gününde polis şiddeti nedeniyle 13 yaşında bir erkek çocuk da dahil olmak üzere en az altı kişi öldü. Cumhurbaşkanı kamuoyuna açık bir biçimde özür diledi, ancak polisin aşırılıkları yıl boyunca devam etti.

Ruanda'da sosyal medyadaki tepkiler sonucunda Cumhurbaşkanı ve Adalet Bakanı, sokağa çıkma yasaklarının uygulanması bağlamında sergilenen polis şiddetini kınadı ve hesap sorma sözü verdi. Uganda'da güvenlik güçleri, 80 yaşında bir kadının da aralarında bulunduğu en az 12 kişiyi öldürdü. Güney Afrika'da, Collins Khosa'nın sokağa çıkma yasağını uygulayan ordu ve polis memurları tarafından vahşice dövüldükten sonra hayatını kaybetmesi, güvenlik güçlerinin aşırı güç kullanımına ilişkin süregelen kaygıları açığa çıkardı.

BARIŞÇIL PROTESTOLARA YÖNELİK BASKILAR

Güvenlik güçleri, barışçıl protestoculara şiddet uygulamayı sürdürdü. Etiyopya'da güvenlik güçleri protestoları bastırmak için aşırı güç kullandı ve yüzlerce kişiyi öldürdü. Haziran ayında, önde gelen Oromo bir müzisyenin öldürülmesinin ardından başlayan protestoların şiddetle dağıtılması, yalnızca Oromia'da en az 166 kişinin öldürülmesiyle sonuçlandı. Ağustos ayında güvenlik güçleri; Wolayita bölgesinin idari yetkilileri, topluluk liderleri ve aktivistlerin tutuklanması üzerine başlayan protestoların ardından en az 16 kişiyi öldürdü.

Nijerya'da #EndSARS (SARS'a Son Verin) protestoları sonucunda, insan hakları ihlalleriyle bilinen Hırsızlıkla Mücadele Özel Timi (SARS) dağıtıldı ancak bedeli ağır oldu. Ekim ayında, güvenlik güçleri protestoları denetim altına almaya ve durdurmaya çalışırken ülke çapında en az 56 kişiyi öldürdü. Bu kişilerden 12'si, ordunun Lagos kentinde bulunan Lekki Gişeleri önündeki protestoculara ateş açması sonucunda öldürüldü.

Gine'de, güvenlik güçlerinin COVID-19'la bağlantılı dolaşım sınırlandırmalarını uygulama biçimine karşı Mayıs ayında düzenlenen protestolarda yedi kişi öldürüldü. Çok daha yüksek sayıda kişi ise Devlet Başkanı'nın üçüncü dönem görev yapmasına izin veren Anayasa değişikliğine karşı düzenlenen protestolar sırasında öldürüldü. Anayasa referandumunun yapıldığı 22 Mart'ta, dokuzu ateş açılması sonucunda olmak üzere 12 protestocu öldürüldü. Ekim ayındaki başkanlık seçimlerini takip eden birkaç gün içinde güvenlik güçleri seçim sonuçlarını protesto eden en az 16 kişiyi öldürdü.

Protestolara yönelik baskılar; hukuka aykırı yasaklar, yargı tacizi ve keyfi gözaltılar dahil olmak üzere farklı biçimlerde de uygulandı. Burkina Faso'da çok sayıda protesto keyfi şekilde yasaklandı veya engellendi. 2019'da 50 kişinin silahlı bir grup tarafından öldürülmesine ilişkin adalet talebiyle Ocak ayında Vagadugu Mahkemesi'nin önünde düzenlenen oturma eylemi de bunlar arasındaydı. Fildişi Sahili'nde, Ağustos ayında onlarca kişi, Cumhurbaşkanı Uttara'nın üçüncü dönem görev yapmasına karşı düzenlenen protestolara katıldıkları gerekçesiyle keyfi şekilde gözaltına alındı. Kamerun'da yetkililer, muhalif Kamerun Rönesans Hareketi'nin (MRC) hükümetin Aralık'ta bölgesel seçimlere gitme kararına karşı sokaklara çıkma çağrısı yapmasının ardından ülke çapında protestoları yasakladı. 22 Eylül'de MRC'yi destekleyen ve protestolara katılan en az 500 kişi keyfi şekilde gözaltına alındı.

Olumlu bir gelişme, Uganda Anayasa Mahkemesi'nin Mart ayında, kamusal toplantıları ve protestoları yasaklamak için polise aşırı yetkiler tanıyan Kamu Düzeni İdaresi Yasası'nın belirli kısımlarını iptal etmesi oldu.

İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI VE MUHALİF AKTİVİSTLERE YÖNELİK SALDIRILAR

Pandemi sürecinde bile insan hakları savunucuları ve muhalif aktivistleri hedef alan saldırılar hız kesmedi. Bu durum özellikle seçimlerin yapıldığı veya planlandığı Burundi, Fildişi Sahili, Gine, Nijer, Tanzanya ve Uganda gibi ülkelerde geçerliydi.

Burundi'de, 20 Mayıs'taki seçimlerden önce ve seçim gününde 600'ün üzerinde muhalefet partisi üyesi gözaltına alındı. Nijer'de, Aralık ayındaki Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde siyasi aktivistlere yönelik toplu gözaltılar gerçekleştirildi. Tanzanya'da, Ekim ayındaki seçimlerin ardından en az 77 muhalefet lideri ve destekçisi gözaltına alındı ve keyfi şekilde tutuklandı. Tanzanya'da yetkililer, seçimler öncesinde çok sayıda sivil toplum örgütünün faaliyetlerini askıya aldı veya banka hesaplarını dondurdu.

Diğer ülkelerde insan hakları savunucuları kaçırıldı, zorla kaybedildi veya öldürüldü. Mali'de yolsuzluğa karşı çıkan bir aktivist, maskeli istihbarat servisi ajanları tarafından kaçırıldı ve 12 gün boyunca hiç kimseyle görüşürülmeksizin alıkonuldu. Daha sonra mahkeme, bu kişiye karşı asılsız suçlamalar yöneltti. Mozambik'te güvenlik güçlerinin gözaltına aldığı iki aktivistin daha sonra diğer 12 siville birlikte öldürüldüğü anlaşıldı. Topluluk radyosu gazetecisi Ibraimo Abú Mbaruco ordu görevlileri tarafından zorla kaybedildi. Yıl sonu itibarıyla Mbaruco'nun nerede tutulduğu halen bilinmiyordu.

Nijer, Güney Sudan ve Zimbabve'de yolsuzluk iddialarını ortaya çıkaran ve hesap verebilirlik talep eden insan hakları savunucuları ve aktivistler bilhassa hedef alındı. Zimbabve'de ceza adalet sistemi, diğer insan hakları savunucularının yanı sıra araştırmacı gazeteci Hopewell Chin'ono'ya zulmetmek için kötüye kullanıldı.

Diğer yandan, birtakım olumlu gelişmeler de kaydedildi. Uganda'da sulh mahkemesi tarafından Cumhurbaşkanı'na siber saldırı suçundan 18 ay hapis cezasına mahkum edilen Stella Nyanzi'nin ceza infaz süresinin dolmasına günler kala Uganda Yüksek Mahkemesi, Şubat ayında, Nyanzi'nin haksız yere mahkum edildiğine ve insan haklarının ihlal edildiğine hükmederek serbest bırakılmasını istedi. Haziran ayında, Burundi Yüksek Mahkemesi, Germain Rukuki hakkındaki mahkumiyeti onayan temyiz kararını bozdu ve itirazın yeniden görüşülmesine karar verdi.

BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ

Muhalefete yönelik baskılar, hükümetlerin basın özgürlüğünü sınırlandırmasıyla da açığa çıktı. Mozambik'te yetkililerin *Canal de Moçambique* adlı bağımsız gazetenin iki kıdemli çalışanına karşı uydurma suçlamalar yönelttiği gün kimliği belirsiz saldırganlar gazetenin ofislerini bombaladı. Tanzanya'da hükümeti eleştiren gazeteler ve radyo istasyonları para cezasına mahkum edildi, faaliyetleri askıya alındı veya yasa dışı ilan edildi. Ayrıca, radyo ve televizyon yayıncılığına ilişkin düzenlemeler, seçimler hakkında uluslararası haber yapılmasını kısıtlamak için değiştirildi.

Togo'da, Ocak ayında çıkartılan yeni Basın ve İletişim Kanunu, gazetecilerin hükümet yetkililerine hakaret ettikleri takdirde ağır para cezalarına mahkum edilmesini mümkün kıldı. Mart ayında iki gazetenin faaliyetleri, Fransa elçisiyle ilgili bir haber yaptıkları için durduruldu. Üçüncü bir gazetenin faaliyetleri, durdurma kararını eleştirdiği için durduruldu. Nijer ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti dahil birçok ülkede gazeteciler, hükümetin COVID-19 tedbirlerini eleştirdikleri için taciz edildi.

Olumlu bir gelişmede, Somali Başsavcısı, gazetecilere yönelik suçların soruşturulması için bir Özel Savcılık Dairesi kurdu.

Devletler, güvenlik güçlerinin, güç ve ateşli silah kullanımı hakkındaki uluslararası insan hakları standartlarına uygun davranmasını; aşırı güç kullanımı vakalarının hızlı, kapsamlı, bağımsız ve şeffaf bir biçimde soruşturulmasını ve suç şüphesi taşıyan kişilerin adalet önüne çıkarılmasını sağlamalıdır.

Devletler ifade özgürlüğü ve barışçıl toplanma haklarına saygı göstermeli; keyfi şekilde gözaltına alınan herkesi serbest bırakmalı; protestoculara karşı aşırı güç kullanımı haberlerine ilişkin hızlı, etkili ve şeffaf soruşturmalar yürütmeli; sorumluluk taşıdığından şüphe edilen kişileri adalet önüne çıkarmalı ve ihlallere maruz bırakılan kişilerin adaletle ve etkili bir hukuk yoluna erişimini sağlamalıdır.

İnsan hakları savunucularına yönelik taciz ve korkutmaya son vermeli; gözaltına alınan veya tutuklanan tüm insan hakları savunucularını derhal ve koşulsuz serbest bırakmalıdırlar.

Devletler, basın özgürlüğüne saygı göstermeli; medya kuruluşlarının bağımsız bir şekilde faaliyetlerini sürdürebilmesini sağlamalı ve medya çalışanlarının korkutma ve tacize maruz bırakılmadan ve misillemeye uğrama kaygısı taşımadan işlerini yapabilmelerini mümkün kılmalıdır.

EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLAR

SAĞLIK HAKKI

Sahra altı Afrika'da ilk COVID-19 vakası 28 Şubat'ta Nijerya'da bildirildi. Yıl sonu itibarıyla ise tüm Afrika'da 2.6 milyon doğrulanmış vaka ve 63 binin üzerinde COVID-19 kaynaklı ölüm kaydedildi. Solunum cihazı ve kişisel koruyucu ekipmanlar gibi tıbbi ekipmanların son derece az olması nedeniyle bölgedeki birçok sağlık sistemi pandemiye karşı mücadele vermek konusunda hazırlıksızdı. Test kapasitesinin yetersizliği, test sonuçlarının çıkmasında ciddi gecikmelere yol açtı. Örneğin Lesotho'nun Mayıs ortasına kadar hiç test kapasitesi yoktu. Bu tarihten önce örnekler Güney Afrika'ya gönderildi.

Bazı ülkeler, COVID-19 hakkındaki bilgileri açıklamadı veya yayınlamayı durdurdu. Diğerleri ise DSÖ'nün halk sağlığı yönergelerini göz ardı etti. Mayıs ayında, Burundi ve Ekvator Ginesi hükümetleri, kıdemli DSÖ çalışanlarını ülkelerinden sınır dışı etti. Yetersiz yol altyapısı ve hastane ve sağlık çalışanı azlığı da pandemiye karşı alınan tedbirleri aksattı.

Pandemi, Afrika hükümetlerinin 2001'de yıllık bütçelerinin en az %15'ini sağlık hizmetlerine harcama taahhütlerine rağmen, bölgenin dört bir yanında kamusal sağlık sektörüne ilişkin on yıllardır süregelen ihmalkârlık ve kaynak yetersizliğini gözler önüne serdi. Pandemi ayrıca sağlık sektöründe kalıcı hale gelen yolsuzluğu da ortaya çıkardı. Kenya, Nijerya, Güney Afrika, Zambiya ve Zimbabve dahil birçok ülkede COVID-19 fonlarının, tıbbi ekipmanların ve bakım paketlerinin çalındığı ve zimmete geçirildiği bildirildi.

Olumlu açıdan bakıldığında, bölgedeki en az 20 hükümet, pandemiyle kapsamlı mücadelenin bir parçası olarak cezaevlerinde kalabalığı azaltma girişiminde bulundu. Ancak bu halde bile, bölgedeki birçok cezaevi, mahkumların sağlığını risk altına sokacak kadar aşırı kalabalıktı.

SAĞLIK ÇALIŞANLARININ HAKLARI

Bölgenin dört bir yanında hükümetler, sağlık çalışanlarını COVID-19'a maruz kalmaktan yeterince koruyamadı. Kişisel koruyucu ekipman ve dezenfektan azlığı nedeniyle sağlık çalışanları hijyenden yoksun ve güvenli olmayan ortamlarda çalıştı. Güney Afrika'da, Ağustos başı itibarıyla, en az 240 sağlık çalışanı COVID-19'a yakalandıktan sonra hayatını kaybetti. Temmuz itibarıyla, Gana'da 2 bin 65 civarında sağlık çalışanı enfekte oldu ve altısı COVID-19'dan kaynaklanan sağlık sorunları nedeniyle öldü.

Çoğu ülkede, sağlık çalışanları, artan iş yükü ve fazladan mesleki risklerle karşı karşıya kalmalarına rağmen yeterli tazminat alamadı. Pandeminin etkileri dayanılmaz boyutlara

vardığında, sağlık çalışanları daha iyi çalışma koşulları için grev yaptı. Burkina Faso, Kenya, Lesotho, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Sierra Leone, Güney Afrika, Togo ve Zimbabwe dahil bölgedeki birçok ülkede sağlık çalışanları resmi şikayetler, protestolar ve grevlerle kaygılarını dile getirdi. Hükümetler ise çeşitli misillemelerle karşılık verdi.

Ekvator Ginesi'nde bir hemşire, başkent Malabo'daki Sampaka Hastanesi'nde oksijen olmadığından şikayet eden bir WhatsApp mesajı yazdığı için hastane yönetimi ve yargı tarafından taciz edildi. Zimbabwe'de 17 hemşire, ücretler ve çalışma koşullarında iyileştirilme yapılması talebiyle bir protesto gerçekleştirmelerinin ardından kapanma tedbirlerini ihlal ettikleri gerekçesiyle tutuklandı.

GEÇİM İMKANLARI VE GIDA HAKKI ÜZERİNDEKİ ETKİLER

COVID-19, bölgenin halihazırda kırılgan ekonomileri üzerinde yıkıcı bir etki yarattı. Sokağa çıkma yasakları, kapanma tedbirleri ve 'evde kal' emirleri, tüm bölgedeki işgücünün %71'ini oluşturan kayıt dışı ekonomide çalışan insanları orantısız etkiledi. Bu kişilerin büyük çoğunluğu geçim imkanlarını ve gelirlerini kaybetti ve gıda ve diğer temel ihtiyaç ürünlerini satın alamadı. Bu koşullar, tekrarlayan kuralıklar ve çekirge istilaları dahil çeşitli etkenler sonucunda uzun süreli gıda güvencesizliğiyle karşı karşıya olanların içinde bulunduğu feci durumu daha da ağırlaştırdı.

Ticari işletmeler ve şirketlerin faaliyetlerini durdurmaya zorlanması sonucunda binlerce işçi işsiz kaldı. Lesotho'da madencilik ve üretim sektöründe çalışan 40 binin üzerinde işçi işten çıkarıldı. Birçok hükümet, yoksullara gıda dağıtımını dahil çeşitli uygulamalarla sosyal yardım programları uyguladı fakat bu destek çoğunlukla yetersizdi.

ZORLA TAHLİYELER

COVID-19'un yeterli barınma hakkının önemini vurguladığı bir dönemde hükümetler, bu hakka yönelik ihlalleri de sürdürdü. Etiyopya, Gana ve Kenya'da hükümetlerin başkentler Addis Ababa, Akra ve Nairobi'deki kayıt dışı yerleşimleri yıkması sonucunda binlerce kişi evsiz kaldı ve COVID-19'a yakalanma konusunda daha yüksek risk altına girdi. Diğer yandan, Esvatini ve Lesotho'da binlerce kişi devamlı olarak yetkililer veya sivil aktörler tarafından zorla tahliye edilme kaygısı içindeydi.

Olumlu bir gelişmede, Zambiya Yüksek Mahkemesi Nisan ayında Serenje'deki kırsal toplulukların atalarından kalan topraklardan zorla çıkarılmasının, bu toplulukların insan haklarını ihlal ettiğine hükmetti.

EĞİTİM HAKKI

COVID-19 pandemisi, özellikle yılın ilk yarısında bölgenin dört bir yanında okulların kapatılması sonucunda öğrenimi aksattı. Çevrimiçi eğitim metodu, uygun teknolojiye sahip olmayan milyonlarca öğrenciyi eğitim hakkına erişimden yoksun bıraktı. Bu durum ayrıca halihazırdaki eşitsizlik ve yoksulluk örüntülerini derinleştirdi. Çatışmaların zarar verdiği Burkina Faso, Kamerun ve Mali gibi ülkelerde güvensizlik ve silahlı grupların devamlı saldırıları da eğitime erişimi zayıflattı.

Afrika devletleri, kamsal sağlık sektöründeki kronik kaynak yetersizliğini acilen ortadan kaldırmak için mevcut kaynaklardan azami ölçüde yararlanmalı ve sağlık sistemlerini güçlendirmeyi hedefleyen bölgesel ve uluslararası işbirliklerini artırmaya çalışmalıdır. Afrika devletleri ayrıca sağlık çalışanlarının güvenlik ve diğer konulardaki kaygılarını dikkate almalı ve her türde taciz ve keyfi yargılamaya son vermelidir.

Devletler, tahliyelerin uluslararası standartlara uygun olmasını ve tüm çocukların eğitime erişebilmesini sağlamalıdır.

MÜLTECİ, SİĞINMACI, GÖÇMEN VE ÜLKE İÇİNDE YERİNDEN EDİLEN KİŞİLERİN HAKLARI

Milyonlarca kişi silahlı çatışmalar, insani krizler ve sürekli insan hakları ihlalleri nedeniyle yerinden edilmeye devam etti. Burkina Faso'da ülke içinde yerinden edilen insanların sayısı 1 milyona ulaştı. Orta Afrika Cumhuriyeti'nde 31 Temmuz itibarıyla 660 bin kişi çatışmalar nedeniyle yerinden edildi. Eritreli, başta süresiz askerlik hizmeti olmak üzere çeşitli nedenlerle toplu halde ülkeden kaçmaya devam etti. Somali'de çatışmalar, kuraklık, seller ve çekirge istilasından kaynaklanan ve gitgide ağırlaşan insani kriz Ağustos itibarıyla 900 bin civarında kişiyi yerinden etti. Mozambik'te, Cabo Delgado'daki çatışma Eylül itibarıyla 250 bin kişiyi yerinden etti.

Mülteciler, göçmenler ve sığınmacılar COVID-19'dan orantısız etkilenen gruplar arasındaydı. Sınırların kapatılması birçoğunu bulunduğu yerde mahsur bıraktı. Güney Afrika hükümetinin COVID-19'la bağlantılı sosyal yardım programı yılın ilk yarısında mültecileri ve sığınmacıları kapsamadı.

Devletler, sığınma hakkına saygı göstermelidir. Mülteciler ve sığınmacılar için sınırları açık tutmalı ve sınır geçiş noktalarında uygun halk sağlığı tedbirlerini almalıdırlar. Devletler ayrıca sığınmacıların, mültecilerin ve göçmenlerin ulusal sağlık ve sosyal koruma sistemlerine erişimini güvence altına almak zorundadır.

AYRIMCILIK VE ÖTEKİLEŞTİRME

KADINLARA VE KIZ ÇOCUKLARA YÖNELİK ŞİDDET

COVID-19'la bağlantılı kapanma tedbirleri ve sokağa çıkma yasakları, kadınları ve kız çocukları hedef alan cinsel şiddet ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet riskini artırdı. Şiddetten hayatta kalanlar çoğunlukla adalete, sağlık hizmetlerine, hukuki desteğe ve danışmanlık hizmetlerine erişimde zorluk yaşadı. Güney Afrika'da cinsel şiddet ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, dünya ortalamasının neredeyse beş katı hızla artmaya devam etti. COVID-19 gebe sağlık hizmetlerine erişimi de aksatarak kadınların üreme sağlığı ve haklarına erişimini son derece olumsuz etkiledi.

Tecavüz ve diğer türde cinsel şiddet ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet çatışma durumlarında da devam etti. BM, Orta Afrika Cumhuriyeti'nde, Haziran ve Ekim ayları arasında çatışmalar bağlamında tecavüz, zorla evlilik ve cinsel kölelik dahil 60 cinsel şiddet vakası kaydetti. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde, ülkenin doğusundaki çatışmalar sırasında kadınlara ve kız çocuklara yönelik cinsel şiddet arttı.

Buna karşılık, kadınların ve kız çocukların ayrımcılıktan korunması konusunda birtakım ilerlemeler kaydedildi. Ocak ayında Esvatini'de ilk kez bir erkek evlilik içi tecavüz suçundan mahkum edildi. Şubat ayında Güney Afrika kadınlara yönelik şiddetin önlenmesine ilişkin bölgesel bir sözleşme hazırlayacağını duyurdu. Nisan ayında Sudan kadın sünnetini yasakladı. Mayıs ayında Ruanda Cumhurbaşkanı kürtaj nedeniyle mahkum edilen 36 kadın hakkında af çıkardı. Temmuz ayında Sierra Leone tecavüz davalarının hızlı görüşülmesi için Cinsel Suçlar Emsal Mahkemesi'ni kurdu.

ALBİNİZMLİ KİŞİLER

Albinizmliler (bir deri hastalığı) kişiler, uzuvlarının kesilmesini de kapsayan şiddetli saldırılara uğramaya devam etti. Mart ayında Zambiya'da 43 yaşındaki bir kadının parçalanmış vücudu bulundu. Gözleri çıkarılmış, dili ve kolları kesilmişti. Nisan ayında bir erkeğin vücudu mezardan çıkarıldı ve bazı kısımları çalındı. Ocak ayında Malavi'de iki yaşındaki bir erkek çocuğun

mezarına saldırıldı. Bir sonraki ay, iki ayak parmağı olan 92 yaşındaki bir kadın, kimliği belirsiz bir saldırgan tarafından saldırıya uğradı.

LEZBİYEN, GEY, BİSEKSÜEL, TRANS VE İNTERSEKSLERİN (LGBTİ+) HAKLARI

Birçok ülkede, LGBTİ+'lara yönelik ayrımcılık devam etti ve onaya dayalı eşcinsel ilişkiler 2020'de de suç sayıldı. Madagaskar'da bir kadın, 19 yaşındaki bir kadınla onaya dayalı eşcinsel ilişki yaşadığı varsayımı üzerine "küçük yaştakileri ahlaksızlığa itme" suçlamasıyla tutuklandı. Esvatini'de yetkililer, Esvatini Cinsel Kimlik ve Toplumsal Cinsiyet Kimliği Azınlıkları adlı LGBTİ+ savunuculuk grubunun kayıt başvurusunu reddetti. Uganda'da polis, COVID-19 talimatlarını uygulama bahanesiyle, LGBTİ+'lara yönelik bir sığınma evinde 23 genci gözaltına aldı. Gözaltının ilk üç günü içinde dört genç tıbbi gerekçelerle serbest bırakılırken, diğerleri avukatlarına ve tıbbi tedaviye erişimleri olmaksızın 44 gün boyunca alıkonuldu.

Devletler, özellikle kapanma tedbirleri, sokağa çıkma yasakları ve çatışma süreçlerinde toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önleme ve insanları bu türde şiddete karşı koruma tedbirlerini güçlendirmelidir. Ayrıca, kadınlara ve kız çocuklara yönelik hukukta ve uygulamadaki tüm ayrımcılık biçimlerinin ortadan kaldırılması için uluslararası yükümlülüklerle uygunluğun sağlanması dahil olmak üzere daha fazla adım atılması gerekmektedir.

Afrika devletleri, ötekileştirilen grupları hedef alan her türde saldırı ve ayrımcılığa son vermek üzere gerekli tüm tedbirleri almak zorundadır. Albinizmlilerle etkili korumanın sağlanması, suç şüphesi taşıyan kişilerin adalet önüne çıkarılması ve şiddetten hayatta kalan kişilerin adalete ve etkili bir hukuk yoluna erişiminin güvence altına alınması için acil tedbirler gerekmektedir. Devletler ayrıca LGBTİ+'ları ötekileştiren ve eşcinsel ilişkileri suç sayan yasaları yürürlükten kaldırmalıdır.

AMERİKA KİTASI BÖLGESEL DEĞERLENDİRMESİ

Amerika kıtası 2020'ye ağır eşitsizliklerle başladı ve COVID-19 pandemisinin etkileri bu eşitsizliği şiddetlendirdi. En ağır etkilenenlerin önemli bir kısmı ötekileştirilen topluluklara mensup kişilerdi ve yıl sonu itibariyle yoksulluk seviyeleri hızla yükseldi. Devletlerin krizle mücadele tedbirleri insan haklarını kapsamlı biçimde etkiledi ve bu durum çoğunlukla çok yüksek sayıda insan açısından yıkıcı sonuçlar yarattı.

COVID-19 kısıtlamaları bölgenin büyük kayıt dışı ekonomisini ağır etkiledi ve hükümetlerin aldıkları tedbirler sıklıkla en güvencesiz durumdaki kişilerin sosyal, ekonomik ve kültürel haklarını zayıflattı. Sağlıkla ilgili kafa karıştırıcı mesajlar, şeffaflık yoksunluğu ve ötekileştirilen topluluklar için alınan koruyucu tedbirlerin yetersizliği, halihazırda sağlık hizmetlerine zayıf ve eşitsiz erişimi daha da vahim hale getirdi ve yıkıcı sonuçlar yarattı. Dünya nüfusunun yalnızca yüzde 13'ünü oluşturan bölgede, tüm dünyadaki COVID-19 kaynaklı ölümlerin yüzde 49'u kaydedildi. Kişisel koruyucu ekipman yetersizliğine ek olarak çalışma koşullarının kötü ve güvencesiz olması, çoğunlukla düşüküncelerini ifade etmesi yasaklanan ve aksi halde yaptırımlara maruz bırakılan sağlık çalışanları açısından feci sonuçlar ortaya çıkardı.

Bölgenin dört bir yanında, COVID-19 sınırlandırmaları, ev içi şiddet ve öldürme dahil olmak üzere kadınlara yönelik şiddette belirgin bir artışa neden oldu. Neredeyse her yerde, kadınları ve kız çocukları koruma tedbirleri yetersizdi. Bazı ülkelerde destek programları durduruldu; diğerlerinde ise devlet aktörleri bizzat şiddet uyguladı. Birçok hükümet pandemi sürecinde cinsel sağlık ve üreme sağlığına öncelik vermek için yeterli adımlar atmadı.

En az 10 ülkede ifade özgürlüğü hükümetler tarafından tehdit edildi. Örgütlenme özgürlüğü ve barışçıl toplanma hakları da polis veya ordu tarafından engellendi veya haksız yere sınırlandırıldı. 10'dan fazla ülkede hukuka aykırı güç kullanımı kaydedildi. Cezasızlık ve adaletle erişim eksikliği ciddi bir sorun olmaya devam etti.

Keyfi gözetimler yaygın bir uygulamaydı ve sıklıkla COVID-19 kısıtlamalarıyla bağlantılıydı. Bazı ülkelerde insanlar, hijyen ve fiziksel mesafe standartlarına uymayan, devletin yönetimindeki merkezlerde zorla karantinaya alındı. Bölge ülkelerinin yaklaşık üçte birinde, cezaevi sistemlerinde de sağlık hakkının engellendiği görüldü.

Bazı hükümetler mültecileri, sığınmacıları ve göçmenleri COVID-19'a yakalanma konusunda yüksek risk altında oldukları koşullarda gözetim altında tuttu. Diğer hükümetler sığınma taleplerini gerektiği gibi incelemeyen insanları zorla geri gönderdi.

Benzersiz bir sözleşme olan, Latin Amerika ve Karayipler'de Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Kamusal Katılım ve Adaletle İlişkin Bölgesel Sözleşme (Escazú Sözleşmesi), Kasım ayında Meksika tarafından onaylandıktan sonra nihayet yürürlüğe girdi. Ancak Yerli Halkların hakları tehdit altında olmaya devam etti ve Amerika kıtası özellikle toprak, bölge ve çevreyle bağlantılı konularda çalışan insan hakları savunucuları için çok ağır tehlikeli bir bölge olmayı sürdürdü.

EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLAR

Ekim ayında, BM Latin Amerika ve Karayipler Ekonomi Komisyonu yıl sonu itibariyle bölge ekonomilerinin %9.1 küçüleceği ve yoksul nüfusun %37.3 olacağı tahmininde bulundu. Bu oranlar, 2006'dan bu yana kaydedilen en kötü oranlardı. Bazı durumlarda zorluklar bilhassa şiddetliydi. Haziran itibariyle Arjantin nüfusunun %40.9'u yoksulluk içinde yaşıyordu.

Temmuz'da Venezuela hane halkının %96'sı gelir yoksulluğu içindeydi. Hane halkının %79'u aşırı gelir yoksulluğu yaşıyor ve temel gıdaları satın alamıyordu.

Birçok hükümet, COVID-19'un en savunmasız durumda olanlar üzerindeki sosyal ve ekonomik etkilerini hafifletmekte yetersiz kaldı. Brezilya'da düşük gelirli gruplara yönelik mali destek yetersizdi ve federal destek programının uygulaması kusurluydu. Guatemala'da mahalleler ve topluluklar suya erişimleri olmaksızın kendi başlarına bırakıldı ve bu durum insanların pandemi sürecinde uygun hijyen tedbirlerini almalarını engelledi.

Hükümetlerin aldığı bazı tedbirler sosyal, ekonomik ve kültürel hakları baltalayan ayrımcı uygulamalara yol açtı. Örneğin, Kolombiya hükümeti, geçinmek için koka bitkisine bağımlı olan *campesino* (çiftçi) topluluklar üzerindeki olumsuz etkilerine rağmen koka üretimini zorla durdurma çabalarını hızlandırdı. Venezuela'da hükümet, Dünya Gıda Programı'na eksiksiz erişim sağlamayı geciktirirken, ulusal gıda dağıtım sistemleri de siyasi açıdan ayrımcı kriterlere göre işlemeyi sürdürdü. Ekvador ve Meksika hükümetleri, pandeminin en şiddetli seyrettiği dönemde, dezavantajlı kişilerin ve grupların temel sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını yeterince koruma altına almadan kemer sıkma tedbirleri uyguladı.

Devletler ayrımcılık yapmaksızın ekonomik, sosyal ve kültürel haklara erişimi güvence altına almak zorundadır. Ekonomik iyileşme planları; pandeminin ve krizin etnik-ırksal aidiyet, toplumsal cinsiyet, hukuki veya sosyoekonomik statü nedeniyle tarihsel olarak dezavantajlı hale getirilen belirli gruplar üzerindeki orantsız etkileriyle mücadele etmek için gerekli tüm tedbirleri kapsamalıdır. Devletler, kemer sıkma politikalarına başvurmadan önce diğer tüm seçenekleri incelemeli, insan hakları etki değerlendirmesi yapmalı ve kaynakların dağıtımında en yüksek önceliği dezavantajlı gruplara vermelidir.

SAĞLIK HAKKI

Pandemi, sağlık hizmetlerine erişimin sınırlı ve eşitsiz olduğu birçok ülkede yıkıcı sonuçlar yarattı. Yıl içinde Amerika kıtasında 750 binin üzerinde kişi COVID-19 nedeniyle hayatını kaybetti. Bir milyon kişi başına kaydedilen COVID-19'dan kaynaklı ölümlere bakıldığında en ağır etkilenen ülkeler Arjantin, Brezilya, Şili, Meksika, Peru ve ABD'yi.

Birçok hükümet, pandemiyle mücadele bağlamında Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) yönergelerini büyük ölçüde takip etti. Ancak Brezilya, Nikaragua, ABD ve Venezuela hükümetleri sıklıkla sağlıkla ilgili kafa karıştırıcı açıklamalar yaptı, en yüksek risk altında olan grupları korumak için gerekli politikaları uygulamadı ve şeffaflıktan uzak bir tutum sergiledi.

Brezilya'da federal ve merkezi devlet yetkililerinden gelen sağlık mesajları çoğunlukla birbirleriyle çelişiyordu. Bununla birlikte, yerli halklar arasında COVID-19'un etkilerini hafifletme tedbirleri de etkisizdi. Brezilya Yerli Halklar Birliği'nin (APIB) bildirdiğine göre, 158 Yerli Halk pandemiden etkilendi ve 8 Ekim itibarıyla 840 kişinin daha hayatını kaybettiği kaydedildi.

Nikaragua'da yetkililer, fiziksel mesafenin mümkün olmadığı kitlesel toplantıları teşvik etti. COVID-19'la mücadele tedbirlerine ilişkin resmi bilgiler ise şeffaflıktan yoksundu.

ABD'de hükümetin pandemiye karşı yetersiz ve plansız adımlar atması, birçok kişi üzerinde ırksal aidiyet, sosyoekonomik statü ve diğer özelliklerine bağlı olarak orantsız ve ayrımcı etkiler yarattı. ABD ayrıca DSÖ'den çıkma sürecini başlattı.

Venezuela'da yetkililer testler, enfeksiyon oranları ve COVID-19 kaynaklı ölüm oranları konusunda şeffaflıktan uzak bir tutum sergiledi. Bunun yanı sıra, COVID-19'a yakalandığından şüphe edilen gebe kadınların kamusal sağlık hizmetlerinde yeterli bakıma erişiminin engellendiğini bildirdi.

SAĞLIK ÇALIŞANLARI

Pandemi, bölgede sağlık çalışanları üzerinde de yıkıcı etkiler yarattı. En az 8 bin sağlık çalışanı COVID-19 nedeniyle hayatını kaybetti. 2 Eylül'de, Pan Amerikan Sağlık Örgütü (PAHO),

Amerika kıtasında 570 bin civarında sağlık çalışanının COVID-19'a yakalandığını ve bunun "tüm dünyada enfekte olan en yüksek sağlık çalışanı sayısı" olduğunu bildirdi.

Neredeyse tüm ülkelerde, sağlık uzmanları, hükümetlerin yeterli miktarda kişisel koruyucu ekipman ve güvenli çalışma koşulları sağlamadığından şikayet etti ve birçoğu bu yetersizliği yüksek ölüm ve enfeksiyon oranlarının nedeni olduğunu belirtti. El Salvador'da Devlet Başkanı, sağlık çalışanları için sağlık sigortası ve biyogüvenlik ekipmanlarını güvence altına almayı amaçlayan 620 Sayılı Kararnameyi veto etti; Anayasa Mahkemesi ise daha sonra kararnameyi anayasaya uygun ilan etti. Brezilya Kolektif Sağlık Birliği ve Brezilya Aile ve Toplum Hekimliği Derneği, sağlık çalışanlarının ailelerinin sosyal korumadan yoksun olmasını ve güvensiz iş sözleşmelerini eleştirdi. Meksika'da sağlık çalışanları düzensiz sözleşmelerle karşı karşıya kaldı ve hastalık ödeneğinden ve yan haklardan faydalanamadı.

Yetersiz sağlık hizmetleri ve çalışma koşullarına karşı açıklamalar yapan sağlık çalışanları yaptırımlara maruz kaldı. Honduras'taki çok sayıda hastanede, sağlık çalışanlarından kaygılarını kamuoyuna açıklamalarını yasaklayan gizlilik sözleşmelerini imzalamaları istendi. Nikaragua'da en az 31 sağlık çalışanı, çalışma koşulları, kişisel koruyucu ekipman azlığı ve devletin pandemiyle mücadele biçimiyle ilgili kaygılarını ifade etmelerinin ardından işten atıldı. Hükümetin pandemiyle mücadele tedbirlerine ilişkin eleştirel açıklamalar yapan Venezuelalı sağlık çalışanları kısa süreli gözaltı ve ardından kısıtlamalarla karşı karşıya kaldı.

CEZAEVİ KOŞULLARI

Brezilya, Şili, El Salvador, Nikaragua, Paraguay, Trinidad ve Tobago ve ABD dahil olmak üzere bölge ülkelerindeki birçok cezaevinde yetersiz hijyen koşulları ve aşırı kalabalık mevcuttu. Devletlerin yetersiz tedbirleri, mahpusları sağlık hakkından yoksun bıraktı ve COVID-19'a yakalanma ve ölüm riski altına soktu.

Bölgede cezaevinde tutma oranları en yüksek ülkelerden biri olan Uruguay'da, tutuklu yargılananlar dahil binlerce mahkum, aşırı kalabalık ve sağlıksız koşullarda tutuldu.

Brezilya Ulusal Adalet Konseyi'nin bildirdiğine göre, Ekim ayı itibarıyla, Brezilya cezaevlerinde 39 binin üzerinde vaka ve COVID-19 kaynaklı 199 ölüm kaydedildi.

Mart ve Mayıs ayları arasında, bölgedeki çeşitli cezaevlerinde güvensiz koşulları ve COVID-19'la ilgili artan endişeleri protesto eden 90 kadar isyan çıktı. En şiddetli iki vakada, 50'si Venezuela'nın Los Llanos cezaevinde, 23'ü ise Kolombiya'nın başkenti Bogota'daki Modelo cezaevinde olmak üzere 73 kişi öldü.

Devletler, tutuklu bulunan kişilerin sağlık hakkını güvence altına almakla yükümlüdür. Bu yükümlülük herkese önleyici bakımın, ürünlerin ve hizmetlerin sağlanmasını gerektirir. COVID-19 aşılama, tedavi ve test planları erişilebilir ve kapsayıcı olmalı, ayrımcılık yapmamalıdır. Devletler kişilerin veya toplulukların COVID-19 riskini arttırabilecek etkenleri göz önünde bulundurmalı, ötekileştirilen gruplara ve kesişimsel ayrımcılığa maruz bırakılan kişilere önem vermelidir.

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Bolivia, Brezilya, Küba, Meksika, Uruguay ve Venezuela'da, zaman zaman COVID-19 sınırlandırmaları nedeniyle ifade özgürlüğü hakkı tehdit altındaydı.

Meksika'da yıl içinde en az 19 gazeteci öldürüldü. 650 gazeteci ve entelektüel, Devlet Başkanı'nı ifade özgürlüğü hakkına zarar veren eylemlerinden ötürü suçlayan bir bildiriye imzaladı. Ayrıca, resmi haber ajansının, sosyal medyada çok sayıda gazeteciye karşı kamu fonlarıyla finanse edildiği öne sürülen bir karalama kampanyasına katıldığını gösteren bilgiler ortaya çıktı.

Brezilya'da, Ocak 2019 ile Eylül 2020 arasında, federal hükümet üyeleri 449 kez gazetecilere ve çalışmalarına saldırdı. Venezuela'da sivil toplum örgütleri, Ocak ile Nisan 2020 arasında

gazetecilere ve diğer medya çalışanlarına karşı korkutma, keyfi gözaltı ve fiziksel saldırıları da içeren 400'den fazla saldırı gerçekleştirildiğini bildirdi. Pandemiyle ilgili bilgi veren sağlık çalışanları ve gazeteciler de taciz edildi, tehdit edildi ve düşmanlığı tahrik etmekle suçlandı.

Nikaragua'da Bağımsız Basına Yönelik Saldırlara İlişkin Gözlemevi, Mart ve Temmuz ayları arasında, medya çalışanlarına ve ailelerine yönelik haksız yargılamalar, keyfi gözaltılar ve tacizleri de kapsayan 351 saldırı gerçekleştirildiğini açıkladı.

Devletler, gazetecilerin toplumdaki önemli rolünü kabul etmeli ve taciz ve şiddete maruz kalmaksızın çalışmalarını sürdürebilmelerini sağlamalıdır.

AŞIRI GÜÇ KULLANIMI

Bölgede 10'dan fazla ülkede kolluk görevlileri ve ordunun aşırı güç kullanımı kaydedildi. Aşırı güç sıklıkla insanların barışçıl toplanma hakkını engellemek için kullanıldı ve ötekileştirilen topluluklar orantısız hedef alındı.

Brezilya'da yılın ilk altı ayında en az 3 bin 181 kişi polis tarafından öldürüldü. Buna göre, polisin öldürdüğü kişi sayısı 2019'un aynı döneminde göre %7.1 arttı. Brezilya Kamu Güvenliği Forumu, polis tarafından öldürülen kişilerin %79.1'inin siyah olduğunu bildirdi.

Polis, ordu ve silahlı grupların protestoculara karşı hukuka aykırı güç kullanımını Venezuela'da yaygındı. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (BMLHYK), 1 Ocak ile 31 Mayıs arasında ülkede 1324 kişinin güvenlik operasyonları sırasında öldürüldüğünü açıkladı.

2020'de ABD'de en az 1000 kişi polisin ateş açması sonucunda öldürüldü. Yalnızca 26 Mayıs ile 5 Haziran arasında, 40 eyalette ve Washington'da, polisin protestoculara karşı hukuka aykırı güç kullanarak siyahları öldürdüğü 125 ayrı olay belgelendi.

Diğer ülkelerde de COVID-19 tedbirleri kapsamında uygulanan sokağa çıkma yasakları sürecinde aşırı veya gereksiz güç kullanımına ilişkin benzer örnekler kaydedildi. Arjantin'de polis, COVID-19 kısıtlamalarının ihlal edildiği varsayımıyla gerçekleştirilen operasyonlar sırasında Yerli bir topluluğun üyelerine karşı fiziksel saldırılarda bulundu. Meksika'da 30 yaşındaki bir duvar ustası, sözde maske takmadığı gerekçesiyle Jalisco eyaletinde polis tarafından gözaltına alındıktan sonra dövülerek öldürüldü. Şili'de hükümet, uluslararası insan hakları hukukuna uymayan ve siyasi suçlamaları kolaylaştıran Devlet Güvenliği Yasası'nı kullanarak barışçıl protestoculara karşı binin üzerinde dava açtı.

Tüm devletler, protokol ve uygulamaların, Birleşmiş Milletler Kolluk Güçleri Görevlileri Tarafından Kuvvet ve Ateşli Silah Kullanılması Hakkında Temel İlkeler de dahil uluslararası standartlara uygun olmasını sağlamalıdır.

KEYFİ GÖZALTI

Dominik Cumhuriyeti, Guatemala, Meksika, Nikaragua, Venezuela ve ABD'nin Guantanamo Körfezi'ndeki Deniz Üssü'nde keyfi gözaltı vakaları bildirildi. Bazı ülkelerde keyfi gözaltılar, COVID-19'un yayılmasını durdurmak için alınan tedbirlerle bağlantılıydı.

Venezuela merkezli insan hakları örgütü Penal Forum, Mart ayında COVID-19 pandemisine karşı olağanüstü hal ilan edilmesinin ardından keyfi ve siyasi güdümlü gözaltıların arttığını bildirdi ve Ekim itibarıyla 413 keyfi gözaltı vakası kaydetti. En az Nisan ayından sonra ülkeye dönen Venezuelalılar devletin yönetimindeki merkezlerde zorunlu karantinaya alındı. Resmi açıklamalara göre, Ağustos itibarıyla 90 bin kişi Kapsamlı Sosyal Hizmet Noktalarından geçti.

Meksika'da polis memurları, Haziran ayında Guadalajara şehrinde düzenlenen protestolar sırasında en az 27 kişiyi keyfi şekilde gözaltına aldı. Protestocular sivil görünümüyle araçlara bindirilerek kaçırıldı ve nerede tutuldukları saatlerce açıklanmadı.

Dominik Cumhuriyeti'nde polis, 20 Mart ile 30 Haziran arasında, pandemiye karşı alınan tedbirler kapsamında akşam saatlerinde uygulanan sokağa çıkma yasaklarına uymama

iddiasıyla tahmini 85 bin gözaltı gerçekleştirdi. Gözaltına alınan kişiler arasında yiyecek veya diğer temel ihtiyaç ürünleri almaya giden insanlar vardı. Guatemala'nın Mart ayında zorunlu sokağa çıkma yasağı ilan etmesinin ardından, kayıt dışı ekonomide çalışan kişiler de dahil 40 binin üzerinde kişi gözaltına alındı.

Bazı ülkelerde yetkililer, on binlerce kişiyi devletin yönetimindeki merkezlerde tuttu. Bu merkezler çoğunlukla insanların COVID-19'a karşı korunması için gerekli asgari hijyen ve fiziksel mesafe standartlarını karşılamıyordu. El Salvador'da 2 binin üzerinde kişi Mart ayında uygulanan zorunlu karantınayı ihlal ettikleri iddiasıyla benzeri merkezlerde gözaltına alındı. Bazıları 40 güne kadar alıkonuldu. Paraguay'da, Haziran sonu itibariyle, çoğunluğu komşu ülke Brezilya'dan dönen Paraguay vatandaşları olmak üzere 8 bin civarında kişi zorunlu karantinadaydı.

Devletler, aşırı güç kullanımını veya keyfi gözaltıları haklı göstermek için pandemiye bahane etmemelidir.

CEZASIZLIK VE ADALETE ERİŞİM

Brezilya, Bolivia, Şili, El Salvador, Guatemala ve Venezuela'nın da aralarında bulunduğu ülkelerde insan hakları ihlalleri ve uluslararası hukuk suçlarına ilişkin cezasızlığın yanı sıra, ABD'nin geçmişteki gizli gözaltı programıyla bağlantılı ihlallere ilişkin cezasızlık ciddi bir sorun olmayı sürdürdü.

Bolivia'da seçimler sonrasında Ekim 2019'da başlayan kriz sürecinde işlenen insan hakları ihlallerinin sorumluları adalet önüne çıkarılmadı. O dönemde protestoları bastırmak için aşırı güç kullanan Polis Teşkilatı ve silahlı güçler en az 35 kişiyi öldürmüş, 833 kişiyi ise yaralamıştı. Geçici hükümetin bu olayları soruşturmak üzere Ocak ayında kurulacağını duyurduğu Uluslararası Bağımsız Uzman Grubu nihayet Kasım ayında kuruldu.

Şili'de Ulusal İnsan Hakları Enstitüsü, Ekim 2019'daki kitlesel protestolar bağlamında işlenen insan hakları ihlallerine yönelik soruşturmaların yavaşlığından ötürü kaygı duyduğunu ifade etti. İhlallerde sorumluluk taşıyan bazı polis memurları, olayların meydana gelmesinden neredeyse bir yıl sonra resmen suçlandı. Şili Polis Teşkilatı'nın idari soruşturmaları ve yaptırımları etkisizdi ve çoğunlukla daha hafif idari suçlara dayanıyordu.

Eylül ayında, bağımsız bir heyet olan BM Venezuela Hakkında Veri Toplama Misyonu, insanlığa karşı suçlarda sorumluluk taşıdığından şüphe edilen kişilerden hesap sorulması için çağrı yaptı. Misyon, güvenlik güçlerince gerçekleştirilen 53 yargısız infaz ve 5 bin 094 cinayeti soruşturdu ve şu sonuca vardı, "Bu suçlar, devlet politikalarına uygun olarak, kıdemli memurların ve devlet yetkililerinin bilgisi dahilinde veya doğrudan desteğiyle planlanmış ve işlenmiştir."

Devletler insan hakları ihlallerine maruz bırakılan kişilerin telafi ve onarıma erişimini sağlamalı, hızlı ve bağımsız soruşturmalar yürütmeli ve cezasızlığın teşvik ettiği ihlal döngüsünü kırmak için cezai sorumluluk taşıyan herkesi adil yargılanmak üzere adalet önüne çıkarmalıdır.

KADINLARA VE KIZ ÇOCUKLARA YÖNELİK ŞİDDET

Bölgenin dört bir yanında COVID-19'la mücadele kapsamında alınan kapanma tedbirleri, kadınlara yönelik şiddette belirgin bir artışa yol açtı. Ev içi şiddet, tecavüz, cinayet ve kadın cinayetleri de buna dahildi. Bu durumdan en ağır etkilenen ülkelerden biri Meksika'ydı: 2020'de 3 bin 752 kadının öldürüldüğü bildirildi ve bunlardan 969'u kadın cinayeti olarak soruşturuldu. Yıl boyunca ülkede kadınlara yönelik şiddet olaylarına ilişkin ihbarlar, 2019'daki 197 bin 693 ihbarın üzerine çıktı.

Brezilya'da yılın ilk altı ayı içinde 120 bin civarında ev içi fiziksel şiddet vakası bildirildi. Mart ve Mayıs ayları arasında 26 eyaletin 14'ünde kadın cinayeti oranı arttı. Bazı eyaletlerde %100 ile %400 arasında artış kaydedildi.

Kolombiya'da "No es Hora de Callar" adlı sivil toplum örgütünün verilerine göre, 2020'nin ilk altı ayında 99 kadın cinayeti bildirildi. Kadınların vücutlarının sivri nesnelere delindiği, parçalandığı, yakıldığı, cinsel saldırıya ve işkenceye maruz bırakıldığı vakalar buna dahildi.

Arjantin'de kadınlara yönelik şiddetle ilgili acil destek hatlarına ulaşan aramaların sayısı 2019'a kıyasla %18'den fazla artış gösterdi. Sivil toplumdaki gözlemci grupların bildirdiğine göre en az 298 kadın cinayeti işlendi.

Bazı ülkelerde, hükümet liderleri, kadınlara yönelik şiddeti önemsizmiş gibi gösterdi ve destek programlarını durdurdu. Diğer ülkelerde devlet aktörleri bizzat şiddet uyguladı. Örneğin, dünyadaki en yüksek toplumsal cinsiyete dayalı kadın cinayeti oranlarından birinin kaydedildiği Dominik Cumhuriyeti'nde yetkililer, işkencenin soruşturulmasını öngören ulusal bir protokolü uygulamadı. Protokol, polislin işkence ve diğer türde kötü muamele kapsamına girebilecek şekilde seks işçisi kadınları tecavüz, dayak ve aşağılamaya maruz bıraktığını gösteren güçlü kanıtlara rağmen uygulanmadı.

Tüm bölgede, kadınları ve kız çocukları koruma tedbirleri yetersizdi ve kadınlara yönelik şiddet vakaları kapsamlı bir şekilde soruşturulmadı. Örneğin, Kanada hükümeti, BM İşkenceyi Önleme Komitesi'nin tavsiyelerine verdiği yanıtta, zorla veya baskı altında kısırlaştırma uygulamasından hayatta kalan Yerli kadınlar ve kız çocuklar için adaleti sağlama sözü vermedi.

Pandemi sürecinde silah dükkanlarının temel ihtiyaca yönelik işletmeler olarak sınıflandırıldığı ABD'de ateşli silah alımlarının katlanarak artması, istismarcılarıyla birlikte karantinaya girmek zorunda bırakılan kadınların ve çocukların evde güvenli olmayan silahlarla silah şiddetine maruz kalma riskini artırdı.

COVID-19 pandemisi, kadınlara ve kız çocuklara yönelik şiddet konusundaki küresel çaplı krizi görünür hale getirdi ve ağırlaştırdı. Kadınların ve kız çocukların sesleri, hükümetlerin COVID-19 sonrası iyileşme planlarında merkeze alınmalıdır ve bu planlar, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin kökeninde yatan sebeplerle mücadele ederek şiddeti ortadan kaldırmaya öncelik vermelidir.

ÇİNSEL SAĞLIK VE ÜREME SAĞLIĞI HAKLARI

Arjantin, Şili, Paraguay, Peru, Uruguay ve Venezuela hükümetleri dahil birçok hükümet, pandemi sürecinde cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerini temel hizmetler olarak önceliklendirmek için yeterli adımlar atmadı. Bu durum baskı altındaki sağlık sistemlerinin, bakımdaki aksamaların ve kaynakların pandemiye yönlendirilmesinin dolaylı bir sonucuydu.

Ağustos itibarıyla, Paraguay Sağlık Bakanlığı, 10 ila 14 yaşları arasındaki kız çocuklarda 339 doğum, 15 ila 19 yaşları arasındaki ergenlerde ise 9 bin 382 doğum kaydetti. Haziran ayında Peru Kamu Denetçiliği Kurumu, pandemi döneminde cinsel şiddetten hayatta kalan kız çocuklara ve kadınlara acil durum kitlerinin verilmediği vakaların altını çizdi.

Aralık ayında Arjantin Kongresi kürtajı yasal hale getiren yasa tasarısını onayladı.

Bazı ilerleme işaretlerine rağmen bölgedeki birçok ülkede kürtajın suç sayılmaya devam edilmesi sağlık hakkı önünde ciddi bir engel teşkil etti. Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Haiti, Honduras, Jamaika ve Nikaragua'da kürtaj tamamen yasaktı; Brezilya, Guatemala ve Paraguay'da ise yalnızca kadının hayatını kurtarmak için zorunlu olduğu durumlarda kürtaja izin verildi. El Salvador'da 18 kadın, gebeliğe bağlı (obstetrik) acil durumlara bağlantılı suçlamalar nedeniyle cezaevinde tutulmaya devam etti.

Devletler, kürtaj dahil olmak üzere cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarına erişimi sağlamalı ve kürtajı suç sayan yasaları yürürlükten kaldırmalıdır.

LEZBİYEN, GEY, BİSEKSÜEL, TRANS VE İNTERSEKSLERİN (LGBTİ+) HAKLARI

LGBTİ+'lar Kolombiya, Honduras, Paraguay, Porto Riko ve ABD dahil bölgedeki birçok ülkede şiddet ve öldürmelerin hedefi oldu. Tüm kıtada en az 287 trans ve cinsiyet çeşitliliğine sahip kişi öldürüldü. En yüksek sayıda ölüm Brezilya'da kaydedildi.

COVID-19, LGBTİ+'ları olumsuz etkiledi. Sağlık sistemleri pandemiye odaklandığından, LGBTİ+'lara yönelik ruhsal sağlık ve cinsel sağlık danışmanlığı gibi diğer temel hizmetlere erişim zorlaştı. Birçok ülkede HIV testleri askıya alındı.

Bolivya ve Şili'deki olumlu yargı kararlarına rağmen birçok ülkede eşcinsel ilişkiler ve evlilikler yasal hale getirilmedi.

Devletler LGBTİ+'ları tüm şiddet ve ayrımcılık biçimlerine karşı koruyacak mekanizmalar kurmalı ve LGBTİ+'ların spesifik ihtiyaçlarını, pandeminin sosyoekonomik etkilerini azaltma tedbirlerine dahil etmelidir.

YERLİ HALKLARIN HAKLARI

Amerika kıtasındaki Yerli Halklar temiz su, hijyen, sağlık hizmetleri ve sosyal yardımlara erişimleri olmamasının yanı sıra sağlık haklarını ve geçim imkanlarını koruyacak, kültürel bakımdan uygun mekanizmaların yokluğu nedeniyle COVID-19 pandemisinden ağır etkilendi. Bu durum Arjantin, Bolivya, Şili, Kolombiya, Ekvador, Paraguay, Peru ve Venezuela'da bilhassa şiddetliydi.

Birçok ülkede devletler Yerli Halkları etkileyen büyük maden, tarım ve altyapı projelerinin ilerlemesine izin vermeden önce Yerli Halkların serbest, önceden sorulan ve bilgilendirilmiş onayını almadı. Arjantin'de Yerli Halkların topraklarında lityum çıkarma projelerinin, etkilenen toplulukların onayı olmaksızın planlanmasına ilişkin kaygılar devam etti. Birçok ülkede madencilik pandemi sürecinde temel bir sektör olarak ilan edildi ve bu adım yerli toplulukları bulaşmaya maruz bıraktı.

Brezilya'da Yerli Halkların ve diğer geleneksel toplulukların hakları yasa dışı madencilik, orman yangınları ve yasa dışı büyükbaş hayvancılık ve endüstriyel tarım amacıyla topraklarına el konulması nedeniyle tehdit altında olmayı sürdürdü. Brezilya Ulusal Uzay Araştırmaları Enstitüsü, Brezilya'da Ağustos 2019 ile Temmuz 2020 arasında orman tahribatında, bir önceki yılın aynı dönemine göre %9.5'lük artış kaydetti.

Kanada'da Yerli Halkların toprak haklarını tanıma konusunda belli ölçüde bir gelişme kaydedildi. Ancak Kanada Federal Temyiz Mahkemesi, Trans Mountain boru hattı inşaatına karşı çıkan Yerli grupların itirazını reddetti.

Devletler Yerli Halkların haklarını önemli ölçüde etkileyen tüm projelerde bu toplulukların serbest, önceden sorulan ve bilgilendirilmiş onay hakkını güvence altına almalıdır.

MÜLTECİ, SİĞINMACI VE GÖÇMENLERİN HAKLARI

Çoğunluğu Küba, El Salvador, Honduras ve Venezuela'dan olmak üzere on binlerce kişi şiddet, yoksulluk ve eşitsizlikten kaçmaya devam etti.

Kanada, Peru ve ABD'nin de aralarında bulunduğu bazı hükümetler, COVID-19'la bağlantılı sınır denetimlerinin bir parçası olarak mültecilerin, sığınmacıların ve göçmenlerin ülkeye girişlerini yasakladı. Kolombiya, Guatemala, Meksika, Trinidad ve Tobago ve ABD de dahil birçok ülke, mültecilik ve sığınma taleplerini gerektiği gibi değerlendirmeden insanları zorla geri gönderdi.

ABD yetkilileri ABD-Meksika sınırındaki sığınmacılarla ilgili tüm işlemleri durdurdu ve Mart ve Eylül ayları arasında, 13 bin civarında refakatsiz çocuğun da aralarında bulunduğu yaklaşık 330 bin göçmen ve sığınmacıyı hukuka aykırı biçimde gözetim altına aldı ve sınır dışı etti. Meksika'da göçmenler, mülteciler ve sığınmacılar yetkililer tarafından aşırı güç kullanımı ve keyfi gözetim maruz bırakılmaya, devlet dışı aktörler tarafından ise kaçırılmaya, saldırılara uğramaya ve öldürülmeye devam etti. Meksika yetkilileri, 11 binin üzerinde çocuk dahil 87 bin 260 göçmeni gözetim altına aldı ve 53 bin 891 kişiyi sınır dışı etti.

Meksika, Trinidad ve Tobago ve ABD'deki göçmen merkezlerinde gözetim altına alınan mülteciler, sığınmacılar ve göçmenler yetersiz hijyen koşulları ve fiziksel mesafenin mümkün olmaması nedeniyle COVID-19'a yakalanma konusunda yüksek risk altındaydı. Örneğin, ABD Göçmenlik ve Gümrük Muhafaza Dairesi, sivil göçmen gözetim merkezlerinde COVID-19'un ciddi ölçüde yayılmasına rağmen gözetim altında tutulan kişileri serbest bırakmayı reddetti ve 8 binin üzerinde kişi gözetim altında virüse yakalandı.

Devletler yalnızca göçmenlik statüsü nedeniyle gözetim altında tutulan herkesi serbest bırakmalı ve mültecilerin ve sığınmacıların uluslararası hukuka uygun şekilde korunmasını sağlamalıdır.

İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI

Amerika kıtası, insan haklarını savunmak için dünyanın en tehlikeli bölgelerinden biri olmayı sürdürdü.

Brezilya, Kolombiya, Meksika, Peru ve Venezuela'da insan hakları savunucuları öldürüldü. Global Witness adlı sivil toplum örgütünün 2020'de yayımladığı bir rapor, Kolombiya'yı çevre ve insan hakları savunucuları için dünyanın en ölümcül ülkesi olarak tanımladı. BMİHYK, Ağustos itibarıyla Kolombiya'da 97 insan hakları savunucusunun öldürüldüğünü belgeledi ve 45 cinayeti doğruladı.

Bolivya, Brezilya, Kolombiya, Küba, Ekvador, El Salvador, Guatemala, Honduras, Meksika, Nikaragua, Peru, ABD ve Venezuela'da insan hakları savunucuları ve gazeteciler saldırılara, tehditlere, yargılamalara, keyfi gözetimlere ve hukuka aykırı gözetim maruz bırakıldı.

Venezuela'da Savunucular ve Adalet Merkezi, Haziran itibarıyla kadın insan hakları savunucularına yönelik suçlu haline getirme, taciz, dijital saldırılar ve keyfi gözetim dahil 100'ün üzerinde saldırı gerçekleştirildiğini bildirdi.

Devletler, insan hakları savunucuları için güvenli bir ortam oluşturmalıdır. İhlallerin kesişimsel boyutlarını ve kadın insan hakları savunucularının özel ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak, bireysel ve toplu koruma hususları dahil olmak üzere koruma tedbirlerinin kapsamlı olmasını sağlamalıdır.

İKLİM KRİZİ

İklimle bağlantılı bir dizi etki, Amerika kıtasında insan haklarını zayıflatmaya devam etti. Orta Amerika, Kasım ayında arka arkaya, benzeri görülmemiş kasırgalar yaşadı ve en az 5.2 milyon kişi etkilendi. Şiddetli kuraklık Arjantin, Brezilya'nın batı sınırı bölgeleri ve Paraguay'ı ağır etkiledi ve tarımda büyük kayıplara yol açtı. ABD'de yaygın kuraklık ve aşırı sıcaklık sonucunda bugüne kadarki en geniş çaplı orman yangınları kaydedildi. Buna rağmen, iklim değişikliğiyle ilgili adımlar sınırlı kaldı. Şili 2030 emisyon azaltma hedefi sunan bölgedeki ilk ülke ve dünyadaki ilk ülkelerden biriydi, ancak en yüksek emisyon oranlarına sahip varlıklı ülkeler aynı yolu izlemedi. Kanada hükümeti 2050 itibarıyla karbon nötraltisine ulaşmayı öngören bir yasa tasarısı hazırladı; fakat sivil toplum örgütleri, Kanada hükümetinin bu tarihten önce sıfır karbon emisyonuna ulaşmak için mümkün olan tüm adımları attığını kanıtlayamadığına dikkat çekti.

Arjantin 2030 için iyileştirilmiş ancak yine de yetersiz kalan bir emisyon azaltma hedefi sundu ve 2020 başında hükümet, mevcut durumu geriye doğru götürebilecek bir adım atarak Orman Koruma Kanunu'nda değişiklik yapmak istedi. Brezilya, iklim konusundaki iddialı hedefinin yanı sıra yasa dışı ormansızlaşmayı durdurma ve ormanları yeniden canlandırmaya ilişkin uluslararası taahhütlerini önemli ölçüde zayıflattı.

Önemli bir ilerleme işareti olarak, Escazú Sözleşmesi'nin nihayet yürürlüğe girmesi bekleniyordu. Ancak Bolivya, Ekvador, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nikaragua ve Paraguay hükümetleri de dahil çok sayıda hükümet, çevresel konularda çalışan insan hakları savunucularını korumayı amaçlayan politika ve protokolleri hâlâ kabul etmedi.

Devletler, insan haklarını iklim krizinden korumanın yanı sıra sıfır karbon ekonomisine adil ve insan haklarıyla uyumlu bir geçişi ve dirençli bir toplumu güvence altına alacak emisyon azaltma hedeflerini ve stratejilerini acilen benimsemeli ve uygulamalıdır. Ayrıca, devletler, Escazú Sözleşmesi'ni onaylamalı ve uygulamalıdır.

ASYA-PASİFİK BÖLGESEL DEĞERLENDİRMESİ

COVID-19 pandemisinin başlaması, Asya-Pasifik bölgesinde insan haklarının durumunu ağırlaştırdı. İlk vakalar Aralık 2019'da Çin'in Wuhan kentinde bildirildi ve böylece bu bölge COVID-19 pandemisinden ilk etkilenen bölge oldu. Çin yetkililerinin yeni bir virüs uyarısında bulunan sağlık çalışanlarını kınaması üzerine yalnızca Çin halkı değil, bölgedeki diğer ülkeler de şeffaflık çağrılarını yaptı. Bu, yıl boyunca, hükümetlerin muhalif sesleri susturmak ve COVID-19'la ilgili bilgi edinme ve açıklama hakkını da kapsayan ifade özgürlüğü hakkını haksız yere sınırlandırmak için pandemiyi bahane ettiği birçok vakanın ilkiydi.

Bölgedeki birçok hükümet, COVID-19'la ilgili "yanlış" veya "yanıltıcı bilgi" yaymayı cezalandırmak için çeşitli yasaları ve uygulamaları devreye soktu. Yetkililerin geçmişten beri yetkilerini devamlı kötüye kullandığı ülkelerde bu yasalar özellikle ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlükleri üzerindeki baskıları artırmak için kullanıldı. Hükümetin pandemiyle mücadele tedbirlerine ilişkin açık tartışmalar ve eleştiriler büyük ölçüde sınırlandırıldı.

Bölgenin dört bir yanında hükümetler çok sayıda insan hakları savunucusunu, gazeteciyi, avukatı ve siyasi muhalefet üyesini, muhalif görüşlerini ve hükümetin uygulamalarına ilişkin eleştirilerini meşru biçimde ifade ettikleri için taciz, korkutma, tehditler, şiddet ve keyfi gözaltı da dahil olmak üzere saldırılara maruz bıraktı.

Hükümetler, COVID-19'un daha fazla yayılmasını önlemek için değişen derecelerde sokağa çıkma yasakları ve diğer türde dolaşım sınırlandırmaları uyguladı. Kamusal alandaki toplantılara çoğunlukla izin verilmedi ve bu durum siyasi reform talep eden protestoları büyük ölçüde kısıtladı. Ancak yılın ilerleyen dönemlerinde özellikle Hindistan, Tayland ve Hong Kong'da insanlar hükümetin baskılarına itiraz etmek için sokaklara çıktı. Polis, bu toplantıları dağıtmak için aşırı ve gereksiz güç kullandı.

Bunun yanı sıra, birçok hükümet, COVID-19 pandemisine, ulusal güvenlik veya terörle mücadele kapsamında baskıcı yasalar çıkartarak veya mevcut yasaları silah haline getirerek yanıt verdi. Bu yasalar, bölgedeki birçok hükümetin halihazırda elde tuttuğu gücü daha da pekiştirdi. Hindistan'da barışçıl muhalefet cezalandırıldı; Cammu Keşmir'de haberleşme araçları ve temel özgürlüklere yönelik sınırlandırmalar devam etti; gazeteciler ve insan hakları savunucuları ise "ulusal çıkarlara aykırı" olduğu iddia edilen faaliyetleri nedeniyle sorgulandı.

Asya-Pasifik bölgesinde dünyanın diğer bölgelerine kıyasla daha az sayıda insanın hayatını kaybetmesine rağmen pandemi ekonomik açıdan yıkıcı sonuçlar yarattı ve önceden var olan toplumsal ayrışmaları daha da derinleştirdi. Göçmen işçiler, mülteciler, yoksullar, etnik ve dini azınlıklar ve mahkumlar dahil olmak üzere halihazırda dezavantajlı grupları orantısız etkiledi.

Birçok hükümetin COVID-19'un yayılmasını önlemek için hazırladığı ve uyguladığı politikalar, kadınlara ayrımcılık yapan mevcut partiyarcal normları yansıttı. Sokağa çıkma yasakları, kadınlara ve kız çocuklara yönelik cinsel şiddet ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet vakalarının büyük oranda artmasına yol açtı ve bölgedeki hükümetler bu sorunu çözmek için yeterince kaynak sağlamadı.

Bölgenin dört bir yanında dini ve etnik azınlıklar saldırılara uğradı. Çin yetkilileri Sincan bölgesinde Uyguları ve diğer Türk Müslüman grupları hedef alan sistemsel baskılarını artırdı. Hindistan'da Müslümanlar saldırılara uğradı, pandemi sürecinde şeytanlaştırıldı ve sağlık hizmetlerine erişimleri engellendi. Myanmar ordusu Arakanlılara yönelik suçlarından ötürü

cezası kalmaya devam etti. Afganistan ve Pakistan'da azınlık toplumlarının mensupları silahlı gruplar tarafından öldürüldü.

İklim değişikliğiyle bağlantılı doğal felaketler Asya-Pasifik bölgesinde büyük bir tahribat yarattı. Küresel sera gazı emisyonlarının yüksek yüzdelere sorumlu olan bölge ülkeleri, iklim değişikliğinin insan hakları üzerindeki en ağır etkilerinin önlenmesine katkıda bulunabilecek yeterli azaltma hedefleri belirlemedi.

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

COVID-19 pandemisine ilişkin haberlerin basında yer almasından sonraki birkaç gün içinde, bölgenin çeşitli ülkelerinde yetkililer pandemiyle ilgili bilgileri bastırmaya çalıştı ve hükümetin uygulamalarını eleştirenleri cezalandırdı. Çin yetkilileri hem çevrimiçi hem de çevrimdışı ortamda COVID-19'la ilgili bilgileri kontrol etmeye çalıştı. Virüsle ilgili yüzlerce anahtar sözcük engellendi ve COVID-19 hakkında bilgi edinme ve açıklama hakkı talep eden çevrimiçi protestolar paylaşıldıkları platformlardan silindi. Hükümet salgını açıklamadan önce yeni bir virüs hakkında bilgi yaymaya çalışan sekiz kişiden biri olan Dr. Li Wenliang, meslektaşlarına enfekte olmamaları için kişisel koruyucu ekipman giymelerini tavsiye ettiği bir mesaj atmasının ardından polis tarafından azarlandı. Wenliang ilerleyen günlerde COVID-19'un etkileri nedeniyle hayatını kaybetti.

Bölgedeki diğer çok sayıda ülke, çoğunlukla yanlış veya asılsız bilgileri engellemek bahanesiyle COVID-19 hakkında nelerin söylenebileceği, nelerin ise söylenemeyeceği konusunda benzeri sınırlandırmalar uyguladı. Nisan ayında, Endonezya yetkilileri, polis interneti taramasını ve "yalan haber yayanlar" ile hükümete hakaret edenlere karşı harekete geçmesini istedi. En az 57 kişi gözaltına alındı. Gazeteciler, akademisyenler, öğrenciler ve aktivistler cep telefonu mesajları aracılığıyla fiziksel şiddet tehditleri de dahil olmak üzere çevrimiçi korkutmaya maruz kaldı. Hindistan ve Nepal'de yetkililer, birçoğu gazeteci olan onlarca kişiyi pandemiyle ilgili "yanlış" veya "yalan haber" yaydıkları iddiasıyla gözaltına aldı.

Hükümetin COVID-19'la mücadele tedbirlerini eleştiren, gazetecilerin de aralarında bulunduğu birçok kişi aşırı sert yasalar kapsamında cezalandırıldı. Sri Lanka'da polis, sosyal medyada hükümetin COVID-19'la mücadele tedbirlerini eleştiren paylaşımlar yapan kişilere karşı yasal işlem başlatılacağı uyarısında bulundu. Bu duyurunun ardından, sosyal medyada yorumlarını paylaşan birçok kişi gözaltına alındı. Bangladeş'te yaklaşık bin kişi, ülkedeki Dijital Güvenlik Yasası kapsamında suçlandı; 353 kişi ise tutuklandı. Çevrimiçi haber sitelerinin editörleri olan gazeteciler Muhyiddin Sarker ve Tefik İmroz Halidi ilk hedef alınanlar arasındaydı. Sarker ve Halidi, COVID-19'la ilgili destek girişimlerine ayrılan fonların kullanımında yolsuzluk yapıldığı iddialarını gündeme getiren haberleri nedeniyle Nisan ayında tutuklandı. Pakistan'da, gazetecileri çevrimiçi platformlardaki eleştirel yorumları nedeniyle suçlamak veya tutuklamak için defalarca Elektronik Suçlar Yasası'na başvuruldu ve hedef alınan gazetecilere karşı sıklıkla kötücül ve koordineli çevrimiçi saldırılar gerçekleştirildi.

Gazeteciler, hükümetin hoşuna gitmeyen haberler yaptıkları için misillemelerle karşı karşıya kalmaya devam etti. Myanmar'da etnik azınlığa mensup silahlı muhalif grup Arakan Ordusu'nun "terör örgütü" olarak tanımlanmasının ardından en az üç gazeteci, bu grupla iletişim kurdukları gerekçesiyle terörle mücadele yasaları ve Yasa Dışı Örgütler Kanunu kapsamında yargılandı. Cammu Keşmir'de, Hindistan polisi, 18 gazeteciye yaptıkları haberler nedeniyle saldırdı veya gazetecileri polis merkezine çağırdı. The Kashmir Times gazetesinin editörü, bölgede internet ve telefon hizmetlerine erişimi engellediği için hükümete dava açtı ve bunun üzerine gazetenin ofisleri kapatıldı. Nepal'de hükümet, çevrimiçi ve çevrimdışı ortamda ifade özgürlüğü hakkını tehdit eden çok sayıda kanun teklifi sundu. Singapur'da yetkililer, yıl boyunca hükümeti eleştiren kişileri ve bağımsız medya kuruluşlarını susturmak için, yasaya itiraz süreci mahkemede sürdüğü halde Çevrimiçi Sahtekarlık ve Manipülasyona Karşı

Korunma Yasası'nı kullandı. Filipinler'de gazeteciler Maria Ressa ve Reynaldo Santos, “onur kırıcı siber yayın” suçundan mahkum edildi ve milletvekilleri ülkenin en büyük bağımsız yayıncılık ağı olan ABS-CBN'nin yayın ruhsatını yenilemeyi reddetti.

Bilgi edinme ve açıklama hakkını da kapsayan ifade özgürlüğü hakkı, halk sağlığını tehdit eden bir kriz döneminde bilhassa önemlidir. Devletler COVID-19 pandemisiyle ilgili güvenilir, tarafsız ve kanıtlara dayalı bilgilere erişimin hayat kurtardığını tam anlamıyla idrak etmelidir. Halk sağlığını tehdit eden bir kriz döneminde gazetecilerin ve medyanın halka güvenilir bilgi sağlamaktaki rolü hayati önem taşır. Gazeteciler ve medya aynı zamanda kamu yararını ilgilendiren konulara dikkat çekmek ve insan haklarını korumak konusunda da önemli rol oynar. Devletler buna benzer çabaları engellemek yerine bölgede güçlü ve bağımsız medya varlığını kolaylaştırmalı, teşvik etmeli ve korumalıdır.

İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI

Gazeteciler, avukatlar ve siyasi muhalefet üyelerinin de aralarında yer aldığı insan hakları savunucuları meşru biçimde insan haklarını savundukları, muhalif görüşlerini ifade ettikleri ve hükümetin uygulamalarını ve yolsuzluğu eleştirdikleri için 2020'de de saldırıya uğradı, taciz edildi, korkutuldu, tehdit edildi ve öldürüldü.

Çin'de insan hakları savunucuları ve aktivistler taciz, korkutma, zorla kaybetme, işkence ve diğer türde kötü muameleye maruz bırakıldı ve hiç kimseyle görüştürülmeksizin keyfi biçimde gözaltında tutuldu. Ayrıca, hak savunucuları ve aktivistlere “devlet sırlarını sızdırmak” gibi muğlak suçlamalar yöneltilti. Duruşmalar devamlı olarak gizli yapıldı ve bu kişiler hukuki desteğe erişim hakkından yoksun bırakıldı. İnsan hakları savunucularının avukatlarının dolaşım özgürlüğü hakkı engellendi ve avukatlar müvekkilleriyle görüşemedi ve dava dosyalarına erişemedi.

Yıl boyunca bölgedeki birçok hükümet, insan hakları savunucularının insan hakları ihlallerini ifşa etmeye devam etmesini önlemek için sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerini baltalamaya çalıştı. Kamboçya hükümeti, çevresel tahribata yol açan uygulamaları ortaya çıkaran insan hakları savunucularını yasa dışı gruplar olarak tarif etmek için baskıcı bir kanun olan Dernekler ve Sivil Toplum Örgütleri Kanunu'nu kullandı. Hindistan yetkilileri tarafından banka hesapları dondurulan Uluslararası Af Örgütü Hindistan Şubesi, Eylül ayında faaliyetlerini durdurmaya zorlandı. Uluslararası Af Örgütü, Şubat ayında Delhi'de çıkan ayaklanmalar sırasında ve sonrasında işlenen insan hakları ihlallerine ilişkin yıl boyunca raporlar yayımladı. Çoğunluğu Müslüman 53 kişinin öldürüldüğü, 500'ün üzerinde kişinin ise yaralandığı ayaklanmalar, hükümet yetkililerinin ve milletvekillerinin kışkırtıcı söylemlerinin ardından çıktı ancak Delhi polisinin belgelenmiş suç ortaklığı ve ayaklanmalara katılımını da içeren ihlaller aylar sonra bile etkili biçimde soruşturulmadı. Uluslararası Af Örgütü Hindistan Şubesi ayrıca Cammu Keşmir hakkında da bir rapor yayımlayarak, bölgenin özel statüsünün kaldırıldığı Ağustos 2019'dan sonra işlenen ihlalleri belgeledi.

Malezya ve Afganistan'da hükümet yetkililerinin yolsuzluklarına dikkat çeken insan hakları savunucuları yıl boyunca ciddi zorluklarla karşı karşıya kaldı. Yolsuzluk ve Kayırmaya Karşı Mücadele Merkezi'nden Cynthia Gabriel ile diğer insan hakları savunucuları Thomas Fann ve Sevan Doraisamy hakkında, kamu görevlileriyle bağlantılı yolsuzluk skandallarını ortaya çıkardıkları için Malezya yetkilileri tarafından soruşturma açıldı. Afganistan'ın Helمند bölgesinde yetkililer hakkında yolsuzluk iddialarında bulunan insan hakları savunucuları, hükümet yetkililerinin saldırısı sonucunda yaralandı ve hastaneye yatırıldı. İnsan hakları savunucuları, aktivistler, gazeteciler ve ılımlı din görevlileri özellikle silahlı gruplar tarafından planlı saldırılara maruz kaldı ve öldürüldü.

Filipinler ve Hindistan'ın da aralarında bulunduğu ülkelerde hükümetler, insan hakları savunucularına karşı terörle mücadele tedbirlerine başvurdu ve hak savunucularını “terörist”

sözcüğüyle yaftaladı. Filipinler yetkilileri, insan hakları savunucularını ve aktivistleri ya da silahlı komünist grupların sempatanlarını “terörist” olmakla suçlayarak “damgalamaya” devam etti. Ağustos ayında, Randall Echanis ve Zara Alvarez bir hafta arayla farklı şehirlerde öldürüldü. Her ikisi de aktivizmleri ve insan hakları çalışmaları nedeniyle hükümet tarafından “terörist” olarak “etiketlenmişti.” Yıl içinde, Hindistan’ın en önemli terörle mücadele birimi olan Ulusal Soruşturma Ajansı (NIA) çok sayıda insan hakları savunucusunu gözaltına aldı ve evlerine ve ofislerine baskın düzenledi. Gözaltına alınanlar arasında ötekileştirilen gruplarla çalışan yedi insan hakları savunucusu ve ayrımcı Vatandaşlık Yasası’nı (Tasarı) barışçıl biçimde protesto eden dokuz öğrenci vardı. Ulusal Soruşturma Ajansı ayrıca Keşmirli hak savunucusu Khurram Parvez ile üç çalışma arkadaşının ofislerine ve evlerine de baskın düzenledi.

Afganistan’da çatışmaların 20. yılında insan hakları savunucuları da silahlı gruplara mensup olduğu düşünülen kimliği belirsiz silahlı kişiler tarafından yaralandı ve öldürüldü. Bağımsız Afgan İnsan Hakları Komisyonu’nun iki çalışanı Kabil’de araçlarına düzenlenen bir saldırıda öldürüldü. Aralık ayında, Devlet Başkanı Gani, insan hakları savunucularının korunması için ortak bir komisyon kurdu. Bu adım, insan hakları örgütleri tarafından çok önemli bir gelişme olarak değerlendirildi. Ancak bölgede insan hakları savunucularına yönelik sistematik ihlallerle mücadele etmeyi taahhüt eden tek gelişme buydu.

Sri Lanka’da yeni hükümet, aktivistler, gazeteciler, kolluk görevlileri ve avukatların da aralarında bulunduğu insan hakları savunucularını hedef alan baskıları sürdürdü.

Devletler insan hakları savunucularına yönelik şiddet eylemleriyle etkili bir biçimde mücadele etmelidir ve bu eylemlerin sorumlularından hesap sorulmalıdır. Herkesin insan haklarından etkin şekilde faydalanabilmesi için insan hakları savunucularının cezalandırma, misilleme veya korkutmaya maruz bırakılma kaygısı yaşamadan çalışmalarını sürdürebilmesi şarttır.

SAĞLIK HAKKI

COVID-19 pandemisi bölgede sağlık hizmetlerine erişim eşitliğindeki yetersizlikleri ve önceden var olan toplumsal ayrışmaları vurguladı ve ağırlaştırdı. Kuzey Kore’de tıbbi malzeme eksikliği, yükselen orta sınıfı “gri piyasalar” şeklinde adlandırılan piyasadaki ilaçları ve sağlık hizmetlerini ele geçirmeye yöneltti. Papua Yeni Gine’de yüksek yoksulluk oranları ve diğer kronik hastalıklar, COVID-19’a yakalananların durumunu ağırlaştırdı.

Kamboçya ve Filipinler’de uyuşturucu kullanan kişilerin suçu haline getirilmesi ve suçlama olmaksızın keyfi şekilde gözaltına alınması gibi uygulamalarla yürütülen uyuşturucuyla mücadele kampanyaları, cezaevlerinde aşırı kalabalığa yol açtı ve bu durum, mahkumların sağlık hakkını ihlal etmeyi sürdürdü. Filipinler’de Yüksek Mahkeme, COVID-19’un cezaevlerinde yayılmasını önlemek için 80 binin üzerinde mahkumun tahliyesine karar verdi. Kamboçya’da yetkililer, cezaevlerindeki aşırı kalabalığı azaltmayı öngören planlarını açıkladı ancak uygulama sınırlı kaldı.

Malezya’da yetkililer, göçmen işçilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelere baskınlar düzenledi ve çok sayıda göçmeni ve mülteciyi gözaltına aldı ve tutukladı. Göçmen gözaltı merkezlerinde COVID-19 salgınının ortaya çıkması sonucunda 600’ün üzerinde kişi enfekte oldu.

Devletler ayrımcılık yapmaksızın sağlık tesislerine ve hizmetlerine erişimi sağlamalıdır.

AYRIMCILIK – ETNİK VE DİNİ AZINLIKLARA YÖNELİK SALDIRILAR

Bölgenin dört bir yanında etnik ve dini azınlıklar yetkililer tarafından uygulanan ayrımcılık, şiddet ve diğer zulüm biçimlerine maruz kalmaya devam etti.

Ocak ayında, Uluslararası Adalet Divanı, Myanmar hükümetinin Arakanlılara yönelik soykırım niteliğindeki eylemleri engellemesini istedi. Myanmar yetkilileri, 2017'de Arakan Eyaleti'nde yürütülen ve 700 binin üzerinde Arakanlının Bangladeş'e sığınmasına yol açan askeri hareketlerle ilgili hesap verebilirliği sağlamadı. Güvenlik güçleri, kontrgerilla operasyonları bağlamında Arakan, Çin, Kaçın ve Şan Eyaletleri'nde etnik azınlık gruplara karşı insan hakları ihlalleri ve uluslararası insancıl hukuk ihlalleri işlemeyi sürdürdü.

Çin'de yetkililer, Tibetlilere ve Sincan bölgesindeki Uygurlar ile diğer Türki Müslüman gruplara yönelik ayrımcılık ve zulmü "ayrılıkçılık," "aşırılık" ve "terör"le mücadele gerekçeleriyle haklı göstermeye çalıştı. Çin yetkilileri Uygurları ve diğer Türki Müslüman grupları yargılamaya olmaksızın keyfi gözaltı, siyasi telkin ve zorla kültürel asimilasyona maruz bırakmayı sürdürdü. Yetkililer yıl boyunca Sincan'a erişim kısıtlamalarını sıkılaştırdı ve toplu gözaltı kampları kurmaya devam etti.

Üç yıldır kaybedilmiş olan Emincan Seydin Mayıs ayında ortaya çıktı ve zorla elde edildiği anlaşılan tanıklığında Çin yetkililerini methetti. Bir sigorta şirketinde çalışan ve Avustralya'da yaşayan ebeveynlerine ev alabilmeleri için para gönderen Mahira Yakub bu nedenle "terör faaliyetine maddi destek vermek" ile suçlandı. Mart 2018'den beri gözaltında tutulan Kazak Yazar Nagyz Muhammed yaklaşık 10 yıl önce Kazakistan Bağımsızlık Günü'nde arkadaşlarıyla akşam yemeği yediği için "ayrılıkçılık" suçundan mahkum edildi.

Uygurlar Çin dışında da baskılara maruz kaldı. Çin elçilikleri ve ajanları, ülkeden ayrılan ve sürgüne giden kişileri taciz etmeyi ve korkutmayı sürdürdü. Çin'in güvenlik ajanları yurt dışındaki Uygurları mesajlaşma uygulamaları aracılığıyla taciz ederek kimlik numaralarını, yaşadıkları yeri ve diğer kişisel bilgilerini bildirmelerini istedi. Bazı Uygurlar Çin'in güvenlik polisi tarafından arandı ve Uygurların diaspora topluluklarında casusluk yapmaları istendi.

Moğolistan'da okullardaki bazı derslerin öğretim dilinin değiştirilerek Moğolca yerine Mandarin Çincesi yapılmasını öngören yeni dil politikası, Moğolistan'ın iç bölgelerinde protestolara yol açtı. Öğrenciler, ebeveynler, öğretmenler, gebe kadınlar ve çocukların da aralarında bulunduğu yüzlerce protestocunun "karşıklık çıkardıkları ve sorun yarattıkları" gerekçesiyle gözaltına alındığı bildirildi. Protestolar sırasında açıklama yapan insan hakları avukatı Hu Baolong'un "yurt dışında devlet sırlarını sızdırmak" suçundan tutuklandığı bildirildi.

Bazı ülkelerde etnik ve dini azınlıklar COVID-19 pandemisinin en ağır etkilerini yaşadı. Hindistan Müslümanları bu süreçte daha da ötekileştirilen gruplar arasındaydı. Tebliğ Cemaati isimli Müslüman grubun kamusal bir toplantıda virüsü yaymakla suçlanmasının ardından birçok Müslümanın tıbbi hizmetlere ve temel ürünlere erişimi engellendi. Sosyal medyada Müslümanların işletmelerini boykot etme çağrıları yapıldı. Sri Lanka'da yetkililer, Müslümanların COVID-19'dan ölen kişileri dini ritüellere göre gömmelerini engelledi ve bedenlerini zorla yaktı. Sri Lanka hükümetinin ülkenin Müslüman topluluğunu pandemi sürecinde daha yüksek risk kaynağı olarak göstermek suretiyle ırksal profillemeye maruz bıraktığı bildirildi.

Afganistan'da, kendisini "İslam Devleti" olarak adlandıran silahlı grubun ülkedeki az sayıda Siih tapınağından birine düzenlediği saldırıda en az 25 kişi öldürüldü. Büyük bir kısmı Şii olan Hazara topluluğu da silahlı grupların saldırılarına uğradı. Ekim ayında Kabil'de bir okulun bombalanması sonucunda çoğunluğu çocuklar olmak üzere 30 kişinin öldürüldüğü saldırı da bunlardan biriydi.

Pakistan'da Ahmediye topluluğu saldırılara, sosyal ve ekonomik boykotlara ve en az beş planlı cinayete maruz bırakıldı. Müslümanlarca kutsal kabul edilen Muharrem ayında Şii din görevlileri hakkında 40 civarında dine hakaret davası açıldı ve nefret söyleminde bulunan vaizler Şii azınlığa karşı şiddeti kışkırttı. Temmuz ayında Pakistan yetkilileri, siyasetçilerin, bazı medya kuruluşlarının ve din görevlilerinin baskıları üzerine başkent İslamabad'da bir Hindu tapınağının inşaatını durdurarak Hindu topluluğun din ve inanç özgürlüğünü engelledi. Pakistan hükümeti, Hindu ve Hristiyan topluluklara mensup kadınların ve kız çocukların zorla İslam'a döndürülmesine karşı etkili adımlar atmadı.

Devletler, etnik ve dini azınlıkların insan haklarının korunmasını sağlamalıdır. Ayrıca, devletler, tüm azınlık grupların sağlık hizmetlerine eşit erişimini kolaylaştırmalı ve azınlıklara yönelik sistemsel ayrımcılığa son verecek adımlar atmalıdır.

KADINLAR VE KIZ ÇOCUKLAR

COVID-19 pandemisi, bölgede kadınlar ile erkekler arasındaki var olan eşitsizlikleri belirgin kıldı ve ağırlaştırdı. Hükümetlerin pandemiyle mücadele tedbirleri, kadınları değersizleştiren patriyarkal normları ve toplumsal cinsiyet klişelerini yansıttı.

Kadınların genellikle erkeklerle göre daha az ücret aldığı kayıt dışı sektörde, binlerce kadın aniden geçim imkanlarından mahrum bırakıldı ve çocukların evde öğretimi ve hasta yakınların bakımı gibi ek bakım yükümlülüklerini üstlenmek zorunda kaldı. Önceki yıllarda, Asya-Pasifik bölgesinin dört bir yanında kadınlar, erkeklerle kıyasla dört katın üzerinde daha fazla ücretsiz bakım emeği sarf ediyordu. Bu sayılar pandemi sürecinde hızla yükseldi.

Pandemi sürecinde doktorlar, hemşireler, hijyen görevlileri ve diğer görevleri üstlenenler dahil, kilit çalışanların çoğunluğu kadınlardı. Mayıs ayında sağlık çalışanlarına yönelik şiddet vakalarının yaşandığı Pakistan'da, hasta yakınlarının yakıp yaktığı bir hastanede görevli bir grup kadın sağlık çalışanı güvenlikleri için kendilerini bir odaya kilitlemek zorunda kaldı.

Körfez ülkelerinde, çoğunluğu Asya-Pasifik bölgesinden gelen göçmen ev işçileri, pandeminin başlamasıyla işini kaybetti ve ülkesine dönmek zorunda kaldı. Bölge ülkelerinde sağlanan mali teşvik paketlerinin birçoğunda, göçmen ev işçisi kadınların sosyal koruma dahil ihtiyaçlarına yönelik hiçbir özel hüküm yoktu.

Bölgedeki birçok hükümet, cinsel şiddete veya toplumsal cinsiyet temelli şiddete maruz bırakılan kadınları desteklemeyi amaçlayan hizmetler de dahil kadınlara yönelik hizmetleri, sokağa çıkma yasakları sürecinde devam edebilecek temel hizmetler kategorisine dahil etmedi. Halihazırda istismarcı partnerleri veya aile üyeleriyle yaşayan kadınlar ve kız çocuklar şiddete maruz bırakılma konusunda daha büyük risk altındaydı. Ev içi şiddet ve yakın partner şiddeti vakaları tüm bölgede büyük oranda artış gösterdi. Japonya'da sadece Nisan ayında 13 bin vaka bildirildi. Bu sayı, 2019'un Nisan ayına göre %29'luk bir artışa işaret ediyordu.

Kadınlar 2020'de de kadın düşmanlığına dayalı kötücül saldırılara maruz kaldı. Endonezya'da dijital saldırıların hedefleri arasında feminist haber platformları da vardı. Bir gazetecinin hesabı ele geçirildi ve bu kişi kendisine pornografik fotoğraflar gönderen ve kadınlar hakkında alçaltıcı ifadeler kullanan saldırganlar tarafından taciz edildi. Güney Kore'de kadınlara ve kız çocuklara yönelik çevrimiçi şiddetin yaygınlığı, dijital cinsel suç işleyen bir grubun tutuklanmasının ardından daha görünür hale geldi.

Bu kişiler, 70'in üzerinde kadını ve kız çocuğu cinsel sömürü içeren video ve fotoğrafları paylaşmakla tehdit etmiş ve sonrasında mesajlaşma uygulamaları aracılığıyla bunları dolaşıma sokmuştu.

Kamboçya'da Başbakan Hun Sen, kadınların bedenleri ve tercihlerinin denetlenmesini haklı göstermek için "gelenek" ve "kültür" gibi keyfi kavramlara atıfta bulunarak, kadınların ifade özgürlüğü hakkını hedef alan kamusal bir saldırıyı körükledi. Hun Sen, Ocak ayında, polise, Facebook'ta kadınların çamaşırlarını sözde "belli eden" ürün reklamlarına karşı harekete geçme emri verdi. Birkaç gün içinde, Facebook üzerinden satış yapan bir kadın gözüaltına alındı ve giydiği kıyafetler nedeniyle "pornografi" üretmek ile suçlandı. Kamboçya'da kadın haklarına yönelik saldırılar, hükümetin bu cezaları kanunlaştırarak, "çok kısa" olduğu veya "çok fazla iç gösterdiği" varsayılan kıyafetlerin giyilmesini suç haline getirme girişiminde bulunduğu Haziran ayında arttı. Birçok kadın ve kız çocuk yasa taslağına karşı çevrimiçi protestolar düzenledi.

Birçok ülkede, kadınlara yönelik şiddet ve bu suçlara ilişkin cezasızlık devam etti. Papua Yeni Gine'de büyüklük iddiaları kadınları daha fazla şiddet riski altına soktu. Afganistan'da

kadınlar, özellikle Taliban'ın kontrol ettiği ve silahlı grubun yorumladığı şekliyle İslam hukukuna yönelik ihlallere karşılık şiddetli "cezaların" uygulandığı bölgelerde, ayrımcılığa ve toplumsal cinsiyet temelli şiddete maruz bırakılmaya devam etti. Yıl boyunca Afganistan'da kadınlara yönelik şiddetle bağlantılı 100'ün üzerinde cinayet bildirildi ve bu cinayetler, hükümetin benzeri vakaları soruşturmakta ve kadınlara yönelik şiddete karşı etkili bir mücadele yürütmekte devamlı yetersiz kaldığının altını çizdi. Fiji'de tecavüzden suçlu bulunan ve sekiz yıl hapis cezasına mahkum edilen eski bir ragbi kaptanının, bir yıldan daha az bir süre cezaevinde kaldıktan sonra idmanlarına devam etmesine izin verildi.

Pakistan'da Dünya Kadınlar Günü'nde çeşitli saldırılar gerçekleştirildi. Önce mahkemeler yürüyüşü yasaklamaya çalıştı, 8 Mart'ta ise Islamabad'da dini bir grup taşlarla yürüyüşe katılanlara saldırdı. Polis, protestocuları korumakta yetersiz kaldı. Eylül ayında, bir kadının otobanda toplu tecavüze maruz bırakılması ülke çapında tepkilere yol açtı; eyaletin emniyet müdürünün istifa etmesi ve tecavüzden sorumlu kişilere daha sert cezalar verilmesi için çağrılar yapıldı. Aralık ayında hükümet, tecavüzle ilgili yargı süreçlerini hızlandırmayı ve faileri zorla kimyasal hadımla cezalandırmayı öngören bir kararname çıkardı. Uluslararası Af Örgütü, zorla kimyasal hadımın, Pakistan'ın işkence ve diğer türde zalimane, insanlık dışı veya alçaltıcı muameleyi yasaklamak konusunda uluslararası ve anayasal yükümlülüklerini ihlal ettiğine ilişkin kaygılarını ifade etti.

Hindistan ve Nepal'de Dalit kadınların (kastın en altında ve hatta dışında) tecavüze maruz bırakılması öfke yarattı. Mayıs ayında 12 yaşında bir Dalit kız çocuk, kendisine tecavüz ettiği öne sürülen hakim kasta mensup erkeklerle zorla evlendirildi. Eylül ayında Bajhang bölgesinde 12 yaşındaki bir diğer Dalit kız çocuk, bir ay önce 14 yaşındaki başka bir kız çocuğa tecavüz ettiği halde yargılanmadığı iddia edilen bir erkek tarafından tecavüze maruz bırakıldı ve öldürüldü. Yine Eylül ayında, Hindistan'ın Uttar Pradeş eyaletine bağlı Hathras şehrinde bir Dalit kadın, hakim kasta mensup bir grup erkek tarafından tecavüze maruz bırakıldı ve öldürüldü. Bedeni, ailesinin onayı olmadan polis tarafından yakıldı. Suçlanan erkekler ancak ülke çapında adalet ve hesap verebilirlik talep eden protestoların başlamasının ardından gözaltına alındı.

Güney Kore'de, kadınlara yönelik şiddetle ilgili çeşitli sorunlarla mücadele etmek amacıyla bazı adımlar atıldı. Hükümet, kadınların ve kız çocukların cinsel sömürü ve istismara karşı daha güçlü biçimde korunması için yasalar çıkardı. Ulusal Meclis, dijital cinsel suçlara ilişkin cezaları artırdı. Onay yaşı ayırım gözetmeksizin 13'ten 16'ya yükseltildi ve çocukların cinsel sömürüye maruz bırakılmasını içeren suçlar için zaman aşımı kaldırıldı.

Devletler, pandemi sonrası tedbirleri ve toparlanma süreçlerini planlarken toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirmeye ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti ve zarar verici toplumsal cinsiyet klişelerini ortadan kaldırmaya öncelik vermelidir. Ayrıca kadınlar, bölgedeki hükümetler tarafından pandemi sonrası tedbir ve toparlanma planları oluşturulurken yasama, politika ve bütçeye dair karar alma süreçlerinin tüm aşamalarına dahil edilmelidir.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİ ÖNLEMEDEN YETERSİZLİK

Asya-Pasifik bölgesi, iklim krizinin etkilerine karşı bilhassa savunmasız bir bölgedir. 2020'de bir dizi şiddetli iklim olayı bölgede insan haklarını etkiledi. Hindistan, Amphan kasırgasından ağır etkilenirken Bangladeş, Nepal ve Myanmar'da yaygın seller milyonlarca kişiyi yerinden etti. Avustralya'da daha önce benzeri görülmemeyen orman yangınları çıktı ve yangınlar insanları yerinden etti ve hava kirliliğine yol açtı.

Etkilerin bu denli ağır olmasına rağmen, küresel emisyonlardaki sorumluluğu en fazla olan bölge ülkeleri, iklim değişikliğinin insan haklarına yönelik en ağır etkilerinin engellenmesine katkı sağlayabilecek yeterli azaltma hedefleri belirlemedi. Dünyadaki en büyük fosil yakıt ihracatçısı olan Avustralya, 2030 için daha iddialı bir emisyon azaltma hedefi belirlemedi ve

uzun vadede net sıfır emisyon taahhüdünde bulunmadı. Japonya ve Güney Kore 2050, Çin ise 2060 itibarıyla karbon nötrallik (karbon salımının ortadan kaldırılması) hedeflerini açıkladı; ancak ülkelerindeki ve ülkeleri dışındaki insanların insan haklarına yönelik büyük bir zarara yol açmaktan kaçınmaları için adım atmaları gerektiği halde, bu tarihten önce karbon salımını sınırlamak için mümkün olan tüm adımları attıklarını göstermekte yetersiz kaldılar.

Devletler, insan haklarını iklim krizinden korumanın yanı sıra sıfır karbon ekonomisine adil ve insan haklarıyla uyumlu bir geçişi ve dirençli bir toplumu güvence altına alacak emisyon azaltma hedeflerini ve stratejilerini acilen benimsemeli ve uygulamalıdır.

AVRUPA VE ORTA ASYA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMESİ

Devletlerin COVID-19'la mücadele tedbirleri Avrupa ve Orta Asya'da çeşitli hakları tehlike altına soktu; sosyal dışlama, eşitsizlik ve aşırı devlet müdahalesinin insani açıdan maliyetini ortaya çıkardı. Sağlık sistemlerine yeterince kaynak ayrılmaması ve yeterli miktarda kişisel koruyucu ekipman sağlanmaması ölüm oranlarını artırdı, işçiler yeterli sosyal güvenlik mekanizmalarına erişimde engellerle karşılaştı ve halk sağlığı tedbirleri ötekileştirilmiş kişileri ve grupları orantısız etkiledi. Aynı zamanda birçok devlet pandemiye iktidar mücadeleleri ve özgürlüklere yönelik baskıları maskeleyerek için kullandı ve insan hakları yükümlülüklerini görmezden gelmek için bahane etti.

Birçok ülkede hükümetler yargı bağımsızlığını zayıflatmayı sürdürdü. Belarus'taki tartışmalı devlet başkanlığı seçimleri insan hakları bakımından acil bir durum ortaya çıkardı ve adil yargılanma hakkı ile hesap verebilirliğin en sınırlı biçimleri bile bu süreçte yıpratıldı. Bölgede çözümsüz kalan çatışmalar, dolaşım özgürlüğü ve sağlık hakkı gibi hakları olumsuz etkiledi. Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki silahlı çatışmalarda tüm taraflar sivillerin yaşadığı bölgelerde yasaklı msket bombaları kullandı ve savaş suçları işledi.

İnsan hakları savunucularının alanı, sınırlandırıcı yasalar ve pandemiyle bağlantılı fon kesintileri aracılığıyla daraltıldı. COVID-19 nedeniyle uygulanan sokağa çıkma yasakları sürecinde ev içi şiddetin büyük ölçüde arttığı destek örgütleri tarafından bildirilirken, alınan tedbirler hizmetlere erişimi kısıtladı.

Pandemi, mülteciler ve göçmenlerin halihazırdaki güvencesiz durumunu daha da ağırlaştırdı. Birçok ülke sığınma taleplerini geciktirdi veya askıya aldı; birçok göçmen ve mülteci ise aşırı kalabalık ve sağlıksız koşullarda yaşamaya zorlandığı için özellikle risk altına girdi.

Devletler, iklim krizinin insan hakları üzerindeki en ağır etkilerinin önüne geçebilecek, sera gazı emisyonlarını azaltma hedeflerini belirlemedi. Avrupa insan hakları çerçevesini hedef alan saldırılar devam etti. Yemen'deki çatışmalarda yaşanabilecek insan hakları ihlalleri tehlikesine rağmen Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne silah satışına devam edildi.

SAĞLIK VE SOSYAL GÜVENLİK HAKKI

Avrupa ve Orta Asya bölgesi COVID-19 pandemisinden ağır etkilendi. Yıl sonu itibarıyla bölgede 27 milyon civarında vaka ve 585 bin ölüm kaydedildi. Tüm dünyadaki pandemi vaka ve ölüm sayılarının yaklaşık üçte birine tekabül eden bu sayılar, olduğundan az bildirimler nedeniyle gerçekte daha yüksek olabilir. Örneğin Türkmenistan gibi bazı ülkeler vaka ve ölüm sayılarını kasten olduğundan az açıkladı. Devletlerin pandemiye karşı aldığı önlemler gibi sağlık hizmetleri ve veri toplamanın niteliği de ülkeden ülkeye büyük değişiklikler gösterdi. Bu durum, açıklanan bulaşma ve ölüm oranlarında önemli farklılıklara yol açtı.

Hastalığa yakalanma ve ölümler, ülke nüfuslarının farklı grupları arasında da büyük değişiklikler gösterdi. DSÖ'nün bildirdiğine göre, bazı ülkelerde COVID-19 nedeniyle ölenlerin yarısına yakını, uzun süreli bakım evlerinde kalan yaşlılardan oluşuyordu. Sağlık çalışanları ve sosyal hizmet çalışanları nüfusun geri kalanına kıyasla daha hızlı biçimde hastalığa yakalandı ve hayatını kaybetti, yeterli nitelik ve miktarda kişisel koruyucu ekipman sağlanmaması bunun nedenlerindendi. Eylül itibarıyla, mevcut bilgilere göre, sağlık çalışanları arasında ölüm oranlarının en yüksek olduğu ülkeler Birleşik Krallık, Rusya, İtalya, Kırgızistan ve İspanya'ydı. Pandemi birçok batı Avrupa ülkesinde sağlık sistemlerinin yıllarca süren kemer sıkma

politikalarının ardından ne kadar zayıflamış olduğunu, Doğu Avrupa ve Orta Asya'da ise sağlık sistemlerine devamlı yetersiz kaynak ayrıldığını gözler önüne serdi.

COVID-19'la bağlantılı sokağa çıkma yasakları ekonomiyi ve işçi haklarını doğrudan etkiledi. Başta kayıt dışı çalışanlar olmak üzere, işçilerin büyük bir kısmı ücretli izin, hastalık izni ve diğer gelir desteği mekanizmaları dahil, sosyal güvenlik haklarına erişimde engellerle karşılaştı. Güvencesiz çalışanlar, mevsimlik işçiler, temizlik işçileri, sosyal hizmet çalışanları ve seks işçileri bilhassa etkilendi. Birleşik Krallık ve Almanya gibi bazı hükümetler, göçmen işçileri ilk sokağa çıkma yasaklarının doruk noktasında yüzüstü bıraktı. İspanya, İtalya ve Portekiz gibi diğerlerinin hızla birtakım düzenlemeler getirmesiyle pandemi, göçmen işçilerin tarım ve diğer sektörlerdeki temel rolünü ortaya çıkardı.

Birçok ülkede, ırk temelli ayrımcılığa uğrayan gruplara ve etnik azınlıklara mensup kişilerin enfeksiyon ve ölüm oranları orantısız ölçüde yüksekti. Bu durum, ilgili grupların karşı karşıya kaldığı çeşitli zorlukların bir yansımasıydı. Yeterli sağlık hizmetlerine erişimde engeller ve kronik sağlık sorunlarının daha sık görülmesini içeren bu zorluklar yoksulluk, sistemsel ırkçılık ve ayrımcılıkla daha da ağırlaştı. Yetkililer; yaşlı mahpuslar ve tutuklular, çocuklar, çocuklu kadınlar veya sağlık sorunları bulunan kişileri cezaevinden tahliye etmeye ilişkin daha erken aşamalarda verdikleri sözleri genel olarak tutmadı. Bunun trajik bir sonucu, Kırgızistanlı insan hakları savunucusu ve düşünce mahkumu Azimcan Askarov 25 Temmuz'da cezaevinde hayatını kaybetti. Askarov'un ölüm sebebi zatürre olarak açıklandı. Askarov, 2010'da asılsız suçlamalarla ömür boyu hapis cezasına mahkum edilmiş ve serbest bırakılması için defalarca çağrı yapılmıştı, COVID-19'un Askarov'un sağlığı bakımından yarattığı risk de bu çağrılarda dile getirilmişti.

Devletler, bakımevleri gibi ortamlardaki orantısız ölümleri ve kişisel koruyucu ekipmanların yeterli miktarda temin edilmemesini soruşturmalıdır. Ülkeler içinde ve ülkeler arasında aşılara eşit erişim acilen sağlanmalıdır. Tedavi ve aşıların herkes için kabul edilebilir, ücreti ödenebilir, erişilebilir ve mevcut olmasının güvence altına alınması için devletler arası işbirliği şarttır.

AŞIRI DEVLET MÜDAHALESİ

Bölgede yer alan tüm ülkelerin neredeyse yarısı, COVID-19 nedeniyle olağanüstü hal ilan etti. Hükümetler yalnızca dolaşım özgürlüğünü değil, ifade ve barışçıl toplanma özgürlüğü gibi hakları da sınırlandırdı. Bazı siyasi hareketler sokak kısıtlamaları ve maske takma zorunluluğuna karşı çıkmak için insan hakları söyleminden faydalanmaya çalıştı; ancak virüsün insani açıdan maliyeti, bilimin ve gerçeklerin öneminin altını çizdi. Örneğin Belarus Devlet Başkanı Aleksandr Lukaşenko COVID-19'la ilgili endişeleri "psikoz" olarak değerlendirecek bilimi ve gerçekleri göz ardı etti.

Bir kısmı uzun süreli dönemler için geçerli olmak üzere, rekor sayıda ülke (yıl ortası itibarıyla 10) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin hükümlerini askıya aldı. Ülkeler, kriz dönemlerinde, belirli koşullar altında insan hakları yükümlülüklerini askıya alabilecek olsa da sınırlandırmaların geçici, zorunlu ve orantılı olması gerekir.

Sokağa çıkma yasakları ve COVID-19'la bağlantılı diğer halk sağlığı tedbirleri şiddet, ayrımcı kimlik kontrolleri, zorunlu karantinalar ve para cezaları ile hedef alınan ötekileştirilmiş kişileri ve grupları orantısız etkiledi. Benzeri uygulamalar kurumsal ırkçılığın, ayrımcılığın ve kolluk görevlileri tarafından hukuka aykırı güç kullanımı iddialarına ilişkin hesap verebilirlik yoksunluğunun altını çizdi. Romanların yanı sıra mülteciler ve göçmenler gibi hareket halindeki gruplar Bulgaristan, Kıbrıs, Fransa, Yunanistan, Macaristan, Rusya, Sırbistan ve Slovakya'da ayrımcı biçimde "zorunlu karantinaya" alındı. Gözlemciler Belçika, Fransa, Gürcistan, Yunanistan, İtalya, Kazakistan, Kırgızistan, Polonya, Romanya ve İspanya'da kolluk görevlilerinin diğer ihlallerle birlikte hukuka aykırı güç kullanımını kaydetti. Azerbaycan'da siyasi saiklerle gerçekleştirilen gözaltılar, pandemiyle mücadele bahanesiyle yoğunlaştı ve

hükümete muhalif kişiler, Cumhurbaşkanının muhalefeti “tecrit” ve “yok” edeceğini açıkladığı Mart ayında gözaltına alındı.

Özgürlüklerin halihazırda sert biçimde sınırlandırıldığı ülkelerde 2020, birçok ülkenin sınırlandırmaları daha da artırdığı bir yıl oldu. Rusya yetkilileri örgütlerin ötesine geçerek kişileri de “yabancı casuslar” olarak damgaladı ve tek kişilik protestoları dahi bastırdı. Kazakistan ve Özbekistan’da yetkililer, toplanma hakkını sınırlandırmayı öngören yeni kanunlar teklif etti veya çıkardı. Belarus’ta polis, devlet başkanlığı seçimlerinde hile yapıldığı iddialarıyla başlayan kitlesel protestolara, daha önce benzeri görülmemiş ölçüde geniş kapsamlı şiddet, işkence ve kötü muamele ile yanıt verdi. Muhalefetin adayları ve destekçilerine, siyasi aktivistler ile sivil toplum aktivistlerine ve bağımsız basına yönelik keyfi gözaltılar, siyasi güdümlü yargılamalar ve diğer misillemeler artırılarak bağımsız sesler şiddetle bastırıldı.

Pandemiyle mücadele edebilmek için zamanında, doğru ve bilimsel bilgilere acil ihtiyaç duyulan bir dönemde birçok hükümet, ifade özgürlüğünü ve bilgiye erişimi haksız şekilde sınırlandırdı. Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Bosna-Hersek, Fransa, Macaristan, Kazakistan, Romanya, Polonya, Rusya, Sırbistan, Tacikistan, Türkiye, Türkmenistan ve Özbekistan’da hükümetler ifade özgürlüğünün sınırlandırmak için mevcut yasaları ve yeni yasaları kötüye kullandı.

Hükümetler zaman zaman devletin COVID-19’la mücadele biçimini eleştirenleri hedef alarak, sağlık çalışanları da dahil olmak üzere kamuoyuna bilgi veren kişileri ve gazetecileri korumak için yeterli tedbirleri almadı. Arnavutluk, Ermenistan, Belarus, Bosna-Hersek, Macaristan, Kazakistan, Kosova, Polonya, Rusya, Sırbistan, Ukrayna, Türkiye ve Özbekistan’da bu durumun örnekleri yaşandı. Tacikistan ve Türkmenistan’da sağlık görevlileri ve kilit çalışanlar, ifade özgürlüğüne yönelik halihazırdaki korkunç sınırlandırmalara karşı çıkmaya cesaret edemedi. Türkiye’de hükümet trol orduları kurdu ve kamuoyunun dikkatini belirli web siteleri, hesaplar ve ‘sakıncalı bilgilerden’ uzak tutmak için çevrimiçi sınırlandırmalara ve yanlış yönlendirmelere başvurdu.

Macaristan’da olduğu gibi bazı hükümetler, halk sağlığı kriziyle ulusal güvenlik endişelerini birleştirdi. Örneğin Fransa ve Türkiye’de ulusal güvenlik yasaları seri yargılamalarda alelacele kullanılırken, Rusya ve diğer bazı ülkelerdeki hükümetler gözetim mekanizmalarını güçlendirdi, kişisel verileri topladı ve hatta zaman zaman ifşa etti. Bu durum, kişisel verilerin gizliliği ve diğer haklara yönelik uzun vadeli tehditler meydana getirdi. AB’nin Aralık ayında açıklanan Terörle Mücadele Gündemi, insanları şiddetli saldırılara karşı güvende tutmak için teknolojinin gücünden yararlanmayı taahhüt ediyordu. Fakat Gündem; ifade özgürlüğü, gizlilik, adil yargılanma ve ayrımcılığa uğramama hakları pahasına gözetim kapasitesini ve öngörücü teknoloji kullanımını büyük oranda artırma tehlikesi taşıyor.

Devletler muhalefeti bastırmak için pandemiyi bahane etmeye son vermeli, polisin aşırı müdahalesini dizginlemeli, görevi kötüye kullanma vakalarına yönelik hesap verebilirliği sağlamalı ve gözetim devleti olma yolundaki gidişatı durdurmalıdır.

YARGI BAĞIMSIZLIĞININ ZAYIFLATILMASI

Birçok ülkede hükümetler, yargı bağımsızlığını zayıflatan adımlar atmaya devam etti. Hakimlerin bağımsızlık sergiledikleri, yetkilileri eleştirdikleri veya hükümetin isteklerine aykırı kararlar verdikleri için terbiye edilmesi veya atama süreçlerine ya da görev sürelerine müdahale edilmesi yaygın uygulamalar arasındaydı.

Polonya’da parlamento, hakimlerin, Cumhurbaşkanı tarafından Anayasa Mahkemesi’nin Disiplin Kurulu’na atanan hakimlerin yeterliliğini sorgulamasını yasaklayan yeni bir yasa çıkardı. Devlet, Ağustos ayında, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı’nın (AGİT) Cumhurbaşkanlığı seçimlerini gözlemlemesini isteyen 1.278 hakim hakkında disiplin soruşturmaları başlattı. Avrupa Adalet Divanı’nın Nisan ayında Polonya hükümetinin hakimlere

yönelik yeni disiplin soruşturmaları sistemini acilen askıya almasını isteyen kararına rağmen hükümet bu kararı uygulamayı reddetti.

Macaristan'da hükümetin kideimli üyeleri resmi yazışmalarda ve medyada nihai yargı kararlarına itiraz etti ve kararların uygulanmasını geciktirdi. Türkiye'de Hakimler ve Savcılar Kurulu, Cumhurbaşkanının Gezi Davası'ndaki beraat kararını eleştiren açıklamasının ardından sanıkları beraat ettiren üç hakim hakkında disiplin soruşturması başlatıldı.

Türkiye'de yetkililer ayrıca baroları denetim altına almayı amaçlayan adımlar atarak ve avukatları mesleki faaliyetlerinden ötürü hedef alarak adil yargılanma güvencelerini zayıflattı. Temmuz ayında TBMM, baroların yapısını değiştiren ve yargının bağımsız olmaması ve insan hakları gibi konularda kaygılarını dile getirme imkanlarını daraltan yeni bir yasa çıkardı. Eylül ayında 47 avukat yalnızca mesleki çalışmalarını nedeniyle "terör örgütü üyeliği" şüphesiyle polis tarafından gözaltına alındı. Yine Eylül ayında Yargıtay, terörle bağlantılı suçlamalarla yargılanan 14 avukat hakkındaki hapis cezası kararlarını onadı.

Doğu Avrupa ve Orta Asya bölgesinin büyük bir kısmında ve Rusya'da adil yargılanma hakkı ihlalleri bu yıl da oldukça yaygındı ve yetkililer, tutukluların avukatlarıyla görüşmesini engellemek ve duruşmaların kamuoyu tarafından izlenmesini yasaklamak için pandemiye gerekçe gösterdi. Belarus'ta insan hakları bakımından acil bir duruma işaret eden süreçte adil yargılanma hakkına bağlılık ve hesap verebilirliğin en sınırlı biçimleri bile zayıflatıldı. Barışçıl protestocuların öldürülmesi ve işkenceye maruz bırakılması soruşturulmadığı gibi, yetkililer ihlallere uğrayan kişilerin sorumlulardan şikayetçi olma girişimlerini aksatmak ve engellemek için de yoğun çaba gösterdi.

Devletler hukukun üstünlüğüne saygı gösterilmesini sağlamalı, yargı bağımsızlığını korumalı ve adil yargılanma güvencelerini muhafaza etmelidir.

ÇATIŞMA BÖLGELERİNDE İNSAN HAKLARI

Geçmişte Sovyetler Birliği'ne bağlı olan ülkelerdeki çatışmalar, insani gelişimi ve bölgesel işbirliğini engelleyecek şekilde devam etti. Uluslararası toplum tarafından statüsü kabul görmeyen topraklardaki temas hatları her iki tarafta yaşayan insanların haklarını kısıtladı.

Rusya'nın yanı sıra Abhazya ve Güney Osetya/Tskhinvali özerk bölgeleri Gürcistan'ın geri kalanı ile dolaşım özgürlüğünün sınırlandırmayı sürdürdü. Bu kapsamda mevcut engellemeler ek fiziksel engellemeler getirildi. 2019'da kapatılan sınır geçiş noktaları 2020'de de kapalı tutuldu ve en az 10 kişinin, Gürcistan'ın diğer bölgelerine tıbbi sevk izni verilmediği için hayatını kaybettiği bildirildi. Moldova'da, statüsü kabul edilmeyen Transdinyester bölgesinin fiili yetkilileri hükümetin denetimi altındaki topraklardan bölgeye girişleri kısıtlayarak, yerel halkın tıbbi hizmetlerden yararlanma imkanını olumsuz etkiledi. Ukrayna'da hem hükümet güçleri hem de ülkenin doğusundaki Rusya destekli ayrılıkçı güçler temas hattı boyunca dolaşım sınırlandırmaları uyguladı. Büyük oranda karşılıklı uygulandığı görülen bu sınırlandırmalar sonucunda aylık ortalama bir milyon olan sınır geçişleri Ekim itibarıyla on binlere geriledi. Bunlara ek olarak getirilen COVID-19 kısıtlamaları, çok sayıda ailenin ayrılmasına ve sağlık hizmetleri, destek ödemeleri ve işyerlerine erişimin engellenmesine neden oldu. Yaşlılar ve kırlıktan gruplar en şiddetli biçimde etkilenenler arasındaydı.

Bölgedeki en ağır çatışmalar Azerbaycan'a bağlı Dağlık Karabağ'da Azerbaycan, Ermenistan ve Ermenistan destekli güçler arasında şiddetli bir savaşın başladığı Eylül ayında yaşandı. Savaşta 5 binin üzerinde kişi öldü. Tüm taraflar, yoğunlukla sivillerin yaşadığı bölgelerde, balistik füzeler ve hedef hassasiyeti olmadığı bilinen topçu roketleri dahil geniş alan etkili ağır patlayıcı silahlar kullandı. Bunun sonucunda siviller öldürüldü, yaralandı ve sivil bölgelere ağır hasar verildi. Dağlık Karabağ'ın başkenti Stepanakert/Hankendi ile Azerbaycan'ın Berde şehrinde uluslararası insancıl hukukun yasakladığı msket bombaları kullanıldı. Hem

Azerbaycan hem de Ermenistan güçleri yargısız infazlar, esirlere işkence ve karşı tarafa mensup kişilerin cansız bedenlerine saygısızlık dahil olmak üzere savaş suçları işledi.

Çatışmaların tüm tarafları uluslararası insancıl hukuka eksiksiz saygı göstermeli ve sivilleri çatışmaların etkilerinden korumalıdır. Dolaşım özgürlüğüne getirilen tüm sınırlandırmalar mutlak suretle gerekli ve orantılı olmalı, güvenlik açısından ve askeri açıdan somut değerlendirmelere dayanmalıdır.

İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI

Bazı hükümetler sınırlandırıcı yasalar ve politikaların yanı sıra damgalayıcı söylemlerle insan hakları savunucularının ve sivil toplum örgütlerinin alanını daha da daralttı. Mali yıpratma aracılığıyla sivil toplum saflarını daraltan bu eğilim, COVID-19'la bağlantılı ekonomik zorlukların bir sonucu olarak kişilerden, şirketlerden ve hükümetlerden aktarılan fon kaynaklarının kesildiği pandemi sürecinde daha da hız kazandı.

Türkiye sivil toplum örgütlerini ve muhalif sesleri bastırmaya ve taciz etmeye devam ederken, AİHM'in haksız yere cezaevinde tutulan sivil toplum aktivisti Osman Kavala'nın derhal serbest bırakılması gerektiğine hükmeden önemli kararını da uygulamadı. Kazakistan ve Rusya hükümetleri karalama kampanyaları ile sivil toplum örgütlerini susturma girişimlerini sürdürdü. Kazakistan'da vergi sistemi yetkilileri, onlarca insan hakları örgütünü dış gelirlerle ilgili bildirim zorunluluklarını ihlal ettikleri iddiasıyla faaliyetlerini durdurmakla tehdit etti. Rusya'da barışçıl protestocular, insan hakları savunucuları, sivil ve siyasi aktivistler gözaltı ve yargılamalarla karşı karşıya kaldı. Kırgızistan'da sivil toplum örgütleri kanununda değişiklik öngören kanun teklifleri, son derece külfetli mali bildirim zorunlulukları getirdi.

Fransa ve Avusturya terörle mücadele çerçevesinde oldukça sorunlu prosedürlere başvurarak bazı Müslüman dernekleri kapattı. Bulgaristan, Yunanistan, Polonya ve Sırbistan'da sivil toplum örgütlerine yönelik sınırlandırıcı yeni yasalar tartışıldı; Fransa, İtalya, Malta ve diğer ülkelerde ise hükümetler göçmenleri ve sığınmacıları denizden kurtarmak veya bu gruplara insani yardım sağlamak için çalışan sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerini engellemeye ve bazı durumlarda suç haline getirme çabasına devam etti. Bu konuda olumlu bir gelişme, Avrupa Adalet Divanı'nın Macaristan'daki sivil toplum örgütlerine yönelik 2017 tarihli sınırlandırıcı yasayı AB hukukunu ihlal ettiği gerekçesiyle hükümsüz kılmasıyla kaydedildi. Ayrıca 2020 çevre, hesap verebilirlik, kadın hakları ve ırkçılıkla mücadeleye odaklanan sosyal hareketlerin güçlendiği bir yıl oldu. Protestocular Belarus'ta tartışmalı seçim sonuçlarına, Bulgaristan'da yolsuzluğa, Slovenya'da ise yeni hükümetin geriletici adımlarına karşı mobilize oldu. Binlerce kişi Fransa'da tartışma yaratan yeni güvenlik yasasına, Polonya'da ise güvenli kürtaj hizmetine erişimi daha da sınırlandıran mahkeme kararına meydan okudu.

Devletler, sivil toplum örgütlerini ve insan hakları savunucularını damgalamaya son vermeli ve cezalandırma, misilleme veya korkutmaya maruz bırakılma kaygısı taşımaksızın insan haklarını savunmanın ve geliştirmenin mümkün olduğu güvenli ve elverişli bir ortam sağlamalıdır.

KADIN HAKLARI VE LEZBİYEN, GEY, BİSEKSÜEL, TRANS VE İTERSEKS (LGBTİ+) HAKLARI

Birçok ülkede ev içi şiddetle mücadelede kaydedilen gelişmeler durdu, hatta tersine döndü. 2020'de Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ni (İstanbul Sözleşmesi) imzalayan veya onaylayan bir ülke olmadı. Aksine, Macaristan parlamentosu sözleşmeyi onaylamayı reddetti, Polonya Adalet Bakanı sözleşmeden çekilme planlarını açıkladı ve Türkiye'nin Cumhurbaşkanı'nı aynı fikri ortaya attı.

Birçok kadının sokağa çıkma yasaklarıyla birlikte istismarcılarıyla aynı evde kapalı kaldığı bu dönemde pek çok ülkede destek örgütleri ev içi şiddette sert bir artış yaşandığını bildirirken, destek hizmetlerine erişim de zorlaştı. Ukrayna'da ve Doğu Avrupa ve Orta Asya bölgesindeki diğer birçok ülkede katı biçimde uygulanan karantina önlemleri nedeniyle şiddete maruz bırakılan kişiler, istismarcılarıyla aynı yaşam alanını paylaşmaya devam etti veya sığınma evlerine gidemediği için çevrimiçi sağlanan ücretsiz hukuki desteğe erişemedi. Tüm bu zorluklara karşın olumlu gelişmeler de yaşandı. Bazı AB devletleri, pandemi sürecinde şiddete maruz bırakılan kadınları, enfeksiyon riskinin daha yüksek olduğu sığınma evlerine göndermek yerine otel odaları kiralamak veya yeni destek hatları oluşturmak gibi yöntemlerle bu kişilere destek olmak için özel adımlar attı. Hırvatistan, Danimarka, Hollanda ve İspanya'nın da aralarında bulunduğu bazı ülkeler ise tecavüzle ilgili yasalarını onayı esas alacak şekilde iyileştirmek üzere nihayet adım attı.

Sokağa çıkma yasakları döneminde, bazı yargı kararları, kürtaj hizmetini zaruri olmayan tıbbi tedavi kategorisine dahil ederek, kadınların cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarının önünde yeni engeller oluşturdu. Slovakya'da kürtaj hizmetine erişimi daha da sınırlandırmayı amaçlayan bir yasama girişimi bir ölçüde başarısız olsa da Polonya'da Anayasa Mahkemesi kadınların ölümcül veya ciddi fetüs sakatlığı durumlarında gebeliklerini sonlandırmasına izin veren mahkeme kararının anayasaya aykırı olduğuna hükmetti. Tüm ülkede kadınlar ve destekçileri karara karşı kitlesel protestolar düzenledi. Barışçıl protestocular polis şiddetine maruz bırakıldı; idari ve cezai suçlamalarla karşı karşıya kaldı. Diğer yandan, Yunanistan'da 11 kadın hakları aktivisti, toplumsal cinsiyete dayalı şiddete karşı sembolik bir eylem gerçekleştirdikleri için halk sağlığı kurallarını ihlal ettikleri gerekçesiyle gözaltına alındı ve haklarında soruşturma açıldı.

Birçok ülkede dini ve siyasi figürler, LGBTİ+ topluluğa karşı nefret savunuculuğu yapmak için COVID-19'u bahane etti ve pandemiden LGBTİ+'ları sorumlu tuttu. Gözlemciler ayrıca LGBTİ+'lara karşı ev içi şiddette COVID-19'la bağlantılı sebeplerle sert bir artış yaşandığını bildirdi. Bazı ülkeler transların hormon tedavisi ve diğer tıbbi tedavilere erişimini sınırlandırmak için pandemiyi bahane etti. Polonya'da çok sayıda yerel hükümet kendi bölgelerini "LGBTİ+'sız bölge" ilan etti ve görevdeki Cumhurbaşkanı Andrey Duda o dönem yeniden seçilmek için yürüttüğü seçim kampanyasında LGBTİ+ topluluğa karşı nefret savunuculuğu yaptı. Yıl sonunda Macaristan hükümeti meclise LGBTİ+ haklarını sınırlandıran bir yasa paketi teklifi sundu. Bununla bağlantılı bir gelişmeyle Romanya parlamentosu, toplumsal cinsiyet çalışmalarını yasaklayan bir yasa çıkardı. Yasaya yapılan itiraz, yıl sonu itibarıyla Anayasa Mahkemesi'nde karara bağlanmış değil.

Devletler ev içi şiddete maruz bırakılan kadınlar ve LGBTİ+'lar için destek hizmetlerini güçlendirmeli, cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarına erişimin önündeki engelleri kaldırmalı ve kadınlara ve LGBTİ+'lara yönelik ayrımcılıkla mücadele etmelidir.

MÜLTECİLERİN VE GÖÇMENLERİN HAKLARI

COVID-19, mültecilerin ve göçmenlerin halihazırdaki güvencesiz durumunu daha da ağırlaştırdı. Birçok ülke sığınma taleplerini değerlendirme süreçlerini geciktirdi veya askıya aldı. Çok sayıda mülteci ve göçmen aşırı kalabalık ve sağlıksız gözetli merkezlerinde, kamplarda veya kayıt dışı yerleşimlerde yaşadığı için daha yüksek COVID-19 riski altındaydı. Bu duruma emsal oluşturan bir vaka, Yunanistan'ın Midilli adasındaki Moria kampında yaşandı. Kampta çıkan yangın, 13 bin mülteci ve göçmenin barınma imkanlarını yok etti. Orta Asya dahil birçok bölgede sınırların kapatılması mevsimlik işçileri ve göçmen işçileri geçim imkanlarından, ailelerini ise yakınlarının gönderdiği mali destekten mahrum bıraktı.

Kara ve deniz sınırlarında geri itmeler ve şiddet devam etti. Türkiye kötücül ve tehlikeli bir adım attı ve mültecileri ve göçmenleri siyasi amaçlarına alet ederek Türkiye'nin Yunanistan'la

kara sınırına gitmeye teşvik etti, hatta bazı durumlarda ulaşımını kolaylaştırdı. Buna karşılık, Yunanistan yetkilileri, hareket halindeki insanlara karşı aşırı güç kullanımı, darp, atış mühimmatı kullanımı ve Türkiye'ye geri itmeleri de kapsayan insan hakları ihlalleri işledi. Hirvatistan sığınmacıları zorla sınır dışı etmeyi sürdürdü ve sınır dışı uygulamalarına sıklıkla şiddet ve hak ihlalleri eşlik etti. Güney Avrupa'daki devletler Akdeniz'deki gemilerin denizden kurtarılan mültecileri ve göçmenleri karaya çıkarmasını yasaklayarak, bu kişileri uzun süreler boyunca denizde mahsur bıraktı. İtalya, Malta ve AB geri itmelerine karşı sahip oldukları yasal yükümlülüklerinden kaçınma amacı taşıdığı açıkça görülen girişimlerle, karaya çıkarılan göçmenlerin ve mültecilerin ağır insan hakları ihlallerine maruz bırakıldığı Libya ile işbirliği yapmayı sürdürdü. AB, göçü insan haklarına uygun şekilde yönetmek yerine caydırmaya yönelik temel göç politikasını devam ettiren yeni bir göç sözleşmesini tartışmaya başladı.

Devletler, özellikle koruma ihtiyacı olan kişilerin Avrupa'ya ulaşabilmesi için insani vizeler, yeniden yerleştirme, topluluk finansal destek sistemi ve aile birleşimi dahil mevcut tüm yöntemlerle daha kapsamlı şekilde güvenli ve düzenli göç yolları sağlamalıdır.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİYLE MÜCADELE VE KURUMSAL HESAP VEREBİLİRLİK

Aralık ayında, Avrupa Konseyi 2030 itibarıyla sera gazı emisyonlarını en az %55 oranında azaltma hedefi belirledi. Bu hedef, daha önce verdiği ve daha da yetersiz olan taahhüde kıyasla bir ilerleme olsa da emisyonları iklim krizinin insan hakları üzerindeki en ağır etkilerini önleyecek hızda azaltamayacak ve gelişmekte olan ülkelere aşırı yük yükleyecektir. Ulusal düzeyde, net sıfır emisyon hedefi açıklayan AB ülkelerinin çoğunluğu bu hedefe ancak 2050 itibarıyla ulaşma taahhüdünü sürdürdü. Avrupa'da ve Avrupa dışında yaşayan insanların haklarına büyük zararlar vermekten kaçınabilmek için AB ülkelerinin bu tarihten çok daha önce karbon nötralliklerini (karbon salınımının ortadan kaldırılması) hedeflemesi gerekiyor. Ayrıca, birçok durumda net sıfır emisyon planları olarak sunulan planlar, iklim kriziyle mücadele adımlarını geciktirebilecek yasal boşluklar ve insan haklarının kullanılmasını olumsuz etkileyebilecek uygulamalar içeriyordu. Almanya, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya ve Rusya'nın da aralarında bulunduğu birçok ülke fosil yakıt şirketlerinin, havacılık endüstrisinin ve karbon kirliliği yaratan diğer şirketlerin karbon ayak izi azaltımına dair hiçbir koşul olmaksızın vergi iadeleri ve krediler gibi ekonomik teşvik paketlerinden yararlanmasına izin verdi.

Hükümetlere ve şirketlere karşı açılan iklim değişikliği davalarında önemli bir artış oldu. Diğer ülkelerin yanı sıra Fransa'da (yeni 'ihtiyat yasası' çerçevesinde), Almanya'da, Polonya'da, İspanya'da ve Birleşik Krallık'ta yeni davalar açıldı. Portekizli altı çocuk ve genç 33 üye ülkeye karşı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde bir dava açtı. İrlanda Yüksek Mahkemesi hükümetin daha iddialı emisyon azaltım hedefleri belirlemesini isteyen bir karar çıkarırken, İsviçre Federal Mahkemesi benzeri bir talebi reddetti.

Avrupa Komisyonu, sivil toplumun ve sendikaların uzun yıllardır süregelen baskıları sonucunda, şirketlere tüm küresel değer zincirlerinde insan haklarına ve çevre standartlarına uyma zorunluluğu getiren yeni bir yasa çıkarma sürecini başlattı. Kasım ayında İsviçreli seçmenin büyük bir çoğunluğu benzeri bir yasanın İsviçre'de çıkarılması yönünde oy kullandığı halde bu girişim kantonların büyük bir kısmından destek alamadığı için sonuçsuz kaldı.

Devletler sera gazı emisyonlarını azaltmak ve sıfır karbon salınımına ulaşmak için yetersiz kalan zaman çizelgelerini hızlandırmalı ve iklim değişikliğiyle mücadeleyi geciktiren yasal boşlukları ortadan kaldırmalıdır. Yüksek miktarda salınım yapan şirketlere verilecek her türlü ekonomik destek, fosil yakıt kullanımını belirli bir süre içinde aşamalı olarak sonlandırmaya söz verme şartına bağlanmalıdır. AB parlamenterleri, yasaların, şirketlerden

değer zincirlerinde insan haklarına ve çevreye verilen zararlardan ötürü etkin şekilde hesap sormasını sağlamalı ve zarara maruz bırakılan kişi ve grupların onarım mekanizmalarına erişimini güvence altına almalıdır.

BÖLGEDE VE DÜNYADA İNSAN HAKLARI

Avrupa merkezli insan hakları çerçevesine yönelik saldırılar 2020'de de devam etti. AGİT üyesi ülkeler, temel insan hakları kurumlarının liderliği konusunda uzlaşmaya varamadı ve liderlik değişimlerini onaylamadan aylar önce görev sürelerinin zaman aşımına uğramasına göz yumdu. Avrupa Konseyi üyesi ülkeler AİHM kararlarının uygulanmasını geciktirmeyi sürdürdü veya kararların bir kısmını uyguladı. Olumsuz gidişatın çarpıcı bir göstergesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nce (AİHS) belirlenen amaçlar dışında herhangi bir amaçla hakların sınırlandırılmasını yasaklayan AİHS Madde 18'e ilişkin ihlal kararlarındaki artışı. Azerbaycan, Türkiye ve Rusya gibi Avrupa Konseyi üyesi ülkelerin insan haklarına aykırı biçimde kişileri gözaltına aldığı veya yargıladığı ya da haklarını sınırlandırdığı belirlendi. Madde 18 ihlalleri tehlike çanlarını yüksek sesle çalmalıdır; çünkü bu ihlaller siyasi zulme işaret etmektedir.

AB, Macaristan ve Polonya hakkında birliğin temel değerlerini ciddi şekilde ihlal etme riski taşıdıkları gerekçesiyle yargılamalar başlatmasına rağmen, bu iki ülkede hukukun üstünlüğü ilkesindeki süregelen aşınmaya karşı adım atmakta zorlanmaya devam etti. Yıl sonunda AB üyesi ülkeler, COVID-19 sonrası toparlanma süreci ve iklimle ilgili fonlar dahil olmak üzere AB fonlamasını hukukun üstünlüğüne riayet etme şartına bağlamak konusunda uzlaştı; ancak bu bağlantının gelecekte nasıl uygulanacağı açıklığa kavuşturulmadı. Avrupa Adalet Divanı'nın yargı bağımsızlığı ve sivil toplum örgütlerini hedef alan saldırılar konusunda insan haklarına vurgu yapan bazı önemli kararlarına rağmen, AB'nin sivil toplum örgütlerinin alanını daraltan girişimleri ve göçle bağlantılı insan hakları ihlallerini tersine çevirmek veya durdurmakta yetersiz kalması, birliğin iç ve dış tutarlılığına gölge düşürdü ve AB'nin dış politikada insan haklarını güvenilir biçimde savunmasını zorlaştırdı.

Rusya ve Çin, Doğu Avrupa ve Orta Asya'da siyasi, ekonomik ve hatta bazı durumlarda askeri nüfuzlarını kullanmaya devam etti ve uluslararası insan hakları çerçevesi ile bu çerçeveyi korumakla görevli kurumları zayıflattı. Rusya, halka karşı geniş kapsamlı ve şiddetli bir saldırı başlatan Belarus yetkililerine mali destek ve medya desteği teklif ederken; AB, BM ve bölgesel insan hakları kurumları dehşet verici ihlalleri durdurmak üzere siyasi ağırlıklarını birleştiremedi.

Batı Avrupa'da Fransa, Birleşik Krallık, Belçika ve Çek Cumhuriyeti; Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne satılan silahların Yemen'deki çatışmalarda insan haklarını ihlal edecek şekilde kullanılma olasılığı son derece yüksek olduğu halde bu ülkelere silah satışına izin veren ülkeler arasındaydı.

İç zorluklara rağmen AB ve üye devletler tüm dünyada insan haklarının geliştirilmesi konusunda önemli aktörler olmaya devam etti. AB 2020'de insan hakları politikasını güçlendirmek için önemli adımlar attı. Yeni bir İnsan Hakları Eylem Planı'nın kabul edilmesi de bu adımlardan biriydi.

Devletler üstlenmeyi seçtikleri sözleşme yükümlülüklerinin gereğini yerine getirmeli ve parçası oldukları insan hakları yapılarına saygı göstermelidir. Uluslararası insan hakları mahkemelerinin kararlarına saygı göstermeyi taahhüt eden devletler bu kararları uygulamalıdır.

ORTA DOĞU VE KUZAY AFRIKA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMESİ

Tüm bölgede hükümetler, COVID-19 pandemisine karşı olağanüstü hal ilan etti veya ifade özgürlüğünü aşırı sınırlandıran yasalar çıkarttı. İnsanlar, hükümetlerin pandemiye karşı aldığı aşırı sert tedbirlere yönelik meşru eleştirileri nedeniyle yargılandı. Sağlık çalışanları, yetersiz koruyucu ekipman ve testlere erişim sorunu da dahil olmak üzere çalışma esnasında korunmamayı protesto etti, ancak çalışma koşulları ve halk sağlığı ile ilgili kaygılarını ifade ettikleri için gözaltı ve yargılamalarla karşı karşıya kaldı. Aşırı dağıtımları da dahil olmak üzere hükümetler, pandemiyle mücadele tedbirleri alırken ayrımcılık yaptı.

Bölgedeki insan hakları savunucuları cezaevinde tutulma, yargılanma, seyahat yasakları ve diğer misillemelerle karşı karşıya kalma konusundaki yüksek riske rağmen çalışmalarını sürdürdü. Güvenlik güçleri hukuka aykırı biçimde öldürücü veya öldürücü olmayan aşırı güç kullanarak yüzlerce kişiyi öldürdü veya yaraladı ve sonuçta cezasız kaldı. Cezaevlerindeki aşırı kalabalık ve yetersiz hijyen koşulları bölgedeki mahpusları COVID-19'a karşı özellikle risk altına soktu. Bu durum, cezaevlerindeki yetersiz sağlık hizmetlerinin yanı sıra işkence ve diğer türde kötü muamele nedeniyle daha da ağırlaştı.

Silahlı çatışmaların tarafları savaş suçları ve uluslararası insancıl hukuka yönelik diğer türde ağır ihlaller işledi. Pandeminin devam ettiği dönemde yetkililer insani yardımı kısıtlayarak, halihazırda çökmüş durumda olan sağlık sistemlerinin yetersizliğini daha da artırdı. Diğer askeri güçler yasa dışı silah ticareti yaparak ve militanlara doğrudan askeri destek vererek ihlalleri körükledi. Daha küçük ülkeler 3 milyonun üzerinde Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmayı sürdürdü, ancak itici etkenler çok sayıda Suriyeliyi Suriye'ye geri dönmeye zorladı. Birçok ülkedeki askeri hareketler, diğer türde çatışmalar ve güvensizlik yüz binlerce kişiyi evinden ayrılmak zorunda bıraktı.

Pandeminin ekonomik etkilerinin yarattığı zorluklarla birlikte bölgenin dört bir yanında işçiler toplu halde işten çıkarma ve maaşların azaltılması ile karşı karşıya kaldı. Pek çok ülkede, göçmen işçiler, oturma izinlerini çalışmaya bağlı kılan "kafala" adı verilen sponsorluk sistemi nedeniyle özellikle savunmasızdı. Ev içi şiddet, bilhassa ülke çapında uygulanan sokağa çıkma yasakları döneminde arttı ve "namus" cinayetleri cezalandırılmaksızın işlenmeye devam etti.

Yetkililer lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve intersekslerin haklarını bastırdı, kişileri gerçek veya atanan cinsel yönelimleri veya toplumsal cinsiyet kimlikleri nedeniyle gözaltına aldı ve bazı erkekleri zorla anal muayeneye maruz bıraktı.

SAĞLIK HAKKI

Tunus ve Fas'ta sağlık çalışanları, kendileri için yeterli koruma tedbirleri alınmamasını protesto etti. Kişisel koruyucu ekipman yetersizliği, testlere erişim sorunu ve COVID-19'un meslek hastalığı olarak tanımlanmaması bu protestolarda dile getirilen sorunlardandı. Mısır ve İran'da sağlık çalışanları kaygılarını ifade ettikleri için veya yetkililerin aldığı önlemlere ilişkin diğer eleştirileri nedeniyle gözaltı, tehditler ve korkutmayı da kapsayan misillemelerle karşı karşıya kaldı. Mısır yetkilileri, güvenlik kaygılarını ifade eden veya hükümetin pandemiyle baş etme biçimini eleştiren en az dokuz sağlık çalışanını gözaltına aldı ve "terörle" bağlantılı suçlamalarla ve "yalan haber yaymak" suçundan açılan soruşturmalar devam ederken cezaevinde tuttu.

Suriye hükümeti, sağlık çalışanlarına yeterli miktarda kişisel koruyucu ekipman ve testlere erişim sağlamakta yetersiz kaldı. Aralık ayında İsrail Sağlık Bakanlığı yalnızca kendi

vatandaşlarına ve hukuka aykırı biçimde ilhak edilen Doğu Kudüs'te yaşayan Filistinliler dahil İsrail'de yaşayan kişilere COVID-19 aşılı dağıttı. Böylece İsrail, işgalci güç olarak salgın hastalıkların yayılmasını önleme yükümlülüğünü ihlal ederek Batı Şeria ve Gazze'de İsrail'in askeri işgali altında yaşayan 5 milyon civarında Filistinliye ayrımcılık uyguladı. Libya'nın güneyinde Tebu ve Tuareg toplulukları, rekabet halindeki silahlı grupların önemli hastaneleri kontrol etmesi ve bazı durumlarda kimlik belgeleri olmaması nedeniyle yeterli sağlık hizmetlerine erişimde engellerle karşılaştı.

Yetkililer önleyici aşilar dahil sağlık hizmetlerinin ayrımcılık yapılmadan sağlanmasını, sağlık çalışanlarının yeterince korunmasını ve pandemiyle mücadele kapsamında haklara getirilen tüm sınırlandırmaların zorunlu ve orantılı olmasını güvence altına almalıdır.

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Bölgenin dört bir yanında hükümetler, ifade özgürlüğüne yönelik fazladan baskıları haklı göstermek için COVID-19 sağlık krizinden faydalanarak insanların virüsle ilgili bilgi edinme veya hükümetin salgınla mücadele yöntemlerini tartışma hakkını engelledi. Cezayir, Ürdün ve Fas'ta yetkililer olağanüstü hale atıfta bulunarak pandemiyle ilgili meşru ifadeleri suç haline getiren kararnamelemler veya yasalar çıkarttı. Bunlar hızla uygulandı insanlar "yalan haber yaymak" veya hükümetin kararlarına "mani olmak" suçlamalarıyla yargılandı. Bahreyn, İran, Umman ve Suudi Arabistan'da yargı makamları, insanları pandemiyle ilgili kamuoyunu tedirgin eden "söylentiler" yaydıkları iddiasıyla yargılayacak ekipler oluşturdu. Mısır ve İran'da yetkililer, gazetecileri ve sosyal medya kullanıcılarını COVID-19'la ilgili resmi açıklamaları sorguladıkları için gözaltına aldı veya taciz etti. Ürdün ve Tunus'ta hükümeti veya yerel yetkilileri kriz yönetimi konusunda eleştiren kişiler kısa süre gözaltında tutuldu veya haklarında cezaı soruşturmalar açıldı.

Tüm bölgede, aşırı geniş ve özne Ceza Kanunu hükümlerinden faydalanan yetkililer, çevrimiçi ortamda dile getirilen sorumlulara yönelik eleştirileri susturmak için "hakareti" suç haline getirdi ve ağır hapis cezaları verilmesinin önünü açtı. Bu kapsamda, Suudi Arabistan'da yazar Abdullah El Maliki yedi yıl hapis cezasına mahkum edildi. Mısır ve Libya'da gazeteciler, gazetecilik faaliyetleri nedeniyle yargılanma ve hapis cezasıyla karşı karşıya kaldı; İran'da bir gazeteciye verilen ölüm cezası uygulandı. Lübnan yetkilileri Kasım 2019'daki protesto hareketine katılan onlarca gazeteci ve aktivist hakkında soruşturma açtı. Tunus'ta dokuz sosyal medya kullanıcısı hakkında Facebook'ta yerel yetkilileri veya polisi eleştiren paylaşımlarda buldukları gerekçesiyle cezaı soruşturma açıldı ve bu kişilerden bazıları kısa süre gözaltında tutuldu.

Bölge hükümetleri interneti sansürlemeye devam etti. Mısır ve Filistin yetkilileri web sitelerine erişimi engelledi, İran yetkilileri ise sosyal medya kanallarına erişim engeli getirdi. Devletler, insan hakları savunucularını hedef almak için İsrail merkezli bir casus yazılım şirketi olan NSO Group'un ürettiğine benzer dijital gözetim ekipmanlarına yatırım yaptı. Uluslararası Af Örgütü'nün araştırmaları, Fas yetkililerinin insan hakları savunucusu ve akademisyen Maati Monjib ile bağımsız gazeteci Ömer Radi'yi hedef almak için NSO Group'un kötü şöhretli Pegasus yazılımını kullandığını ortaya çıkardı. Monjib ve Radi gözaltına alındı ve uydurma suçlamalarla yargılanma tehlikesi altına girdi. Temmuz ayında Tel Aviv'de bir mahkeme, Uluslararası Af Örgütü ve diğer insan hakları örgütlerinin, İsrail Savunma Bakanlığı'nın NSO Group'un güvenlik yazılımlarını ihracat iznini iptal etmesi talebiyle açtıkları davayı reddetti.

Devletler tüm düşünce mahkumlarını derhal ve koşulsuz serbest bırakmalı, çevrimiçi veya çevrimdışı ortamdaki barışçıl ifadeler nedeniyle yürütülen soruşturmaları ve yargılamaları durdurmalı ve yargı süreci olmadan web sitelerine erişim engeli getirmeye son vermelidir. Yetkililer, "hakareti" suç haline getiren özne hükümleri kaldırmaya öncelik vermeli ve hakareti suç olmaktan çıkarmalıdır.

İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI VE ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ

İnsan hakları savunucuları 2020’de de cesaretlerine karşılık ağır bedeller ödedi. Yetkililer çeşitli taktikler kullanarak insan hakları savunucularını çalışmalarını nedeniyle susturmaya ve cezalandırmaya çalıştı. İsrail yetkilileri askeri işgali eleştirenlere karşı baskınlar, yargı eliyle tacizler ve seyahat yasaklarına başvurdu. Uluslararası Af Örgütü çalışanı Laith Abu Zeyad da bu kişiler arasındaydı. Kasım ayında Kudüs Bölge Mahkemesi Abu Zeyad’ın yurtdışına çıkış yasağını onadı. İran yetkilileri insan hakları savunucularının işyerlerini hukuka aykırı biçimde kapattı veya mal varlıklarını dondurdu; çocukları ve ebeveynleri de dahil olmak üzere yakınlarına misillemeler yaptı. Mısır’da güvenlik güçleri, Mısır Kişisel Haklar Girişimi’nin üç çalışanını gözaltına aldı ancak küresel çaplı bir kampanya sonucunda nadir görülen bir adım atarak bu kişileri birkaç hafta sonra serbest bıraktı. Diğer yandan, yargı yetkilileri, en az beş insan hakları savunucusunu beş yıl geçerli olmak üzere “teröristler listesine” aldı. Neredeyse Suudi Arabistanlı insan hakları savunucularının tamamı sürgünde veya cezaevinde. Aralık ayında bir mahkeme, kadın hakları savunucusu Luceyn Haslul’u beş yıl sekiz ay hapis cezasına mahkum etti.

Cezayir yetkilileri, örgütlenme özgürlüğünü daha da sınırlandıran bir yasa çıkardı. Yasaya göre, “Cezayir’in temel çıkarlarını” zayıflatmak amacıyla dışarıdan fon almak 14 yıl hapisle cezalandırılacak. Fas yetkilileri Aralık ayında Maati Monjib’i gözaltına aldı ve dışarıdan fon almakla bağlantılı suçlamalarla hakkında bir soruşturma yürüttü.

Hükümetin insan hakları sicilini eleştirdiği bir Twitter paylaşımı nedeniyle dört yıl cezaevinde tutulan Bahreyn İnsan Hakları Merkezi Başkanı Nebil Recep Haziran ayında adli kontrol şartıyla serbest bırakıldı.

Devletler insan haklarını savunma hakkına saygı gösterme ve bu hakkı güvence altına alma yükümlülüklerini kabul ederek, insan hakları savunucularının keyfi gözaltı ve yargılama, tehditler, saldırılar ve tacizlere maruz bırakılmaksızın çalışabilmesini sağlamalıdır. Yetkililer örgütlenme özgürlüğüne saygı göstermeli ve sivil toplum örgütlerinin önündeki keyfi sınırlandırmaları kaldırmalıdır.

PROTESTOLAR VE HUKUKA AYKIRI GÜÇ KULLANIMI

Cezayir, Irak ve Lübnan’da protesto hareketleri yılın ilk aylarından COVID-19’un yayılması nedeniyle durdukları döneme dek düzenlenmeye devam etti. Barışçıl protestocular, protestolara katıldıkları için gözaltı, darp ve bazı durumlarda yargılamalarla karşı karşıya kaldı. Irak’ta federal güvenlik güçleri yılın ilk aylarında binlerce protestocuyu gözaltına aldı. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi yetkilileri Mayıs ayında Duhok’ta protestocuları dağıtmak için COVID-19’u gerekçe gösterdi ve protesto düzenlemek için “elektronik cihazları kötüye kullanmakla” suçladı.

Bölgenin dört bir yanında güvenlik güçleri protestoları dağıtmak için öldürücü olmayan silahlar dahil olmak üzere güç kullandı. Güç kullanımı çoğunlukla gereksiz veya aşırı olduğundan hukuka aykırıydı; silahlar ise amacına aykırı biçimde kullanıldı. Irak’ta güvenlik güçleri atış mühimmatı ve askeri sınıflı biber gazı bombaları kullanarak Bağdat, Basra, Kerbela, Diyala, Necef ve Nasriye’de onlarca protestocuyu öldürdü. Lübnan’da güvenlik güçleri Ocak ve Şubat aylarında zarar vermek amacıyla plastik mermiler sıkarak yüzlerce protestocuyu yaraladı. Tunus’ta polis, güneydeki Tatavin şehrinde barışçıl bir protestoyu dağıtmak için gereksiz ve aşırı güç kullandı. Yerleşim bölgelerinde sorumsuzca biber gazı sıkıldı ve kapsüller evlerin içine ve bir hastanenin yakınına isabet etti. İran’da güvenlik güçleri sivri uçlu saçmalar

ateşledi, plastik mermi ve biber gazı kullandı, onlarca barışçıl protestocuyu darp etti ve gözaltına aldı.

Yıl içinde ekonomik güçlükler arttıkça, birçok ülkede ağırlaşan yaşam koşullarına karşı belirli aralıklarla protestolar düzenlendi. Libya'nın doğusunda ve batısında, yolsuzluğun yanı sıra hesap verebilir olmayan milislere ve silahlı gruplara karşı az sayıda protesto gerçekleştirildi. Buna karşılık, milisler ve silahlı gruplar protestocuları kaçırdı, protestoculara karşı atış mühimmatı kullandı ve en az bir erkeği öldürdü. Kuzey Irak'ın Süleymaniye kentinde Kürt yetkililer, ödenmeyen maaşlar ve yolsuzluğa karşı düzenlenen protestolara atış mühimmatıyla karşılık verdi ve onlarca kişi öldürüldü. Mısır'da nadiren gerçekleşen protestolar sonucunda yüzlerce protestocu ve izleyen kişiler gözaltına alındı; bu kişiler halen "terör" ve protestolarla bağlantılı suçlardan tutuklu yargılanıyor.

Yetkililer, kolluk görevlilerinin ateşli silahlar ve öldürücü olmayan silahların kullanımı hakkındaki uluslararası standartlara uymasını sağlamalı, hukuka aykırı güç kullanımını soruşturmalı ve kolluk görevlilerinden hesap sormalıdır. Devletler, barışçıl toplanma hakkını daima korumalıdır.

TUTUKLULUK KOŞULLARI VE İŞKENCE

Birçok ülkede mahpuslar, cezaevlerindeki aşırı kabalığın yanı sıra yetersiz hijyen ve havalandırma koşulları nedeniyle COVID-19'a yakalanma konusunda daha yüksek risk altına girdi. Bu koşullar, işkence ile diğer zalimane ve insanlık dışı muamele kapsamına giriyordu. Kişilerin Mısır'da olduğu gibi etkin itiraz yolu sağlanmaksızın uzun süre tutuklu yargılanmasını veya İsrail ve Filistin'de olduğu gibi idari gözaltında tutulmasını da kapsayan keyfi gözaltı uygulamaları, aşırı kalabalık sorununu yaygın bir sorun haline getirdi. Fas'ta yetkililer insanları yalnızca pandemiyle bağlantılı tedbirleri ihlal ettikleri gerekçesiyle cezaevine göndererek cezaevi nüfusunu artırdı.

Bahreyn ve Mısır'da ülke çapında uygulanan sokağa çıkma yasakları boyunca, hatta bazen sonrasında da cezaevi ziyaretleri yasaklandı. Mahpuslara aileleriyle iletişim kurabilecekleri alternatif yöntemler sunulmadı.

Mısır'da cezaevi yetkilileri yeterli hijyen ürünleri dağıtmadı, testlere ve izolasyon tedbirlerine erişim sağlamadı ve güvenlik kaygılarını dile getiren mahpusları cezalandırdı. İran'da cezaevi yetkilileri pandemiyle mücadelede kaynak sıkıntısı yaşadığını kabul ederken güvenlik güçleri, COVID-19'a karşı daha iyi korunma talebiyle düzenlenen cezaevi protestoları ve ayaklanmalarında hukuka aykırı güç kullanımıyla karşılık verdi. Protestoculara karşı atış mühimmatı, sivri uçlu saçmalar ve biber gazı kullanıldı ve bazı protestocular öldürüldü. Cezaevlerinde sağlık hizmetleri genel olarak yetersizdi ve Mısır, İran ve Suudi Arabistan'da siyasi kimlikleri nedeniyle cezaevinde tutulan mahpusların sağlık hizmetlerine erişimi zaman zaman bir cezalandırma yöntemi olarak kasten engellendi. Mısır'da en az 35 tutuklu cezaevinde veya sağlık sorunları nedeniyle tahliye edildikten kısa bir süre sonra, bazı durumlarda ise yeterli sağlık hizmeti sağlanmadığı için hayatını kaybetti.

En az 18 ülkede devlet gözetiminde işkence ve diğer türde kötü muamele devam etti. Özellikle soruşturma aşamasında kişilere "suçlarını itiraf" ettirmek için işkence ve diğer türde kötü muamele uygulandı. Bölgenin çeşitli ülkelerinde mahkemeler, yargılanan kişileri işkence altında elde edilen kanıtlara dayanarak mahkum etti. Bahreyn, Mısır, İran ve Fas'ta cezaevi yetkilileri mahpusları siyasi görüşleri veya konuşmaları nedeniyle ya da "suçlarını itiraf" ettirmek amacıyla işkence kapsamına giren uzun süreli hücre hapsinde tuttu.

Yetkililer cezaevlerindeki sağlık hizmetlerine ve aşırı kalabalık sorununu çözmeye öncelik vermelidir. COVID-19'un yayılmasını önlemek için keyfi şekilde cezaevinde tutulan veya örneğin tutuklu yargılanan kişiler gibi cezaevinde tutulması zorunlu olmayan kişileri tahliye etmelidirler. Yargı yetkilileri tutukluluk mekanlarında işkence ve diğer türde kötü muameleyi

ve cezaevlerinde uzun süreli hücre hapsi gibi cezalandırma amacı taşıyan kötü muameleleri soruşturmalı, yargı süreçlerinde işkence altında kanıt toplamaya son vermelidir.

CEZASIZLIK VE ADALETE ERİŞİM

Bölgenin dört bir yanında güvenlik güçleri, başta hukuka aykırı öldürücü veya daha az öldürücü nitelikteki güç kullanımı ve işkence olmak üzere, işledikleri insan hakları ihlallerine karşılık cezasızlıktan faydalandı. İran yetkilileri ilk kez Haziran ayında, Kasım 2019 protestoları sırasında öldürülen kişilere ilişkin resmi sayıları açıkladı ancak gerçek sayıları gizlemeye devam etti ve güvenlik güçleri ile istihbarat güçlerini protestolara yönelik baskılardaki rollerinden ötürü kamuoyu önünde takdir etti. Irak'ta yeni Başbakan, yüzlerce protestocunun öldürülmesine ilişkin soruşturma yapma ve ailelerine tazminat ödeme sözünü tutmadı. Lübnan'da yargı yetkilileri, 2019 ile 2020 yılları arasında yüzlerce protestocunun yaralanmasına yol açan öldürücü olmayan silahların hukuka aykırı kullanımı ve işkenceye ilişkin 40'tan fazla şikayeti soruşturmakta yetersiz kaldı. Mısır'da savcılar, işkence ve zorla kaybetme şikayetlerini etkin biçimde soruşturmakta düzenli olarak yetersiz kaldı. Eylül ayında gözaltına alındıktan iki gün sonra hayatını kaybeden dükkan sahibi İslam El Australy vakasında olduğu gibi siyasi olmayan az sayıda gözaltında ölüm vakası bunun istisnasıydı.

Uluslararası düzeyde, çoğunlukla uzun süreli mücadeleler sonucunda hesap verebilirlik konusunda bazı adımlar atıldı. Haziran ayında BM İnsan Hakları Konseyi, Libya'da 2016'dan bu yana tüm tarafların işlediği uluslararası insan hakları hukuku ve uluslararası insancıl hukuk ihlalleri ve istismarlarını soruşturmak üzere bir veri toplama misyonu kurdu. Aralık ayında yedi BM uzmanı İran hükümetine bir mektup yazarak, 1988'deki cezaevi katliamlarıyla bağlantılı geçmişte yaşanan ve süregelen ihlallerin insanlığa karşı suçlar kapsamına girebileceği ve bu ihlallerin devam etmesi halinde uluslararası bir soruşturma talep edecekleri uyarısında bulundu.

Tunus'ta devrimin üzerinden on yıl geçtiği halde geçici adalet süreci devam etti. Hükümet, Hakikat ve Onur Komisyonu'nun nihai raporunu en sonunda yayınladı ve bir onarım fonu kurdu. Kendilerini bu işe vakfeden ceza mahkemelerinde onlarca dava sürerken, güvenlik güçleri ve polis sendikaları süreci boykot etmeye devam etti ve suçlanan görevliler mahkemelerin çağrılarını yanıtız bıraktı.

Mısır, İran, İsrail ve İşgal Altındaki Filistin Toprakları, Libya, Suudi Arabistan ve Suriye'nin de aralarında bulunduğu birçok ülkede askeri mahkemeler, devrim mahkemeleri ve güvenlik mahkemeleri gibi istisnai mahkemelere sıklıkla başvuruldu ve yargılamalar adil yargılama standartlarını büyük oranda ihlal etti. Olağan ceza mahkemelerinde görülen davalar da çoğunlukla bir o kadar sorunlu oldu. Bu mahkemelerde toplu yargılamalara devam edildi. Başta Mısır, İran, Irak ve Suudi Arabistan olmak üzere bazı ülkelerde, hiçbir şekilde adil olmayan yargılamalar sonucunda ölüm cezaları verildi ve uygulandı.

İsrail, Filistinlilere karşı uluslararası hukuk suçları dahil olmak üzere sistematik ihlaller işlemeyi ve bu ihlallere karşılık cezasız kalmayı sürdürdü. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin (UCM) Ön Yargılama Dairesi, mahkemenin İşgal Altındaki Filistin Toprakları'na ilişkin kararını incelemeyi sürdürdü. İncelemenin sonucu, UCM Savcılığı'nın uluslararası hukuk suçlarına ilişkin bir soruşturma açmasını mümkün kılabilir.

İsrail, kendi yönetimi altında ve İşgal Altındaki Filistin Toprakları'nda yaşayan Filistinlilere karşı kurumsallaşmış ayrımcılık uygulamayı sürdürerek, İsrail'de ve işgal altındaki Batı Şeria'da evlerin yıkımına devam etti ve en az 996 Filistinliyi zorla yerinden etti.

Ulusal yargı yetkilileri; güvenlik güçlerinden işledikleri ihlaller nedeniyle hesap sormalı, yürütme erkinin yargı denetimine tabi olmasını sağlamalı ve ölüm cezasına başvurmaksızın adil yargılama standartlarını korumalıdır.

SİLAHLI ÇATIŞMALARDA İŞLENEN İHLALLER

Irak, Libya, Suriye ve Yemen’de yıllardır süren silahlı çatışmalar 2020’de de sivillerin hayatını mahvetti. Bu çatışmalara katılan devlete bağlı ve devlet dışı tarafların değişen şiddet düzeyleri, sahadaki ittifaklar ve dış askeri güçlerin çıkarlarındaki değişimi yansıtıyordu. Çatışmaların çeşitli tarafları, savaş suçları ve uluslararası insancıl hukuka karşı ağır ihlaller işledi. Bazıları doğrudan sivillere veya sivil altyapıya yönelik saldırılar gerçekleştirildi. Libya’da silahlı gruplar ve milisler, sağlık merkezlerine saldırmaya ve sağlık çalışanlarını kaçırmaya devam etti. Sağlık Bakanlığı tarafından COVID-19 hastalarının tedavisi için belirlenen Başkent Trablus’taki El Hadra Hastanesi Nisan ve Mayıs aylarında bombalandı. Suriye ve Rusya hükümeti güçleri İdlib, Hama ve Halep vilayetlerindeki şehirlere hava bombardımanları düzenleyerek hastaneler ve okullar da dahil sivil yapıları ve sivilleri doğrudan hedef aldı.

Bölgedeki savaşların neredeyse tüm tarafları gelişigüzel saldırılar gerçekleştirdi. Hava saldırıları ve yerleşim bölgelerinin ağır silahlar, havan topları ve roketlerle vurulması sonucunda siviller yaralandı ve öldürüldü. Savaş suçlarında ve diğer ihallerde kullanılan silahların ticareti devam etti. Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Yemen’deki milislere yasa dışı biçimde silah ve askeri ekipman temin etmeyi sürdürdü. Rusya, Türkiye ve BAE’nin de aralarında bulunduğu ülkeler BM’nin silah ambargosunu ihlal ederek, Libya’da ittifak yaptıkları güçlere yasaklı anti-personel mayınları da dahil olmak üzere silah ve askeri ekipman sağlamaya devam etti. Türkiye ve BAE hava saldırılarıyla çatışmalara doğrudan müdahale etti. Bu saldırılarda siviller ve çatışmalara doğrudan katılmayan kişiler öldürüldü. Rusya, Suriye’de hükümet güçlerinin uluslararası hukuku ihlal eden askeri hareketlerine doğrudan desteğini sürdürürken, Türkiye insan kaçırma ve toplu öldürmelere başvuran silahlı grupları destekledi.

Bazı aktörler bir taktik olarak insani yardıma erişimi sınırlandırmayı sürdürdü. Bu durum, sosyoekonomik zorlukları ağırlaştırdı ve özellikle pandemi döneminde çatışmalardan etkilenen sivillerin sağlık hizmetlerine erişimini zayıflattı. Yemen’de çatışmanın tüm tarafları insani yardımı keyfi biçimde sınırlandırarak, hastanelerin ve diğer sağlık merkezlerinin yalnızca %50’sinin faaliyet gösterebildiği, halihazırda güçsüz durumdaki sağlık sistemini daha da vahim hale getirdi. Suriye hükümeti BM’ye bağlı insani yardım ajanslarının ve Şam merkezli uluslararası sivil toplum örgütlerinin sivillere erişimini engellemeye devam etti. Bu nedenle, Türkiye ile sınır geçiş noktaları dörtten ikiye düşürülmüş olsa da bazı topluluklar için BM Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirilen ve Türkiye’den gelen sınır ötesi insani yardım mekanizması geriye kalan tek yaşam hattı oldu.

Gazze’de ve İsrail’in güneyinde, İsrail ile Filistinli silahlı gruplar arasında zaman zaman silahlı çatışmalar yaşandı. İsrail, Gazze Şeridi’ndeki hukuka aykırı ablukasını sürdürdü.

Silahlı çatışmaların tarafları uluslararası insancıl hukuka uymak zorundadır. Taraflar özellikle sivilleri veya sivil altyapıyı doğrudan hedef alan saldırılara ve gelişigüzel saldırılara son vermeli, sivillerin yaşadığı bölgelerde geniş alan etkili patlayıcı silahlar kullanmaktan kaçınmalıdır. Askeri güçler, bölgede süregelen çatışmalarda olduğu gibi, silahların uluslararası hukuk ihlallerinde kullanılma riskinin yüksek olduğu durumlarda silah ticaretini durdurmalıdır.

MÜLTECİ, SİĞINMACI, GÖÇMEN VE ÜLKE İÇİNDE YERİNDEN EDİLEN KİŞİLERİN HAKLARI

Kamplarda yaşayan ve aşırı kalabalık nedeniyle halihazırda yüksek risk altında olan mülteciler, göçmenler ve ülke içinde yerinden edilen kişiler COVID-19’un yayılmasını önlemek amacıyla uygulanan dolaşım sınırlandırmalarından ağır etkilendi. Alınan tedbirler nedeniyle bu grupların

kamplar dışında istihdama erişimi ve insani yardım görevlilerinin yardım ulaştırma imkanları kısıtlandı.

Suriye'nin kuzeybatısında sivilleri ve sivil altyapıyı hedef alan yoğun saldırılar, ülke içinde yerinden edilen kişilerin yaşadığı ve halihazırda aşırı kalabalık olan Türkiye sınırına yakın kamplardaki nüfusu 1 milyon kişi civarında arttırdı. Irak'ta yetkililer, ülke içinde yerinden edilenlerin yaşadığı en az 10 kampı kapatarak on binlerce kişiyi ikinci kez yerinden etti. Ayrıca, kendisini İslam Devleti olarak adlandıran silahlı grupla bağlantılı olduğu varsayılan kişiler keyfi gözaltı ve zorla kaybedilme tehlikesi altına girdi.

Ürdün, Lübnan ve Türkiye; Suriye'deki krizin başladığı 2011'den bu yana ülkelerinden ayrılan 5 milyon Suriyeli mültecinin büyük bir kısmına ev sahipliği yapmayı sürdürdü. Bu durum, uluslararası toplumun sorumluluğu paylaşma konusundaki yetersizliğini ortaya koydu. Ürdün'de Suriyeli mülteciler büyük oranda kayıt dışı istihdam edildikleri ve yazılı sözleşmeleri, sosyal güvenlik ve sağlık sigortası teminatları veya geçerli çalışma izinleri olmadığı için ülke çapında uygulanan sokağa çıkma yasaklarından en ağır etkilenen gruplar arasındaydı.

Libya'da mültecilerin, sığınmacıların ve göçmenlerin yaşadığı eziyet COVID-19'un ekonomik etkileri, sınırların kapatılması ve dolaşım sınırlandırmaları nedeniyle daha da arttı. Devlete bağlı ve devlet dışı aktörler bu grupları belirsiz sürelerle keyfi gözaltı, kaçırma, hukuka aykırı öldürme, işkence ve diğer türde kötü muamele, tecavüz ve diğer türde cinsel şiddet ve zorla çalıştırmaya maruz bıraktı. Binlerce kişi, AB destekli Libya Sahil Güvenliği tarafından karaya çıkarıldıktan sonra zorla kaybedildi ve en az 6 bin kişi yargı süreci olmaksızın Libya'nın doğusundan sınır dışı edildi.

Yetkililer, düzensiz göçmenleri, çoğunlukla hukuki gerekçe olmaksızın gözaltına almayı ve tutuklamayı sürdürdü. Cezayir yetkilileri gözaltındaki göçmenlerin yasal başvuru süreçlerine erişimini, bazı durumlarda aylar boyunca engelledi ve 17 binin üzerinde göçmeni sınır dışı etti. Tunus'ta 22 kişilik bir göçmen grubu, Ouardia Center'da gözaltına alınmalarına itiraz ederek çalıştırılmaya maruz kaldı ve İçişleri Bakanlığı karara uyarak bu kişileri tahliye etti.

Devletler mültecilerin ve sığınmacıların Suriye'ye ve diğer ülkelere doğrudan veya dolaylı olarak geri gönderilmesine son vermeli; batı devletleri ve diğer devletler ise yeniden yerleştirme dahil mevcut tüm yöntemlerle sorumluluklarının çok daha büyük bir kısmını üstlenmelidir.

İŞÇİ HAKLARI

Pandeminin ekonomik etkileri bölgenin dört bir yanında yaygın biçimde iş kayıplarına yol açtı. Mısır'da on binlerce özel sektör çalışanı işten çıkarıldı veya azaltılmış maaşları kabul etmeye, koruyucu ekipman olmadan çalışmaya ya da belirsiz sürelerle ücretsiz izne ayrılmaya zorlandı. İşçiler ve sendikacılar sıklıkla yalnızca grev haklarını kullandıkları için gözaltılarla karşı karşıya kaldı. Ürdün'de hükümet ile öğretmenler sendikası arasında uzun zamandır süregelen tartışma, hükümetin COVID-19 nedeniyle kamu sektörü ödemelerini 2020 sonuna kadar dondurma kararı almasının ardından şiddetlendi. Karar, Ağustos ayında protesto edildi. Ürdün polisi, sendikanın 13 şubesine baskın düzenledi, onlarca sendika ve yönetim kurulu üyesini gözaltına aldı ve mahkeme, sendikanın lağvedilmesine karar verdi.

Pandemi Bahreyn, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve BAE'de istihdam koşulları "kafala" sistemiyle belirlenen göçmen işçilerin halihazırda içinde bulunduğu zor durumu daha da ağırlaştırdı. İşverenleri ve acentelerinin istismarından yeterince korunmayan göçmen işçiler, keyfi şekilde işten çıkarıldı ve ücretleri ödenmedi. Göçmen işçiler ayrıca kamplarda veya barınma mekanlarındaki yetersiz hijyen koşulları ve aşırı kalabalık nedeniyle daha yüksek COVID-19 riski altındaydı. Olağanüstü hallerde sağlanan aynı destek ve nakit desteği yalnızca ülke vatandaşlarıyla sınırlandırıldığından, göçmen işçiler sosyal korumaya veya alternatif istihdama da nadiren erişebildi. Örneğin Ürdün'de yalnızca Ürdün

vatadaşlı olan gündelik işçilere destekten faydalanma hakkı tanındı. İşini kaybeden binlerce göçmen işçi aynı zamanda oturum statüsünü de kaybetti ve böylelikle gözetim, tutuklanma ve sınır dışı edilme tehlikesi altına girdi. Ülkeden ayrılmak isteyenler COVID-19'la bağlantılı seyahat sınırlandırmaları nedeniyle bunu yapamadı. Kuveyt ve Suudi Arabistan hükümetlerinin de aralarında bulunduğu bazı hükümetler, oturma izinlerini uzattı veya oturma izni zorunluluklarını ihlal eden göçmen işçiler için af çıkartarak, borcu veya devam eden bir yargı süreci olmayan kişilerin ceza ödemeden ülkeden ayrılmasına izin verdi.

Başta Körfez ülkeleri olmak üzere, iş gücünün büyük bir kısmını göçmen işçilerin oluşturduğu çeşitli ülkelerde, göçmen işçilerin daha güçlü bir şekilde korunmasını öngören reformlar açıklandı. Umman ve Katar'da yetkililer göçmen işçilerin işverenlerinin izni olmadan iş değiştirebilmesini mümkün kılan yasal değişiklikler yaptı. Kuveyt'te yetkililer, işverenlerin ev içi hizmet işlerinde çalışan göçmen işçilere fiziksel saldırıda bulunduğu en az üç vakanın yanı sıra insan kaçakçılığı ve yasadışı vize ticareti vakalarını da yargıladı.

Devletler grev hakkını da içeren işçi haklarının korunmasını sağlamalı, iş kanunu güvencelerini göçmen ev işçileri dahil tüm göçmen işçileri kapsayacak şekilde genişletmeli ve kafala sistemine son vermelidir.

KADINLARIN VE KIZ ÇOCUKLARIN HAKLARI

Kadın hakları örgütleri, destek hatları ve şiddetten hayatta kalanlara yönelik sığınma merkezleri Cezayir, Irak, Ürdün, Fas ve Tunus dahil birçok ülkede ev içi şiddet nedeniyle kendilerine ulaşan yardım çağrılarının ve ülke çapında uygulanan sokağa çıkma yasakları sürecinde acil sığınma taleplerinin arttığını bildirdi. Irak, Ürdün, Kuveyt ve Filistin'de "namus" cinayetleri devam etti ve yetkililer failleri yargılamak üzere adım atmadı. Libya'da kadınlar ve kız çocuklar, devlete bağlı ve devlet dışı aktörler tarafından toplumsal cinsiyet temelli istismara ve çevrimiçi korkutmaya maruz bırakıldı, kaçırıldı ve öldürüldü. Bingazi'de öldürülen avukat Hanan El Barassi bunun bir örneğiydi. İran'da "ahlak" polisi, ayrımcı bir yasa olan zorunlu başörtüsü yasasını uygulayarak, kadınları ve kız çocukları gündelik istismar ve şiddetli saldırılara maruz bıraktı.

Kadınlar evlenme, boşanma, velayet, miras; Suudi Arabistan ve İran'da ise bunlara ek olarak istihdam ve siyasi görevlerle ilgili konular dahil birçok konuda yasalarda yerleşik hale gelen ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaya devam etti. Sokağa çıkma yasakları sürecinde yargılamaların askıya alınması, kadınların onarım erişimini olumsuz etkiledi. Fas'ta kadınlara yönelik şiddet vakalarının yargılandığı davalar buna dahildi.

Mısır'da genç feministlerin yürüttüğü çevrimiçi bir kampanya sonucunda tecavüzle suçlanan çok sayıda erkek gözaltına alındı ve dava açıldı; ancak yetkililer, şiddetten hayatta kalan ve bu davalarda tanıklık yapan kişileri de gözaltına aldı. Mısır'da sosyal medya fenomeni en az dokuz kadın, TikTok'ta paylaştıkları videolar nedeniyle "aile ilkelerini ihlal etmek" suçlamasıyla yargılandı.

Olumlu bir gelişme Kuveyt'te kaydedildi. Kuveyt Parlamentosu ev içi şiddeti suç haline getiren ve ev içi şiddetten hayatta kalan kişilere daha güçlü koruma mekanizmalarının yanı sıra hukuki destek ve sağlık hizmetleri sağlayan bir yasa tasarısını onayladı.

Yetkililer, kadınlara karşı yasalarda ve uygulamada uzun süredir devam eden ayrımcılık sorununu ele almanın yanı sıra kadınlara yönelik tüm şiddet biçimlerini kamuoyu nezdinde kinamalıdır. Şiddetten hayatta kalan kadınların ve kız çocukların etkili bir hukuk yoluna başvurabilmesini ve şiddet uygulayan kişilerden hesap sorulmasını sağlayacak politikalara öncelik verilmelidir.

LEZBİYEN, GEY, BİSEKSÜEL, TRANS VE İNTERSEKSLERİN (LGBTİ+) HAKLARI

Tüm bölgede LGBTİ+'lar gerçek veya atanan cinsel yönelimleri ya da toplumsal cinsiyet kimlikleri nedeniyle tacize maruz bırakıldı, gözaltına alındı ve yargılandı. Bazı ülkelerde, eşcinsel erkekler söz konusu olduğunda eşcinsel ilişkiye dair kanıt toplamak amacıyla işkence kapsamına giren zorla anal muayeneler yapıldı. Ceza mahkemeleri onaya dayalı eşcinsel ilişkileri suç haline getirmeye devam etti ve çoğunlukla erkekleri, zaman zaman da kadınları "genel ahlak kuralları" veya ilgili hükümler çerçevesinde hapis cezasına mahkum etti. Cezayir polisi, "eşcinsel evlilik töreni" olarak tanımladığı bir parti nedeniyle 44 kişiyi gözaltına aldı ve mahkeme partiye ev sahipliği yapan kişileri "eşcinselliği özendirmek," katılanları ise "ahlaksızlık" suçlamasıyla üç yıl bir ay hapis cezasına mahkum etti. Tunus mahkemeleri, "oğlancılık" olarak tanımlanan ilişkileri suç haline getiren Ceza Kanunu Madde 230 gereğince en az 15 erkek ve bir kadını suçlu buldu. Libya'da Rada Güçleri erkekleri atanan cinsel yönelimleri ya da toplumsal cinsiyet kimlikleri nedeniyle gözaltına almayı sürdürdü ve bu kişileri işkenceye veya diğer türde kötü muameleye maruz bıraktı.

Devletler gerçek veya atanan cinsel yönelimleri nedeniyle gözaltına alınan herkesi serbest bırakmalı ve yargı süreciyle karşı karşıya olan kişilere yönelik suçlamaları düşürmelidir. Yasama yetkilileri, onaya dayalı eşcinsel ilişkileri suç haline getiren hükümleri yürürlükten kaldırmalı, anal muayenelere son verilmesini sağlamalı ve cinsel yönelim ya da toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılığı yasaklayan yasaları yürürlüğe sokmalıdır.

ULUSLARARASI

AF ÖRGÜTÜ

RAPORU 2020/21

ÜLKE BİLGİLERİ

TÜRKİYE

Türkiye Cumhuriyeti

Cumhurbaşkanı: **Recep Tayyip Erdoğan**

Yargı gücü, adil yargılanma güvencelerini ve hukuki usulleri hiçe saydı ve aşırı geniş tanımlanmış terörle mücadele yasalarını, uluslararası insan hakları hukuku gereğince koruma altında olan fiilleri cezalandırmak için kullanmayı sürdürdü. Bazı yargı mensupları ve hukukçular mesleki görevlerini meşru biçimde yerine getirdikleri için yaptırımlara maruz kaldı. Gazeteciler, siyasetçiler, aktivistler, sosyal medya kullanıcıları ve insan hakları savunucularının da aralarında bulunduğu kişilere yönelik gerçek veya varsayılan muhalefetleri nedeniyle yargı tacizi devam etti. Temelsiz Hak Savunucuları Davası'nda Taner Kılıç da dahil dört insan hakları savunucusu mahkum edildi. Osman Kavala, Gezi Davası'nda beraat etmesine ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) Kavala'nın tahliye edilmesine gerektiğine ilişkin kararına rağmen cezaevinde tutulmaya devam etti. Kıdemli bir devlet görevlisinin LGBTİ+'ları hedef alan yorumları, Cumhurbaşkanı Erdoğan dahil bazı devlet görevlileri tarafından sahiplenildi. İktidar partisi, İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme tehdidinde bulundu. COVID-19 bağlamında yapılan yasal değişiklikler, terörle mücadele yasaları kapsamında haksız yere mahkum edilen ve tutuklu yargılanan kişileri cezaevlerinden erken tahliyelerin dışında bıraktı. İşkence ve diğer türde kötü muameleyle ilişkin güvenilir beyanlarda bulunulmaya devam edildi.

ARKA PLAN

Şubat ayında Suriye'nin (bkz. Suriye değerlendirmesi) İdlib'de gerçekleştirdiği hava saldırılarında 33 Türkiye askerinin öldürülmesinin ardından Türkiye, Suriye güçlerine karşı askeri bir hareket (Bahar Kalkanı) başlattı. Türkiye aynı dönemde AB ile sınırlarının açıldığını duyurarak binlerce sığınmacı ve göçmeni Türkiye-Yunanistan

kara sınırlarına gitmeye teşvik etti ve ulaşımını kolaylaştırdı. Buna karşılık Yunanistan güçleri sınırda sığınmacı ve göçmenleri şiddetle geri itti ve en az üç kişinin ölümüne yol açtı.

Nisan ayında hükümet COVID-19 krizini muhalefeti daha da bastırmak için kullanarak muhalefet partilerinin yönetimindeki birçok belediyenin bağış kampanyalarını yasakladı ve İstanbul ve Ankara belediye başkanlarının pandemiyle mücadele kapsamında bağış toplamasına ilişkin soruşturmalar başlattı.

Mart ve Ekim aylarında, Sağlık Bakanlığı, COVID-19 pandemisi nedeniyle sağlık çalışanlarının istifa etmesini yasakladı. Bu uygulamanın başlangıçta üç ay süreceği öngörülmüştü, ancak daha sonra yeni bir duyuruya kadar süresi uzatıldı.

Kasım ve Aralık aylarında Facebook, Twitter ve Instagram dahil sosyal medya şirketlerine, değişiklik yapılan sosyal medya yasası gereğince Türkiye'de bir yasal temsilci atama zorunluluğuna uymadıkları gerekçesiyle 40 milyon TL para cezası kesildi. Yasal yükümlülüklerini yerine getirmeyen şirketler bir sonraki aşamada bant genişliğinin daraltılması gibi yaptırımlarla karşı karşıya kalacak ve hizmetleri Türkiye'de kullanılamaz hale gelecek. Aralık ayında Youtube Türkiye'de bir yasal temsilcilik açacağını duyurdu.

AŞIRI DEVLET MÜDAHALESİ

YARGI VE AVUKATLAR

Hakimler ve Savcılar Kurulu tarafından 18 Şubat'ta Gezi Davası'nda yargılanan Osman Kavala dahil tüm kişilerle beraat ettiren üç haklım hakkında başlatılan dslsıplın soruşturması yıl sonunda devam ediyordu. Soruşturma, Cumhurbaşkanı'nın beraat kararını eleştiren konuşmasının ardından başlatıldı.

Temmuz ayında TBMM baroların yapısını değiştiren bir yasa çıkardı. Binlerce avukat yasayı protesto etti ve 80 barodan 78'i değişikliğe karşı çıkan bir bildiriye imzaladı. Yeni yasa, baroların yetkilerini ve bağımsızlığını zayıflatıyor.

“Terörle bağlantılı suçlardan” yargılanan müvekkillerini temsil eden avukatlara yönelik ceza soruşturmaları sürdü.

Eylül ayında polis, 47 avukatı yalnızca mesleki faaliyetleri nedeniyle “terör örgütü üyeliği” şüphesi ile gözaltına aldı. En az 15 avukat tutuklu yargılandı. Yine Eylül ayında Yargıtay, terörle bağlantılı mevzuat kapsamında yargılanan Çağdaş Hukukçular Derneği üyesi 14 avukata verilen hapis cezalarını onadı.

MUHALEFETE YÖNELİK BASKILAR

Muhalefeti bastırmak için suç teşkil eden fiillere yönelik kanıtlar olmaksızın terörle mücadele yasaları kapsamında yürütülen ceza soruşturmaları ve yargılamalar ile cezalandırıcı nitelikteki tutuklu yargılamalar devam etti.

Yetkililer “yalan haberler,” “halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmek” veya “halk arasında korku ve panik yaratmak” suçlarıyla mücadele bahanesiyle internette COVID-19’la ilgili tartışan kişileri hedef almak için ceza kanununu kullandı. İçişleri Bakanlığı’na bağlı Siber Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı 11 Mart ile 21 Mayıs arasında 1.105 sosyal medya kullanıcısının “COVID-19’la ilgili provokatif paylaşımlar yapmak” da dahil çeşitli biçimlerde “terör örgütü propagandası” yaptığını ve 510 kişinin sorgulanmak üzere gözaltına alındığını açıkladı.

Türk Tabipleri Birliği’nin (TTB) hükümetin salgın yönetimine dönük eleştirilerinin ardından Cumhurbaşkanı Ekim ayında TTB’yi hedef aldı ve yeni başkanını “terörist” olmakla suçladı.

COVID-19’un ülkede yayılmasıyla birlikte, Nisan ayında hükümet ceza infaz kanununda değişiklik yaparak 90 bine kadar mahpusun cezaevinden erken tahliyesine izin verdi. Özellikle, tutuklu yargılanan ve terörle mücadele yasaları kapsamında mahkum edilen kişiler tahliyelerin dışında bırakıldı.

Geçmişteki milletvekillerine ve muhalefet partilerinin mensuplarına yönelik istismarcı soruşturmalar ve yargılamalar devam etti. Haziran ayında, İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi (İstinaf), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) İstanbul İl Başkanı Canan

Kaftancıoğlu’na verilen cezaayı onadı.

Kaftancıoğlu “Cumhurbaşkanına ve kamu görevlisine hakaret,” “halkı kin ve düşmanlığa alenen tahrik” ve “terör örgütü propagandası yapmak” suçlarından dokuz yıl sekiz ay hapis cezasına mahkum edilmişti. Kararda, Kaftancıoğlu’nun yedi yıl önce paylaştığı tweetlere atıf yapıldı. Karara yapılan itiraz yıl sonu itibarıyla Yargıtay’da bekliyordu.

Ekim ayında, Kars Belediye Başkanı Ayhan Bilgen’in de aralarında bulunduğu, Halkların Demokratik Partisi’nin (HDP) eski üyeleri ile halen üyesi olan 20 kişi, Ekim 2014’teki şiddetli protestolarda rol oynadıkları iddiasıyla tutuklu yargılanmak üzere cezaevine gönderildi. Suçlamalar büyük oranda o dönem HDP’nin resmi Twitter hesabından yapılan sosyal medya paylaşımlarına dayanıyordu. Ayhan Bilgen’in tutuklanmasının ardından İçişleri Bakanlığı 2 Ekim’de Kars Valisi’ni Kars Belediyesi’ne kayyım olarak atadı. HDP’nin eski eşbaşkanları Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ aynı soruşturma kapsamında Eylül 2019’dan beri tutuklu yargılanıyor. AİHM Büyük Daire, Aralık ayında Demirtaş’ın ifade özgürlüğü, kişi hürriyeti ve güvenliği ve serbest seçim hakları ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nce korunan haklarının hukuk dışı amaçlarla sınırlandırılması yasağının ihlal edildiğine hükmederek, Demirtaş’ın derhal serbest bırakılmasını istedi. Kararın açıklanmasından birkaç gün sonra hazırlanan yeni bir iddianame, yıl sonu itibarıyla birinci derece mahkemesinde bekliyordu.

TBMM Aralık ayında görünüşte kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanının önlenmesi amacı taşıyan ancak gerçekte sivil toplum açısından ciddi sonuçlar yaratan yeni bir yasa çıkardı. Yasa, terörle mücadele yasaları kapsamında hakkındaki soruşturma açılan sivil toplum örgütü başkanlarının görevden alınmasına ve bu kişilerin yerine hükümetin kayyım atmasına izin veren hükümler içeriyor.

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Gazeteciler ve diğer medya çalışanları tutuklu yargılanmaya ve haklarındaki mahkumiyet kararları nedeniyle cezaevinde tutulmaya

devam etti. Terörle mücadele yasaları kapsamında yargılanan bazı gazeteciler ve medya çalışanları suçlu bulundu ve yıllarca hapis cezalarına mahkum edildi, meşru faaliyetleri ise suç delili gibi gösterildi.

Mart ayında polis en az 12 gazeteciyi COVID-19'la ilgili haber yaptıkları gerekçesiyle gözaltına aldı. Bu kişiler arasında yer alan gazeteci ve insan hakları savunucusu Nurcan Baysal, sosyal medya paylaşımları nedeniyle "halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmek" ile suçlandı. Altı gazeteci, Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) mensubu olduğu öne sürülen iki kişinin Libya'da öldürülmesi ve cenaze töreniyle ilgili haber yaptıkları gerekçesiyle tutuklandı. Mayıs ayında tutuklu altı gazeteci ile bir diğer gazeteci hakkında "MİT personelinin kimlik bilgilerini ifşa etmek" suçundan iddianame hazırlandı. Eylül ayında beş gazeteci "istihbarat bilgilerini yayınlamak" suçundan hapis cezalarına mahkum edildi.

Gazeteciler Alptekin Dursunoğlu ve Rawin Sterk Yıldız sosyal medya paylaşımları nedeniyle Mart ayında tutuklanmıştı. Dursunoğlu Mart ayında, Yıldız ise Eylül ayında görülen ilk duruşmada tahliye edildi. Dava ise yıl sonu itibarıyla devam ediyordu.

İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI

Onlarca insan hakları savunucusu, insan hakları çalışmaları nedeniyle ceza soruşturmaları ve yargılamalarla karşı karşıya kaldı.

Temmuz ayında, 11 insan hakları savunucusunun yargılandığı Hak Savunucuları Davası'nda karar açıklandı ve mahkeme Taner Kılıç'ı "Fethullah Gülen Terör Örgütü (FETÖ) üyesi" suçundan altı yıl üç ay; İdil Eser, Günal Kurşun ve Özlem Dalkıran'ı ise "bilerek ve isteyerek örgüte yardım" suçundan bir yıl 13 ay hapis cezasına mahkum etti. Aynı davada yargılanan diğer yedi kişi beraat etti. 1 Aralık'ta Bölge Adliye Mahkemesi dört hak savunucusuna verilen hapis cezalarını onadı. Yargıtay'da karara itiraz edildi.

Şubat ayında, Osman Kavala ve sivil toplum çalışmalarıyla bilinen diğer sekiz kişi "hükümeti ortadan kaldırmaya teşebbüs" ve 2013'teki Gezi Parkı protestolarını

"yönlendirme" suçlamaları da dahil olmak üzere tüm suçlamalardan beraat etti. Ancak Osman Kavala, tahliye kararından birkaç saat sonra yeni suçlamalarla tekrar tutuklandı. Mayıs ayında, AIHM Büyük Daire, mahkemenin Osman Kavala'nın uzun süreli tutukluluğunun hukuka aykırı olduğuna ve "art niyet" taşıdığına hükmeden ve Kavala'nın derhal serbest bırakılmasını isteyen Aralık 2019 tarihli kararını kesinleştirdi. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Eylül ve Ekim aylarında dosya üzerinde yaptığı incelemede ve Aralık ayında açıkladığı ara kararında, Türkiye'den AIHM kararına uymasını istedi.

Ekim ayında, İstanbul 36. Ağır Ceza Mahkemesi, Osman Kavala ve ABD'li akademisyen Henri Barkey hakkında "anayasal düzeni ortadan kaldırmaya teşebbüs" ve "casusluk" suçlamalarıyla hazırlanan yeni iddianameyi, suçlamalara ilişkin kanıt gösterilmemesine rağmen kabul etti. Aralık ayında, Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu, Kavala'nın süregelen tutukluluğunun kişi hürriyeti ve güvenliği hakkını ihlal etmediğine hükmetti. Osman Kavala yıl sonu itibarıyla halen cezaevindeydi.

Ocak ayında, İstanbul 23. Ağır Ceza Mahkemesinde görülen Özgür Gündem ana davasında mütalaasını açıklayan savcı, insan hakları avukatı Eren Keskin ile dayanışma kampanyasına katılan diğer kişiler için hapis cezaları istedi. Şubat ayında açıklanan ara kararda Necmiye Alpay ve Aslı Erdoğan beraat etti. Eren Keskin ve diğer üç kişinin yargılanmasına devam edildi.

Mart ayında, İnsan Hakları Derneği (İHD) Diyarbakır Şubesi'nin eski başkanı Raci Bilici, insan hakları çalışmaları nedeniyle "terör örgütü üyesi" suçundan altı yıl üç ay hapis cezasına mahkum edildi. Karara yapılan itiraz, yıl sonu itibarıyla sonuçlanmamıştı.

Ekim ayında, Forensic Architecture (Adli Mimarlık) adlı araştırma kuruluşunun 2019'da yayımladığı raporun ardından, insan hakları avukatı Tahir Elçi'yi öldürmekle suçlanan üç polis memuru ile PKK üyesi olduğu öne sürülen bir kişinin davası, Elçi'nin Diyarbakır'da öldürülmesinden yaklaşık beş yıl sonra başladı. Polis memurları "bilinçli

taksirle ölüme sebebiyet vermekten” yargılanıyor.

LEZBİYEN, GEY, BİSEKSÜEL, TRANS VE İNTERSEKSLERİN (LGBTI+) HAKLARI

Nisan ayında, Diyanet İşleri Başkanı, eşcinselleri ve evlilik dışı ilişki yaşayan kişileri HIV/AIDS’i yaymakla suçladı. COVID-19 salgınından söz ettiği Cuma hutbesinde kendisini dinleyenleri bu “kötülükle” mücadele etmeye çağırdı ve bu çağrı Cumhurbaşkanı tarafından da desteklendi. Açıklamayı eleştiren barolar hakkında “dini değerleri aşağılamayı” suç sayan Türk Ceza Kanunu Madde 216/3 gereğince soruşturma başlatıldı.

KADINLARIN VE KIZ ÇOCUKLARIN HAKLARI

Temmuz ayında 27 yaşındaki üniversite öğrencisi Pınar Gültekin’in vahşice öldürülmesi ülke çapında protestolara neden oldu. Gültekin’i öldürmekle suçlanan iki erkeğin yargılandığı dava yıl sonunda devam ediyordu.

Ağustos ayında, iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi’nden bazı siyasetçilerin İstanbul Sözleşmesi’nden çekilmeyi önermesi üzerine tüm ülkede protestolar düzenlendi. Kadın hakları örgütleri, COVID-19 kısıtlamaları sürecinde artan ev içi şiddetle yeterince mücadele edilmemesi de dahil olmak üzere Sözleşme’nin uygulanmamasını eleştirdi. İçişleri Bakanlığı 2020’de 266 kadının toplumsal cinsiyete dayalı şiddet sonucunda öldürüldüğünü açıkladı; ancak kadın örgütlerinin açıkladığı sayılar bunun çok üzerindeydi.

TOPLANMA ÖZGÜRLÜĞÜ

Mart ayında yetkililer, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü’nde İstanbul’da gerçekleştirilmek istenen Feminist Gece Yürüyüşü’nü yasakladı. Yürüyüş önceki yıl da yasaklanmıştı. Polis, yasağa karşı çıkan barışçıl protestocuları dağıtmak için biber gazı ve plastik mermiler kullandı.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Madde 32 kapsamında “dağılmamak için direnmek” suçundan yargılanan altı kadının

davası Kasım ayında başladı. Suçlamalar, kadın cinayetlerine son verilmesi için Aralık 2019’da gerçekleştirilen barışçıl Las Tesis protestosuna katılmalarıyla bağlantılıydı.

Temmuz ayında, Ankara 7. İdare Mahkemesi, ODTÜ Rektörlüğü’nün Onur Yürüyüşü’nü yasaklama kararının hukuksuz olduğuna hükmetti. Mayıs 2019’da kampüste gerçekleştirilen Onur Yürüyüşü’ne katıldıkları gerekçesiyle yargılanan 18 öğrenci ile bir akademisyenin yargılandığı davanın 10 Aralık’ta görülen duruşmasında dava Nisan 2021’e ertelendi.

İŞKENCE VE DİĞER TÜRDE KÖTÜ MUAMELE

Eylül ayında, Osman Şiban’ın tanıklığına göre, Osman Şiban ve Servet Turgut’un, Van’da kalabalık bir grup asker tarafından gözaltına alınmaları ve iddialara konu olduğu üzere dövülmeleri sonucunda ağır yaralandı. Servet Turgut 30 Eylül’de hastanede hayatını kaybetti. Van Valiliği ve İçişleri Bakanlığı’nın açıklamaları, görgü tanıklarının ve Osman Şiban’ın beyanlarıyla çelişiyordu. Van Başsavcılığı’nın işkence iddialarına ilişkin başlattığı ceza soruşturması hakkında gizlilik kararı çıkarıldı. Ekim ayında, olayı haber yapan dört gazeteci, çalıştıkları haber ajansları nedeniyle ve “PKK/KCK lehine, devlet aleyhine, toplumsal olayları haber yaptıkları” iddiasıyla Van’da gözaltına alındı.

Aralık ayında, Diyarbakır Cezaevi’nde tutuklu yargılanan Mehmet Sıddık Meşe’nin gardiyanlar tarafından ağır fiziksel şiddete uğradığı öne sürüldü. Meşe’nin acil tıbbi bakıma erişmesine ve adli tıp görevlileri tarafından muayene edilmesine izin verilmedi. Savcılık yetkilileri yıl sonu itibarıyla iddialara ilişkin bağımsız bir soruşturma başlatmamıştı.

ZORLA KAYBETMELER

2019’da kaybolan ve Fethullah Gülen hareketiyle bağlantılı olmakla suçlanan yedi erkekten biri olan Gökhan Türkmen, Şubat ayında çıkarıldığı mahkemede, zorla kaybedildiği 271 gün boyunca işkence ve diğer türde kötü muameleye maruz

bırakıldığını anlattı. Mahkeme, iddialara ilişkin ceza soruşturması açılmasını istedi.

Ağustos 2019'da kaybolan Yusuf Bilge Tunç'un nerede tutulduğu yıl sonu itibarıyla hâlâ bilinmiyordu.

MÜLTECİ, SİĞİNMACI VE GÖÇMENLERİN HAKLARI

Türkiye 2020'de de tüm dünyada en yüksek sayıda mülteciye ev sahipliği yapan ülkeydi. 3 milyon 600 bin Suriyelinin aralarında bulunduğu 4 milyon civarında mülteci Türkiye'de yaşıyor. Göç denetimi ve geri göndermeler konusunda Türkiye'nin işbirliği karşılığında Avrupa'nın Türkiye'deki mültecilere mali destek sağlamasını öngören 2016 tarihli AB-Türkiye anlaşması yürürlükte olmaya devam etti.

Türkiye, 27 Şubat'ta AB ile sınırlarının açıldığını duyurmasının ardından sorumsuzca sığınmacıları ve göçmenleri Türkiye-Yunanistan kara sınırına gitmeye teşvik etti ve ulaşımını kolaylaştırdı. Yunanistan kara sınırındaki şiddetli geri itmeler insanların ölümüne ve yaralanmasına yol açtı (bkz. Yunanistan değerlendirmesi). Mart sonunda Türkiye yetkilileri sığınmacıları ve mültecileri sınır bölgesinden çıkardı.

Bir sivil toplum örgütünün Ekim ayında yayımladığı rapora göre, Türkiye yıl içinde 16 binin üzerinde Suriyeli Suriye'ye sınır dışı etti. Mayıs ayında bir grup Suriyeli, geri dönmek istediklerini beyan eden belgeleri imzalamaları için kendilerine baskı yapıldığını ve Suriye'ye zorla geri gönderildiklerini bildirdi.¹

BM'nin açıkladığı sayılara göre, Türkiye, Eylül ayı itibarıyla, Afganistan'daki durum güvenli ve insan onuruna yakışır geri dönüşlere halen izin vermediği halde 6 bin civarında kişiyi Afganistan'a sınır dışı etti.

---

1. Türkiye: Mültecilerin Suriye'ye hukuka aykırı bir biçimde sınır dışı edilmesini durdurun (EUR 44/2429/2020)

ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ

2020/21 RAPORU

DÜNYADA İNSAN HAKLARININ DURUMU

Uluslararası Af Örgütü 2020/21 Raporu, 2020'de 149 ülkedeki insan haklarının durumunu belgelemenin yanı sıra, küresel ve bölgesel değerlendirmeleri kapsıyor. Uluslararası Af Örgütü'nün kaygılarını ve hükümetlere ve diğer aktörlere çağrılarını içeren rapor; politika yapıcılar, savunucular, aktivistler ve insan haklarıyla ilgilenen herkes için önemli bir belge niteliği taşımaktadır.

2020'de dünya COVID-19 ile sarsıldı. Pandemi ve pandemiyle mücadele kapsamında alınan tedbirler bir yandan herkesi etkilerken, diğer yandan da mevcut eşitsizlikleri ve tekrarlanan ihlalleri açık bir biçimde ortaya koydu, hatta zaman zaman ağırlaştırdı. Sokağa çıkma yasakları ve karantinalar, yaşlılar ve yoksullar gibi ötekileştirilen grupları orantısız etkiledi. Ülke içi kanunlarda toplumsal cinsiyet temelli şiddetin suç haline getirilmesi eğilimi devam ederken, kadınlara yönelik şiddet ihbarları da artış gösterdi. Birçok hükümet muhalefete baskı uyguladı ve bunun için zaman zaman COVID-19'u kontrol altına alma tedbirlerini bahane etti. Bu hükümetler, polis şiddeti ve ayrımcılığa karşı gerçekleştirilen protestoları bastırmak için aşırı güç kullandı. İfade özgürlüğüne yönelik yeni sınırlandırmalar ve gözetim mekanizmaları ile insan hakları savunucularının ve muhaliflerin eleştirilerini susturdular.

Küresel yönetim sistemi şiddetli bir gerilim yaşadı ve güçlü devletlerin çok taraflı kurumlara saldırılarıyla bu durum daha da ağırlaştı. Ancak dünya liderlerinin önünde, toparlanma tedbirlerini ve uluslararası işbirliğini insan hakları zemininde yürüterek pandemi sonrasında daha adil bir gelecek kurma fırsatı duruyor.

[amnesty.org.tr](https://www.amnesty.org.tr)

AMNESTY
INTERNATIONAL

